

Der er **ikke**
almindelig

Valgret i Danmark,

naar Kvinderne er uden

politisk
Valgret!

Dansk Kvindesamfund.

tema: valgret- og kvinderets-
kamp

Anmeldelser 206

Maria Madsen m.fl.: "KS- bogen". Columbus 2015.

Ebbe Kühle: "Globalhistorie – 500 års forandringer og dilemmaer. Gyldendal 2015.

Martin A. Husted: "Globalisering 1850-1914 – da verden blev mindre". Systime 2015.

Klaus Eskelund og Kristian Gustavussen: "Blik på byen. Introduktion til bysociologi". Columbus 2015.

Uffe Andersen: "På studietur til Sarajevo". Frydenlund 2015.

Pernille Vigsø Bagge, Anne Baastrup og Asbjørn Agerschou: "Fik kvinderne ret? Fortællinger fra 100 år med valgret til kvinder". Mellemsgaard 2015.

Dorthe Chakravarty: "Tjenestepigerne – 100 års historie om stemmeret og ligestilling". Information 2015.

Helle Juhl: "På lige fod. En krønike om kvinder, satire og kampen for valgret". Gyldendal 2014.

Lea Korsgaard: "Orgasmeland". Gyldendal 2014.

Maria Grønlykke: "Hundrede års kvindsomhed – Polyfoni". Gyldendal 2014.

Susanne Malchau Dietz: "Køn, kald og kompetencer. Diakonissestiftelsens kvindefællesskab og omsorgsuddannelser 1863-1955". Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2013.

Maria Helleberg: "Kvinder der forandrede Danmark". Lindhardt & Ringhof 2015.

Gretelise Holm: "Håndbog for feminister (og deres modstandere)". Lindhardt & Ringhof 2015.

Ning de Coninck-Smith et al.: "Da skolen blev alles. Tiden efter 1970". 5. bd. Aarhus Universitetsforlag 2015.

Mette Holm: "Dagbog fra Beijing. 25 år senere; hvor gik kineserne hen?" Gyldendal 2014.

Niels Bjerre-Poulsen: "Vietnamkrigen. En international historie 1945-1975". Gyldendal 2015.

Morten Tinning (red.): "Søfolk i krig. Nedslag i den maritime historie". Museet for Søfart 2015.

Anne Mette Jørgensen (red.): "Danskernes huse på Guldkysten 1659-1850". Forlaget Vandkunsten & Nationalmuseet 2014

Tidiane N`diaye: "Det tilslørede folkemord. Den arabiske slavehandel i Afrika". Ellekær 2015

Lars Bangert Struwe, Eric Lerdrup Bourgois og Søren Nørby (red.): "Dansk-franske militære relationer gennem 1000 år". Syddansk Universitetsforlag 2014.

Poul Ole Schultz: "Staternes historie. Fra oldtid til nutid". Historia forlag 2015.

Bernadette Preben-Hansen & Michael H. Clemmensen: "Bondefanget til borgerkrigen". Syddansk Universitetsforlag 2015.

Bernhard Cornwell: "Waterloo. Historien om fire dage, tre hære og tre slag". Lindhardt & Ringhof 2015.

Bente Bramming & Torben Bramming: "Brorson. Sjælens digter". Kristeligt Dagblads Forlag 2015.

Antony Beevor: "Anden Verdenskrig". Lindhardt & Ringhof 2014.

Roger Moorhouse: "En djævelsk alliance. Hitlers pagt med Stalin 1939-1941". Kristeligt Dagblads Forlag 2015.

Sofie Lene Bak, Claus Bundgård Christensen, Joachim Lund og Jakob Sørensen: "Turen går til Besættelsestidens København". Politikens Forlag 2015.

Jesper Asmussen: "Gendarmstien – fra Padborg til Kettingskov". Lindhardt og Ringhof 2014.

Peter Birkelund: "Sabotør i Holger Danske". Lindhardt og Ringhof 2015.

Knud Pedersen: "Churchill klubben". Lindhardt & Ringhof 2013.

Peter Møller Hansen: "Troskab - Dansk SS-frivillig E.H. Rasmussens erindringer 1940-45". Lindhardt og Ringhof 2015.

Thomas Harding: "Hanns og Rudolf. En tysk jødes jagt på kommandanten af Auschwitz". Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2014

Søren Flott: "Sønderjylland besat". Gyldendal 2015.

Jesper Asmussen: "Gendarmstien". Lindhardt og Ringhof 2014

Alex Frank Larsen: "Anker - Et liv med fejder". Gyldendal 2015.

Kai Just: "D. G. Monrad. Menneske og mand. Riget, magten og æren". Hovedland 2015.

Inger Bjørn Knudsen: "Bag pigtråd. Rom flygtningelejr 1945-48". Lemvig Museum 2014.

Sissel Bjerrum Fossat: "Den lille pige med iskagen. Marshallplan, produktivitet og amerikanisering". Syddansk 2015.

Yuval Noah Harari: "Sapiens. En kort historie om menneskeheden". Lindhardt & Ringhof 2015.

Kurt L. Frederiksen: "Ejnar Mikkelsen – en biografi". Gyldendal 2015.

Søren Frandsen & Mette Karlsson: "Vi kommer hjem igen! Dagligliv og drama - Danmark-Ekspeditionen til Nordøstgrønland 1906-08". Gyldendal 2015

Vibeke Sperling: "Russernes drømme. Det nye Ruslands selvforståelse". Gyldendal 2015.

Mohamedou Ould Slahi: "Dagbogen fra Guantanamo". People's Press 2015.

Mitchell Zuckoff: "Frosset i tiden. Forulykket på indlandsisen under Anden Verdenskrig". Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2014.

Peter Kemp: "Tid og fortælling. Introduktion til Paul Ricœur". Forlaget Sommer 2015.

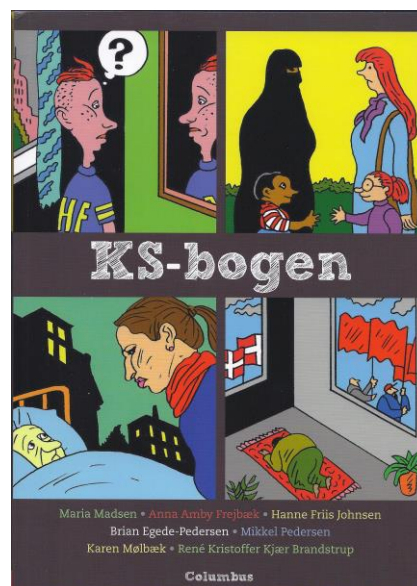
Cecilie Eriksen & Joel Haviv (red.): "Umyndiggørelse". Klim 2015.

Per Fibæk Laursen: "Drop ambitionerne – og lav bedre undervisning". Hans Reitzels Forlag 201

Alt til ks-fag henhørende

MARIA MADSEN, ANNA AMBY FREJBÆK, HANNE FRIIS JOHNSEN, BRIAN EGEDE-PEDERSEN, MIKKEL PEDERSEN, KAREN MØLBÆK OG RENÉ KRISTOFFER KJÆR BRANDSTRUP: "KS-bogen". Forlaget Columbus, 2015. 274 sider, ill. 133 kr. (ex. moms og forsendelse).

KS-bogen hedder den. Folk, der ikke færdes i et HF-miljø, vil aldrig gætte, hvad den bog handler om. Det er på sin vis bogens styrke. Den er simpelthen skræddersyet til den gældende læreplan for kultur- og samfundsfagsgruppen på HF, og der er rigeligt stof til at fylde alle de 300 timer, der er til rådighed. I god overensstemmelse med læreplanens struktur og kompetencekrav er den opdelt i fem temaer: Identitet og familie, Globalisering – kulturmøder og religiøse konflikter, religiøse og politiske brud, det gode samfund og som afslutning et områdestudium: civilreligion i USA. Med den bog i tasken ved de HF-studerende, hvad de skal om bord i. Og det er slet ikke så lidt – timetallet taget i betragtning.

Læreplanen for de tre fag i kultur- og samfundsfagsgruppen på HF er ganske ambitiøs. Dermed er de pædagogiske udfordringer tilsvarende store. Der er rigtigt mange bolde i luften i form af teorier, metoder og faktuel viden. Langt hen ad vejen har forfattergruppen løst den vanskelige opgave på en kvalificeret måde. Der har været mange kokke i køkkenet – syv forfattere i alt med sønderjysk eller Falster-baggrund. Men i kraft af en effektiv redaktion ved Kjeld Mazanti Sørensen fremtræder bogen som en velstruktureret håndbog. Hvert tema er opbygget med en fælles introduktion. Derefter følger kapitler, der belyser temaet fra de tre faglige vinkler: historie, samfundsfag og religion. Temaet afsluttes med et lille leksikon, hvor centrale begreber defineres. Det er en klog disposition at adskille de tre fag. På den måde bliver det muligt at opbygge og fastholde hvert fags særlige identitet og metoder i de studerendes bevidsthed og dermed modvirke, at den tværfaglige forvirring tager magten. Fremstillingen bærer også præg af vilje til at anlægge synsvinkler, der er i øjenhøjde med moderne unge, herunder inddragelse af film og populære TV-serier.

Mere traditionelt billedmateriale spiller ikke nogen fremtrædende rolle i bogen. Til gengæld er der mange fakta-bokse, grafiske opstillinger, modeller og indlagte opgaver. Mange af opgaverne henviser til kilder, der kan findes på bogens hjemmeside (www.forlagetcolumbus.dk) eller via YouTube og Infomedia. På den måde etableres der en hensigtsmæssig arbejdsdeling mellem det trykte og det digitale. Og der bliver gode muligheder for at træne informationssøgning.

Det er ganske omfattende faglige landskaber, der skal gennemvandles i det tilmålte timetal. Det stiller store krav til forfatternes fremstillingsevne, og risikoen for på den ene side overdreven forenkling og på den anden side forvirrende kompleksitet ligger hele tiden på lur.

Et godt eksempel på det første kan læses i den historiske del af temaet identitet og familie, hvor Danmark i sidste del af 1800-tallet karakteriseres som "... et industrisamfund, hvor en stor del af produktionen foregik industrielt i fabrikker" (s.17). Her mangler man den afgørende nuancering, at Danmark på det tidspunkt gennemførte en helt speciel agrar industrialisering i form af andelsvirksomhederne, der tilmed gav grundlag

for næsten alle eksportindtægterne. Først i temaet om det gode samfund (s.182) bliver det tydeliggjort, at Danmark på den tid socialt - og dermed også politisk og kulturelt - var skruet helt anderledes sammen end f.eks. Tyskland. Et eksempel på den overdrevne kompleksitet kan hentes i redegørelsen for velfærdsstatens udvikling (s.179ff). Her er der lidt for mange begreber og forklaringer i spil. Det virker f.eks. forvirrende, når begrebet *universalisme* knyttes allerede til 1890ernes reformer (s.183), og det så et par sider længere fremme (s.187) forkynnes, at folkepensionen fra 1956 var den første universelle velfærdsydelse. Her er der behov for en afklaring. Man kunne nævne andre eksempler. Men som helhed er det lykkedes at gennemføre en fremstilling, der balancerer mellem den ambitiøse læreplan og de studerendes forudsætninger.

KS-bogen tilbyder underviserne i kultur- og samfundsfagsgruppen en veltilrettelagt håndbog, der vil bidrage til spændende og relevante undervisningsforløb. Samtidig vil den give de studerende et godt fundament for egen læring. Omkostningen ved en sådan håndbog, der tilbyder *det hele*, er så, at den kan blive vanedannende og dermed normsættende. Aktualitet og nyudvikling skal der også være plads til.

Knud Holch Andersen

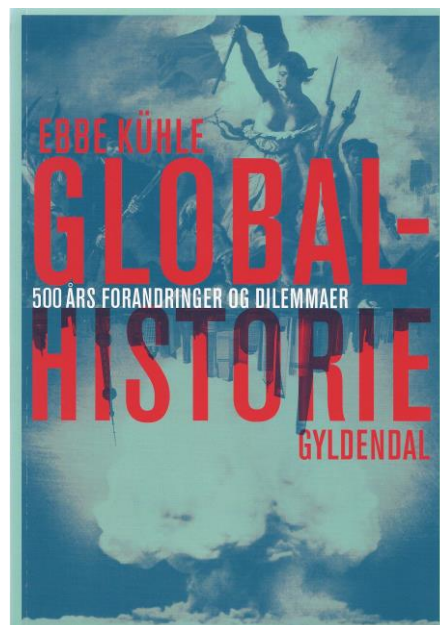
Et godt bud på en Globalhistorie

EBBE KÜHLE: *"Globalhistorie – 500 års forandringer og dilemmaer"*, Gyldendal, 220 sider, 219 kr. ekskl. moms.

På det seneste har lærebøgerne i historie haft et globalhistorisk sigte. Seneste bud på en globalhistorisk lærebog er Ebbe Kühles *Globalhistorie*, og lad det være sagt med det samme: bogen er både sammenhængende, giver et godt overblik og vigtigst: den problematiserer mange af de historiske begivenheder og tendenser, der belyses fra flere sider og med gode bud på årsagsforklaringer.

Tidsrammen er fra ca. 1500 til 2015, og der trækkes i det omfang, hvor det er nødvendigt, tråde tilbage i tiden. Megen ny forskning er inddraget, og en stor del af bogen er helliget udviklingen i det 21. århundrede. Vi stifter bekendtskab med både Paul Kennedy, Huntington, Benjamin Barber og Zygmunt Bauman. Der er ingen kildeuddrag, men det er ikke noget problem at finde passende kilder på internettet. Bogen, der er velillustreret og forsynet med små skemaer, slutter med 2 siders register (f.eks. "kapitalisme", "Marshall-hjælpen" og "skattely").

Umiddelbart kan det virke som en umulig opgave at få fortalt og problematiseret verdenshistorien på 200 sider, men dels er hver side delt i to spalter, så bogen er længere end formelt anslået, dels er Ebbe Kühle med sin mangeårige erfaring som underviser, (lærebogs)forfatter og censor ved universiteterne en af de få, der mestrer at formidle et stort overblik over historien. Bogen rummer megen indsigt og er velskrevet. Især kan jeg godt lide hans parenteser, hvor han lige får flettet en sarkastisk bemærkning ind. Som eksempler kan fremføres, at han i gennemgangen af den latinamerikanske mentalitet med fatalisme, religiøsitet og udsigtsløs fattigdom lige efter klimabetinget dovenskab får skudt en parentes ind: siesta-behov (s 111). S

173 slutter et af argumenterne for, hvorfor der ikke bliver gjort mere ved klimaproblemerne: "Skader det konkurrenceevnen eller koster på bundlinjen, bliver det ikke til noget (eller kun til ord!).

Bogen rummer i alt 17 kapitler fordelt på 3 hoveddele: 1) Den europæiske epoke (ca. 1500-1945), 2) Det amerikanske århundrede (1945-?) og 3) Det 21. århundredes udfordringer. Ikke overraskende fylder den midterste del mest (ca. halvdelen af bogen), mens de to andre fylder omkring ¼ hver. Såvel hver del som hvert kapitel indledes med en kort introduktion, der ridser de relevante spørgsmål til emnet op. Det er befriende, at der ikke er pædagogiske spørgsmål til hvert kapitel, så læreren i højere grad kan vælge egen metode og eget fokus.

I første del belyses i 4 kapitler den europæiske ekspansion og imperialismen, industrialiseringen, demokratiseringen og "den nye europæiske trediveårskrig" (1914-1945). Her kommer vi godt omkring de spanske og portugisiske opdagelser, den industrielle revolution i England, den franske og amerikanske revolution og de to verdenskrige. Uden at gå i unødige detaljer får Kühle givet originale bud på forklaringer på emner som årsagerne til 1. verdenskrig, kinesernes manglende interesse i at "opdage" Europa, den kapitalistiske mentalitet i England og USA og europæiske fodaftryk (med katastrofale følger senere hen) i deres kolonier (ødelagte lokale kulturer, kunstige grænsedragninger og skævvredne økonomiske systemer).

Anden del består af 8 kapitler, og vi får belyst den amerikanske verdensmagt, Vesteuropa og EF/EU, Sovjetunionens storhed og fald, Kinas comeback på verdensscenen, den postkoloniale verden, det problematiske Mellemøsten, finans- og gældskrisen efter 2008 og en diskussion af, om den amerikanske æra er under afvikling. Kühle belyser meget alsidigt diverse Mellemøsten-konflikter, Putins Rusland efter østblokkens sammenbrud og Kinas balancegang med at få en markedsøkonomi på godt og ondt til at fungere samtidig med en fastholdelse af det kommunistiske etpartisystem. Hele tiden trækkes udviklingen op til 2015 og flere kapitler må nødvendigvis ende med uafklarede spørgsmål. Vi er historikere og ikke fremtidsforskere.

Sidste del sætter i 5 kapitler ligesom det hele i perspektiv. Emnerne er forurening og klimaændringer, fattigdom og ulighed, FN's rolle, EU's rolle og den teknologiske udvikling (herunder IT) og modernitet. Umiddelbart kan nogle af disse emner forekomme som noget, der hører hjemme i samfundsfag, men alt hvad der skete i går, er jo historie i morgen, og uden en god solid historisk baggrund er selv samfundsforskere og debattører ilde stede. Mange af emnerne lægger op til store diskussioner i klassen, men også til tværfagligt samarbejde med bl.a. samfundsfag og AT-forløb.

Det største problem med en bog, der går helt op til nutiden, er naturligvis, at den allerede er forældet med hensyn til det allernyeste på udgivelsesdagen, men både IS, Boko Haram, den græske gældskrise, Occupy Wall Street og bådflygtningene i Middelhavet er med. Og den enkelte lærer vil selvsagt være i stand til at ajourføre de tendenser, bogen peger på. Min egen erfaring er, at det kan være svært at huske de præcise årstal for de seneste begivenheder, og her er det Kühles store fortjeneste, at han har forsynet de store begivenheder inden for de seneste tyve år med præcise årstal, så man ikke behøver at tjekke, hvornår det nu lige var, at Brundtlandrapporten udkom, og hvornår FN trak sig ud af Somalia i halvfemserne.

Som det fremgår af ovenstående er denne anmelder yderst tilfreds med bogen, og indvendingerne er få og små: Nogle fænomener burde have et forklarende ord med på vejen. Som eksempel kan gives side 141, hvor Kühle skriver i forbindelse med forklaringer på finanskrisen: "Begreber som futures, derivater og

shortselling var vigtige fænomener i spekulationsforretningerne". Her burde der være en forklaring eventuelt anbragt i en liste bagi bogen. Hvor mange elever (og lærere) kan umiddelbart svare på, hvad det er? Det kan undre, at der ikke gives et skønsmæssigt tal for 2. verdenskrigs døde, når det oplyses for 1. verdenskrig (10 millioner døde og 20 millioner invaliderede s 47) Desuden er der et par faktuelle småfejl: f.eks. var der 7 og ikke 6 EFTA-lande (s 74), og Nixon trådte tilbage som præsident i 1974 og ikke 1973 (s 150).

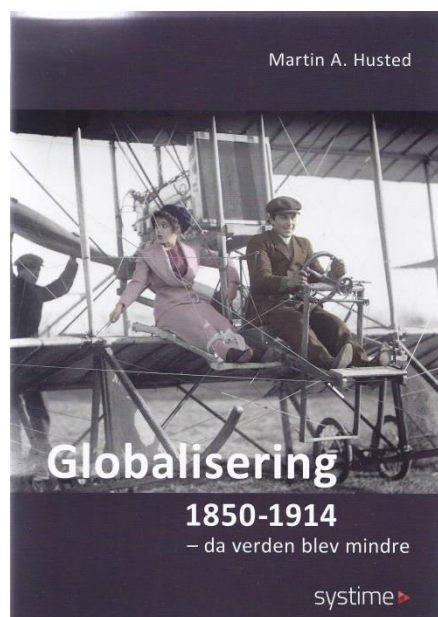
Når de gode gamle travere som "Overblik" og "Grundbog til verdenshistorien" står for at skulle udskiftes, - "Fokus" vil nok holde noget længere, - er Ebbe Kühles *Globalhistorie* et godt bud på en ny grundbog. Den skal naturligvis suppleres med noget kildemateriale, og den enkelte lærer kan uddybe de emner, han/hun finder fornødent med andet materiale, men bogen klæder nutidens elever godt på til at forstå den komplicerede verden, vi lever i.

Kai Verner Nielsen

Globalisering

MARTIN A. HUSTED: "*Globalisering 1850-1914 – da verden blev mindre*". Systime 2015. 247 sider, illustreret. Vejledende pris kr. 250,- (ex. moms).

Historieundervisningen i gymnasiet er i disse år i opbrud. Nye metoder vinder indpas og supplerer den traditionelle kildekritik, og det kræver nye grundbøger, der tager udgangspunkt i dette udvidede metodeapparat. Et eksempel herpå er denne omfattende bog af Martin A. Husted, der er lektor på Århus Akademi. Bogens udgangspunkt er brugen af komparativ metode i historie, anvendt på fem stormagter i perioden 1850-1914. Den er illustreret med enkelte figurer og en del billeder, hvoraf de fleste er i sort-hvid og ganske små. Bogen rummer desuden en udførlig litteraturliste, en række ordforklaringer og et (meget upræcist) stikordsregister.

Forfatterens intention er at beskrive de politiske, økonomiske og sociale udviklingslinjer i Storbritannien, Japan, Tyskland, USA og Rusland (i den nævnte rækkefølge). Valget af disse fem stormagter begrundes ikke nærmere, men giver et globalt perspektiv på perioden. Samtidig forsøger bogen at integrere den komparative tilgang aktivt i historieundervisningen, hvilket begrundes i et forord og et kort afsnit med idéer til undervisningen, ligesom metoden præsenteres mere udførligt i et længere introkapitel. Brugen af den komparative metode er her - ganske traditionelt - illustreret ved hjælp af Skocpols undersøgelse af årsager til revolutioner, som leder frem mod to grundlæggende metoder inden for historisk komparation: most-similar design eller most-different design (alt efter om man søger efter ligheder eller forskelle). Præsentationen af dette begrebsapparat og anvendelsen heraf på to eksempler er præcis og virker lovende, selv om det er irriterende, at modsætningen til den nomotetiske tilgang i en faktaboks kaldes "ideografisk", når den korrekte betegnelse er idiografisk. Efter de metodiske overvejelser følger knap fire siders intro til globaliseringsbegrebet, efter min mening et alt for kort og overfladisk kapitel.

Bogens hovedafsnit er fem kapitler af varierende omfang om hver stormagt, med dertilhørende arbejdsopgaver og kilder. Hvert kapitel er opdelt i fire hovedafsnit: "Historiske forudsætninger", "Selvopfattelsen i 1850", "Den politisk-økonomiske udvikling 1850-1890" samt "Magtspillet og globaliseringen 1890-1914". Idéen med disse hovedafsnit er ifølge forfatteren, at man i undervisningen kan konstruere sin egen historiske komparation og her udvælge konkrete afsnit i bogen, hvor man sammenligner bestemte elementer i to eller flere lande. Man kan dog også vælge at læse hvert kapitel for sig, hvorved den komparative metode naturligvis ikke giver så megen mening, hvilket bogen dog forsøger at tage højde for i arbejdsopgaverne, hvor der efter hvert kapitel ud over en lang række andre opgaver er fire komparative opgaver/spørgsmål til de andre kapitler.

Det er bestemt ikke nemme opgaver, hvilket dette eksempel fra kapitlet om Storbritannien kan belyse: "Sammenlign Storbritanniens økonomiske position og udvikling i 1850'erne med to andre selvvalgte stormagter fra bogen. Brug et most similar eller most different design som ramme for din komparation, og udvælg selv dine parametre." En sådan opgave er i sagens natur meget svær, og man kan stille sig tvivlende over for, om ikke kun de allerdygtigste elever vil være i stand til at løse en sådan opgave. Jeg savner også en begrundelse for, hvorfor eleven skal udføre opgaven. Forfatteren gør ellers en del ud af i metodeafsnittet at begrunde, hvorfor det er vigtigt at have en klar og tydelig problemformulering, men i selve bogen overlades det til eleven selv at opstille en sådan. Da bogen heller ikke selv kæder de enkelte kapitler sammen, kræver det et stort arbejde af lærer og elev selv at etablere en sammenhæng mellem de enkelte kapitler, for at bogen udnyttes optimalt. Det er jeg ikke sikker på altid kan lykkes, men det kan jo komme an på en prøve - i så fald hellere i en 3.g-klasse end en 1.g-klasse.

De øvrige opgaver til hvert kapitel er inddelt i tre grupper med følgende overskrifter: "Redegør", "Analyser" og "Diskuter/Vurder". Anvendelsen af analysebegrebet er efter min opfattelse forklaret: Man kan ikke lave "... en analyse af tekstilindustriens betydning i britisk økonomi fra ca. 1830-1850"; man kan derimod sagtens *undersøge* tekstilindustriens betydning ved fx at analysere en række samtidige kilder eller sammenligne senere fremstillinger. En analyse kræver med andre ord et konkret materiale. Her er der sikkert historielærere, der har en anden opfattelse, men under alle omstændigheder er det vigtigt ikke at forvirre eleverne med et tvetydigt begrebsapparat. Det gælder også i forbindelse med det konkrete materiale, man arbejder med. I denne bogs kildeafsnit (fem kilder til hvert kapitel, dog seks i kapitlet om Tyskland) bliver alle tekster kaldt "kilder", selv om der nogle gange er tale om fremstillinger (som man fx kan analysere som synspunktsmateriale); de er desuden ikke ledsaget af konkrete analyseopgaver (i overensstemmelse med bogens analysebegreb), og selv om de også i kortere form er integreret i fremstillingen, er deres funktion ud over det illustrerende mindre tydelig. Det er lidt ærgerligt, når nu mange af teksterne er nyoversatte af forfatteren.

Anvendelsen af den komparative metode er altså ikke uden problemer. Man kan selvfølgelig vælge at bruge bogen på en mere traditionel måde og i stedet læse kapitlet om Storbritannien eller USA for at få noget at vide om det konkrete lands udvikling i en spændende periode. Her får man grundlæggende fornuftige overordnede præsentationer, selv om der er enkelte mangler; boerkrigen og Turners frontier-tese omtales fx ikke i kapitlerne om henholdsvis Storbritannien og USA, ligesom det kan undre, at Rostows fase-teori først præsenteres (meget overfladisk) i kapitlet om Rusland på s. 210. Men alt i alt fungerer hvert kapitel i sig selv tilfredsstillende.

Læser man på den måde enkelte kapitler uafhængigt af hinanden, mister bogen dog meget af sin berettigelse. Man skal med andre ord være forberedt på selv at kæde de enkelte landes udvikling sammen for at få den mest optimale udnyttelse af bogen. Lykkes det, kan den sikkert give en god belysning af perioden 1850-1914 gennem en komparativ analyse af toneangivende stormagters historie. Foretrækker man en mere sammenhængende fremstilling, der fx belyser forholdet mellem forskellige stater som en del af forklaringen på Første Verdenskrigs udbrud i 1914, må man vælge en anden bog.

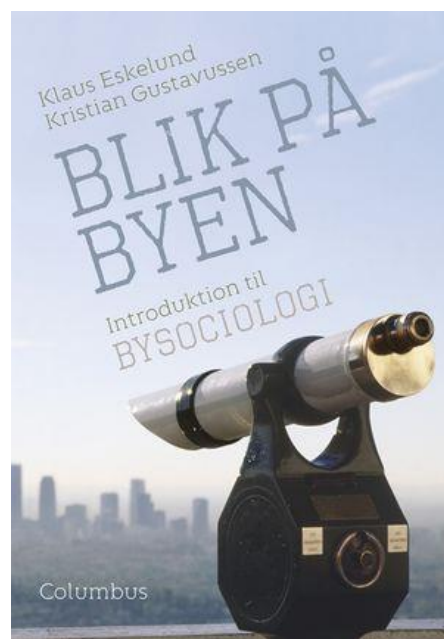
Jeppé Bæk Meier

Spændende bog om bysociologi

KLAUS ESKEKUND & KRISTIAN GUSTAVUSSEN: *"Blik på byen – Introduktion til bysociologi"*. Columbus 2015, 175 sider, 143 kr.

Hvorfor ser de byer, som vi bor i, ud som de gør? Hvad er byplanlægning? Hvordan skal vi forholde os til og forstå byerne – og hvordan kan man med fordel inddrage dem i undervisningen? Det er nogle af de spørgsmål som tages op i denne lærebog til samfundsfag.

I en veloplagt indledning fortæller de to forfattere, der til daglig er gymnasielærere, om deres intentioner med bogen, og hvordan den er opbygget. Samtidig får vi introduceret nogle af de diskussioner, som har præget byernes udvikling og holdningen til dem. Bogen er henvendt til eleverne med opgaver, forklaringer på svære ord og begreber. Samtidig inddrager forfatterne med stort udbytte konkrete eksempler.

Første kapitel har titlen "Byplanlægning – mellem fortid og nutid". På et overskueligt antal sider gennemgår forfatterne, hvorledes byer har udviklet sig gennem tiden med fokus på den antikke by, middelalderbyen, den moderne by og endelig den senmoderne by. Her er synsvinklen historisk, og det vil være et oplagt kapitel at anvende, hvis man gerne vil introducere forskellige by-typer i forbindelse med en studietur. Også her er der fine illustrationer og opgaver, der kan sætte eleverne (og læreren) på sporet af interessante problemstillinger.

"Perspektiver på byen" er titlen på andet kapitel. Her præsenteres i alt ni forskellige synsvinkler eller teorier om byerne og deres udvikling. Det er spændende og udfordrende læsning! Forfatterne indleder med at fortælle om Georg Simmels beskrivelse og analyse af 'den overvældende by' fra forrige århundredeskifte.

Men hurtigt er vi oppe i vores egen tid med omtaler af blandt andre Foucault, Bauman og Bourdieu, som hører til nogle af de mest anvendte sociologer fra samfundsfagsafdelingen. Særlig spændende bliver det, når vi når lidt længere ud med andre mindre kendte teoretikere, der beskriver og diskuterer, hvordan vi indretter vores byer. Jane Jacobs går imod den funktionalistiske tankegang med sin labyrintiske by, og Richard Florida fokuserer i sin analyse på den kreative by og dens muligheder. Alle disse synsvinkler/teorier

vil udfordre eleverne, men ved hjælp af gode figurer, illustrationer og bokse er de godt hjulpet. Helt i top er boksene ved hver synsvinkel/teori, der fastholder og forklarer de centrale begreber.

Bogen største kapitel på knap 70 sider, 'Byen under forandring', præsenterer forskellige temaer, som man kan bruge i en analyse af byen. Man kan fx se på havnene og deres omformning i disse år, på opdelingen af byerne efter sociale lag (gentrificering), på bæredygtighed eller på graffiti og street art. I alt ni temaer bliver introduceret.

I en historisk sammenhæng er det mest interessante tema 'Magtens bygninger og monumenter'. Der tages afsæt i konkrete bygninger og monumenter som Rigsdagsbygningen i Berlin, Frederiksstaden i København og Lego House, der åbner i 2016 i Billund. Erindringssteder bliver der også plads til, for de er med til at forme vores bevidsthed og syn. Det jødiske mindesmærke i Berlin og Mindelunden i Ryparken omtales kort, og forfatterne stiller i en boks eleverne denne opgave: "Udvælg en statue eller en bygning i din egen by eller den by, I skal på studietur til. Undersøg placeringen af statuen/bygningen i byen samt de historiske, nutidige og måske fremtidige magtforhold, der omgiver denne". (s. 132) Eller hvad med dette spørgsmål til eleverne: "Diskutér, hvorvidt I synes, at der er grænser for hvad man kan tillade sig at bruge kirker til i Danmark" (s. 130). Spændende og relevante spørgsmål!

Sidste kapitel er en brugervejledning til eleverne i samfundsvidenskabelig metode, når de skal udforske deres egen by eller skal på studietur til en by.

Bogen er som nævnt henvendt til samfundsfag, men historielæreren kan også have stor glæde af at bruge udvalgte dele – som kapitel 1 – som forberedelse til en studietur. Forfatterne skal have stor ros for deres pædagogiske flair og de mange spændende problemstillinger, som eleverne via denne bog stifter bekendtskab med.

Ulrik Grubb

Studietur til Sarajevo – en nyttig introduktion til læreren

UFFE ANDERSEN: "På Studietur til Sarajevo". Frydenlund 2015. 110 sider, 149 kr.

Forlaget Frydenlund tager med denne bog fat på en ny serie bøger til studieture. De to næste i serien vil omhandle studieture til London og Bruxelles. Det er meget relevant med nye opdaterede bøger om de byer, der ofte er mål for studieturene.

Forfatteren til denne bog om Sarajevo er cand. mag. Uffe Andersen, der har et indgående kendskab til sit emne og som i dag er bosiddende i Serbien.

Bogen er i lille format – velegnet til en studietur – og består af en kort indledning og 10 kapitler med hvert sit "Dagstema". Idéen er at tage udgangspunkt i konkrete steder i Sarajevo og ud fra disse belyse et dagstema. Det første tema er "Det fælles Sarajevo", som man i Sarajevo kan se på de gamle gravsten foran Nationalmuseet, selve Nationalmuseet (der for tiden er lukket!) og Parlamentet for Bosnien-Herzegovina, som fungerer på grundlag af Dayton-aftalen fra 1995.

Et andet tema er – naturligvis – ”Sarajevo og 1. Verdenskrig” med stedet for det mest berømte attentat i verdenshistorien, da Princip i 1914 skød den østrig-ungarske ærkehertug og hans hustru. Forfatteren giver en fin introduktion til de forskellige opfattelser af denne begivenhed. Mange forskellige mindetavler vidner om den intense diskussion om historien, som præger næsten alle nyere begivenheder i Bosnien-Herzegovinas historie.

Sarajevo fik endnu en vigtig plads i verdenshistorien, da byen under den jugoslaviske borgerkrig i 1990’erne var omringet og blev beskudt af serbiske styrker igennem knap fire år. Selv om mange af bygningerne i centrum er blevet genopbygget, er der stadig spor af krigen, og få fra den tid har glemt de lidelser, som befolkningen var udsat for. Dette belyses naturligvis også i et ’dagstema’ med beskrivelse af Det historiske Museum og stederne for de dødbringende granatnedslag på gader og markedspladser.

Hvert kapitel er forsynet med nøjagtige adresser og spørgsmål til videre arbejde, der fokuserer på de forskellige tolkninger af Sarajevos brogede og omstridte historie. Sidst i bogen er der en omfattende materialeliste, hvoraf en del er på serbokroatisk, som de færreste vil have glæde af.

Den lille bog er oplagt for den lærer, der skal af sted til Sarajevo med en klasse. Den vil være nyttig under et ophold i byen med sine nøjagtige adresser og præsentationen af de historiske problemstillinger, der knytter sig til steder, bygninger og monumenter.

Men i sin helhed er det er ikke en bog til eleverne. Det hænger sammen med to forhold. Sproget i bogen vil være svært tilgængeligt for de fleste elever med historiografiske diskussioner, et væld af navne, begivenheder og steder, som eleverne ikke kender. Hertil kommer en række fremmedord og fagudtryk.

Mere betydningsfuldt er det nok, at bogen forudsætter et kendskab til Europas og områdets historie, som eleverne ikke er i besiddelse af. Få elever kender de religiøse skillelinjer i dette hjørne af Europa, udviklingen i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, Titos partisanerkrig under 2. Verdenskrig, Jugoslaviens historie samt borgerkrigen i 1990’erne. Det ville derfor have været en stor fordel, hvis forfatteren havde brugt nogle sider i begyndelsen af bogen på at introducere disse forløb.

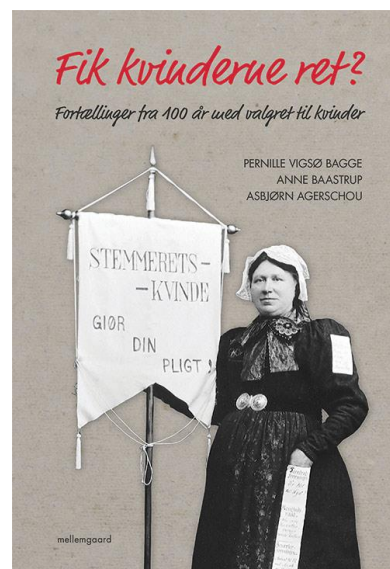
Bogen henvender sig også til andre fag, men fokus er på historie. Køb bogen til studieturen og brug den som inspiration til elevernes arbejde med et eller flere af bogens temaer.

Ulrik Grubb

Kvindehistorie fra venstrefløjen

PERNILLE VIGSØ BAGGE et al.: ”Fik kvinderne ret – fortællinger fra 100 år med valgret til kvinder”, Forlaget Mellelmggaard 2015. 222 sider, 250 kr.

Det er valgår i år i mere end én forstand; det er nemlig et jubilæumsvalgår, for det er jo, som det er læseren bekendt, 100 år siden, at Danmarks kvinder fik fuld valgret til Rigsdagen: Folketinget og Landstinget.

I denne anledning har en række nuværende og tidligere venstrefløjspolitikere udgivet en jubilæumsbog, der beskriver og hylder de 100 år, der er gået siden Danmark for alvor blev et demokratisk land. Der er tale om de to nuværende SF-politikere, som imidlertid begge har valgt at forlade Folketinget: Anne Bastrup og Pernille Vigsø Bagge, med på flanken har de desuden Asbjørn Agerschou, som er tidligere folketingsmedlem for SF, men som i de senere år har arbejdet med politiske aspekter af det sociale område i Danmark i et fagforbund. Desuden har forfatterne inviteret en række andre mere ukendte personer til at bidrage med personlige fortællinger og historier fra de danske kvinders historie.

Bogen er inddelt kronologisk og starter med perioden op til og omkring 1915 og slutter med kvindernes stilling i det danske samfund i dag. Der er dog klart lagt mest vægt på den førstnævnte periode – det er her bogen er interessant, og det er også tydeligt, at det er her de tre hovedforfattere primært har haft deres interesse! Denne første del fylder ca. 150 sider af bogens samlede ca. 220 sider.

Bogen er bestemt ikke tænkt i en gymnasiefaglig sammenhæng, og den bidrager, så vidt jeg kan vurdere, ikke med afgørende ny forskning eller viden inden for området. Men den første del er dog alligevel interessant, da den udover en velopløst tekst er spækket med fyldige citater fra forskellige politiske stemmer fra især aviser fra perioden. Bogen kan hermed blive en god mulighed for gymnasielæreren til at finde kilder om et emne, der ellers kildemæssigt set er en smule underbelyst, når man ser bort fra KVINFO's glimrende historiske underside: Kvindekilder.dk, der jo er en guldgrube for enhver gymnasielærer, der har interesse for kvindehistorie og politisk historie. Jeg vil i denne sammenhæng varmt anbefale at tage fat i det kvindepolitiske aspekt sammen med dansk i det obligatoriske kronologiforløb, som typisk afvikles i 1.g. Det har jeg med succes gennemført flere gange – der er tilstrækkeligt fokus, så eleverne har en chance for at følge med, og det er et spændende og ofte sprængfarligt emne, som stadig har stor relevans i dag. Desuden er der masse af tekster at tage fat i for dansklæreren, men det er en anden historie.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at jeg vil finde denne bog frem næste gang, jeg overvejer at gennemføre et sådant forløb, da jeg med denne bog i hånden fx langt bedre vil kunne belyse de debatter, der var i det danske samfund – for og imod – i forbindelse med kvindernes indtog på den politiske scene. Så det er bare med at komme i gang!

Der er flere sjove episoder og historier at gribe fat i, men samlet set er det imidlertid også meget tydeligt, at stoffet ikke er skåret så tilstrækkeligt stramt til, at det vil kunne bruges i en undervisningssituation. Her må man selv i gang med saksen og vælge det bedste ud, ellers bliver læsemængden for stor for eleverne.

Bogens anden halvdel er lidt mere ligegyldig. Denne del er mest at betragte som personlige anekdoter om stærke og usædvanlige kvinder i danmarkshistorien. Som hyggelæsning er det interessant nok, om end det er lovligt "mikrohistorisk" til min smag; det er nok ikke rigtigt noget, der kan bruges i en større sammenhæng.

Alt i alt er der tale om en bog, der på mange måder gør det, den skal. Den festligholder en væsentlig historisk begivenhed, og den formår at give disse begivenheder et personligt, feminint ansigt, hvilket bestemt er prisværdigt, men det er nok også en bog – æret være dens minde – som ret hurtigt vil blive glemt igen. Med mindre en dygtig gymnasielærer falder over nogle af dens sjove kildetekster og inddrager dem i den næste danmarkshistorie eller kildesamling for gymnasiet?!

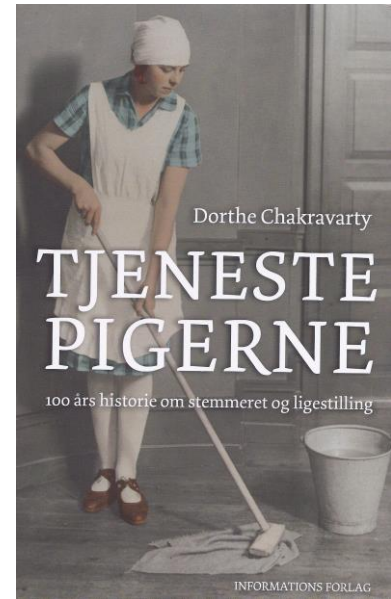
Tjenestepiger

DORTHE CHAKRAVARTY: *"Tjenestepigerne 100 års historie om stemmeret og ligestilling"*. Informations forlag 2015. 175 sider, 200 kr.

Dorthe Chakravartys bog er trods titlen en slags virksomhedshistorie og er da også skrevet på opfordring af FOA, fagforbundet Fag og Arbejde. I 10 kapitler skildres FOA's historie fra grundlæggelsen som Københavns Tjenestepigeforening i 1899 til FOA's mærkesager i 2015. Fremstillingen indledes og afrundes af FOA's forbundssekretær Nanna Højlund.

Den historiske fremstilling er velskrevet og letlæst og forsynet med litteraturhenvisninger og en fyldig litteraturliste.

Bogen springer i sin opbygning mellem fortid og nutid. I en prolog skildres husassistenterne i arbejderbevægelsens grundlovsoptog 1915, årets jubilæum. At kvinder og tyende nu fik stemmeret gjorde den politiske kamp mod tyendeloven mulig.

Første kapitel hedder "Maries kamp for tjenestepigerne". Det er bogens bedste kapitel. Dorthe Chakravarty skildrer her grundlæggelsen af Københavns Tjenestepigeforening og årene frem til 1915 med vægten lagt på initiativtageren Marie Christensens indsats. Kravene fra 1904 er rørende: "Alt natarbejde afskaffes. Arbejdstiden regnes fra kl. 6-7 morgen til 6-7 aften. Tjenestepigen skal have sund og tilstrækkelig kost. Tjenestepigen skal have et ordentligt værelse. Frihed hver anden søndag senest kl. 3 om eftermiddagen. Tjenestepiger skal have 1- 1½ time fri til rådighed hver dag inden kl. 7 aften. Fri en bestemt hverdag om ugen fra kl. 7 aften." Industrialiseringen, urbaniseringen og den enorme mængde manuelt kvindearbejde, begge dele krævede, skildres fint med blik for en nutidig læser.

Bogens andet kapitel er dels et interview med en ung kvindelig fagligt og politisk aktiv social- og sundhedsassistent anno 2015, dels et samtidigt interview med Marie Christensen og en boks med "Historien om Marie Christensen". Det er bl.a. her, man som læser får den stærke fornemmelse af virksomhedshistorie, fordi Marie Christensens betydning fremhæves således: "Selv om billedet af Marie Christensen havde mange nuancer, så var hun uomtvisteligt en kvinde, der nåede de mål, hun satte sig som ganske ung i en tid, hvor tyendet tilhørte samfundets bund og kvinder var underlagt mænd." (s.46f). Og vel dermed også et forbillede for FOA's medlemmer?

Kapitel tre handler om grundlovsfejringen, set fra arbejderside, og kapitel fire fører fagforeningens historie frem til 1947, herunder en alvorlig samtidig kritik af Thit Jensens holdning til husassistenter, - og nuancerer hermed det positive billede, man f.eks. får af Thit Jensen på Kvindemuseet i Århus, hvor hendes smykker udstilles i en montre i caféen. Kapitel fem er et interview med en ung mandlig social- og sundhedsassistentstuderende anno 2015: "At tørre røv er den mindste del af mit arbejde".

Kapitel seks fortæller om den del af det faglige arbejde, der handlede om at gøre husarbejde i de private hjem og i offentligt regi til faglært arbejde, herunder grundlæggelsen af Husassistenternes Fagskole. Jeg har stadig grundbogen herfra på min bogreol, fordi min mor måtte tage et år i huset, før hun kunne komme

ind på sygeplejeskolen- en praksis, der fortsatte op i tresserne, og har skaffet generationer af husmødre billig arbejdskraft "til oplæring". De unge piger berøres ikke i bogen- de har næppe været organiserede.

Kapitel syv om "Ligeløn og det store løngab", kapitel otte: "Fra fire uger til 52 ugers barsel", kapitel ni: "Når de stille piger råber op" og kapitel ti "Tjenestepigerne 2015" er temakapitler om aktuelle FOA mærkesager og disses historiske rødder.

Der er mange fotografier i bogen. Nogle af disse kunne være anvendelige som historiske kilder, men kvaliteten af oplysningerne om de enkelte fotografier, der kunne gøre dem virkeligt interessante, er meget forskellig. Det er ærgerligt, fordi man kan mærke den engagerede faghistoriker bag et billedvalg som fotografierne s. 100, hvor kommentaren lyder: "Det huslige arbejde har altid været kvindearbejde, der har kaldt på forskellige forestillinger om den kvindelige hushjælp. Billedet til venstre er fra 1934, hvor køkkenarbejdet bliver udført med bulede kedler og over dampende gryder. Billedet til højre forestiller ugebladens version af husassistenten, der på høje hæle og iført presset forklæde bærer herskabets fine kaffesæt frem. Årstal ukendt".

Det er en fornøjelse at læse en bog om tjenestepigerne og husassistenterne, og jeg fik nye brikker til min egen familiehistorie, men fordi Dorthe Chakravartys bog er en bog om FOA's historiske baggrund og en legitimering af fagforeningens aktuelle mærkesager, er den, selv om det er velskrevet og letlæst, ikke et oplagt valg som fremstillingsstof i historieundervisningen. Uddrag kan bruges til at levendegøre kvindearbejde og kvindeliv, og bogen kan være et eksempel på "brug af historien", som eleverne kan forholde sig kritisk til. Jeg har haft glæde af at lade eleverne undersøge, hvordan forskellige politiske partier bruger deres historie på deres hjemmesider. Noget tilsvarende kunne også være interessant i forhold til fagbevægelsen, og her kan FOA's hjemmeside inddrages som supplement:

<http://www.foa.dk/Forbund/Om-FOA/FOAs-historie>

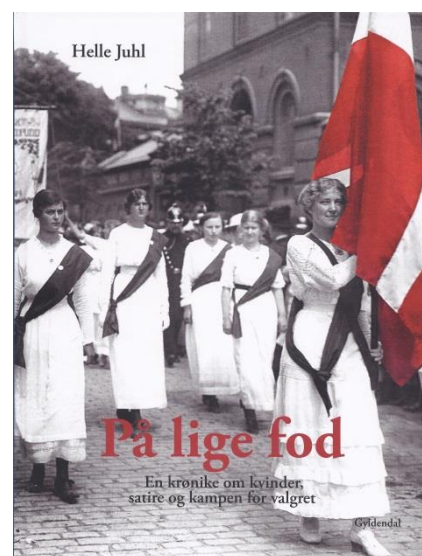
Anne Melillo

Satire, stemmer og skæbner

HELLE JUHL: "På lige fod. En krønike om kvinder, satire og kampen for valgret". Gyldendal 2014, 224 sider, kr. 299,95.

Helle Juhl har skrevet flere bøger med fokus på kvinders forskellige roller i det danske samfund.

I "På lige fod" har Helle Juhl inddraget satirens fremstilling af kvindernes kamp for ligestilling og især valgret. Helle Juhl har undersøgt forskellige satirehæfter i perioden ca. 1870 – 1920 for at undersøge, hvorledes kvindernes kamp for ligestilling og valgret blev behandlet i satiren. I bogen er der medtaget 75 forskellige tegninger fra følgende satirehæfter: Punch, Klods-Hans, Blæksprutten, Svikmøllen og Ravnens. Disse satiretegninger danner rammen om bogens fremstilling. Gennem tegningerne kan man følge tidens syn på

kvinder og kvindebevægelsens kamp for ligestilling og valgret. Billederne af kvinderne viser med usvigelig sikkerhed, at kvindens rolle i samfundet er knyttet til familien og reproduktion, og hvis man som kvinde forsøger at finde en anden vej, så bliver kvinderne typisk fremstillet som mandhaftige, ucharmerende og korpulente.

Bogen udgøres af 6 kapitler, der hver især beskæftiger sig med forskellige aspekter i ligestillingskampen. I det indledende kapitel beskrives fejringen af den store triumf 5. juni 1915, hvor 12.000 af borgerskabets kvinder organiserede et triumftog gennem København til Amalieborg Slotsplads. Kvindetoget var et vidnesbyrd om kvindernes værdsættelse af valgret og valgbarhed.

Bogens andet kapitel tager fat på "Moderne tider og morsomme mænd", hvor satirens fremstilling af tidens kvinder træder frem. Der bringes forskellige satiretegninger, hvor kvindernes ændrede muligheder i samfundet efter kvinderne fik valgret bringes i spil. Mænds frygt for forandringer i kønsrollerne er tydelige.

Kapitel 3 trækker trådene tilbage til Grundloven i 1849, hvor kvinderne i samfundet blev udelukket fra demokratiet. Denne udelukkelse medførte, at der opstod en del kvindeorganisationer, der på hver deres måde kæmpede for valgret. Kapitel 4 ser på kvinder fra provinsen, hvor store personligheder præsenteres. Helle Juhl viser, at der fandtes en endog meget aktiv kvindebevægelse udenfor Københavns volde. Et forhold der ikke altid kan ses i satirehæfterne. Bogens sidste 2 kapitler beskriver forskellige aktører og organisationers mål og midler. Der er således ikke enighed i den tidlige kvindebevægelse om hverken mål eller midler. Er det kvinders kamp for ligestilling, der skal kæmpes? eller er det kvinders kamp for bedre sociale forhold - herunder retten til at være fuldtidshusmor, der er vigtig?

Bogen er præget af meget personstof, der er således indstik kaldet "Fra pionergalleriet", hvor adskillige af periodens fremtrædende kvinder præsenteres. Der er ikke noget nyt i disse portrætter, da de bygger på Dansk Kvindebiografisk Leksikon.

Bogen er let læst og det er ganske spændende at få præsenteret ligestillingsproblematikker i et nyt skær. Helle Juhl er god til at holde den røde tråd i fremstillingen, så den tidlige kvindebevægelses historie træder frem. Ved brug af satiretegninger får Helle Juhl sat kvindernes kampe ind i en til tider meget skarp mandlig afstandstagen fra kvindernes muligheder i tidens samfund.

I gymnasiesammenhænge vil jeg anbefale bogen til biblioteket – tegningerne kan bruges i forløb, hvor udviklingen i det danske samfund fra 1850 og frem er i spil. Bogen kan også være en god gave til en kollega, da den indeholder nye facetter til fremstillingen af kvinders historie i det danske samfund.

Susanne Geisler

Den seksuelle revolution

LEA KORSGAARD: *"Orgasme land. Da den seksuelle revolution kom til Danmark"*. Gyldendal 2014. 432 sider, 300 kr.

Lea Korsgaard har skrevet en bog om den danske afdeling af Sexpol, som var aktiv i 1930'erne. Den var inspireret af den internationale Sexpol, som var startet af den østrigske psykoanalytiker Wilhelm Reich i 1931, hvor det på et møde i Düsseldorf var lykkedes at samle otte forskellige seksualreformgrupperinger med tilsammen 20.000 medlemmer. Sexpol står for seksualpolitik og formålet med foreningen var at udbrede budskabet om den frigjorte seksualitets revolutionerende potentiale.

Bogen er opbygget i tre hovedafsnit: Vækkelse, Revolte og Krig. Tidsmæssigt dækker den perioden fra omkring 1910 til ca. 1970, og et meget stort persongalleri behandles i bogen.

En af de centrale personer i bogen er Wilhelm Reich, som følges fra sin ulykkelige barndom i Bukovina i Øst- og Ungarn til sin død i et amerikansk fængsel i 1957, hvor han afsonede en dom for kvaksalveri. Reich læste medicin i Wien og fokuserede meget tidligt på seksualitetens rolle for personligheden. Reich havde på et tidspunkt nær kontakt med Freud, men Freud tog senere afstand fra ham. Reich arbejdede som psykoanalytiker i Tyskland, men da han var kommunist, blev livet for farligt for ham der efter nazisternes magtovertagelse, og i 1933 flygtede han til Danmark, hvor han allerede havde kontakt til personer, som var inspirerede af hans teorier og gerne ville hjælpe ham. I 1934 blev han bedt om at trække sig fra IPA, Den Internationale Psykoanalytiske Forening, fordi foreningen mente, han overtrådte psykoanalysens etiske regler i sine behandlinger. Senere måtte han flytte til Malmø og derfra til Oslo. I 1939 emigrerede han til USA, hvor han levede resten af sit liv, mens hans teorier udviklede sig mere og mere bizart. De sidste år af sit liv brugte han på jagt på UFO'er.

De andre centrale personer i bogen findes i gruppen omkring Dansk Sexpol med lægerne Jonathan Leunbach og Tage Philipson i spidsen. Det var en broget og sammensat gruppe af personer, hvor nogle var drevet af dyb idealisme og ønske om at forbedre levevilkårene for den dårligst stillede del af befolkningen, bl.a. ved at forhindre uønskede graviditeter og give børn bedre opvækstvilkår uden seksuelle hæmninger. Andre var mere drevet af egne traumatiske oplevelser i barndommen og inspirerede af muligheden for et friere sexliv, end samtiden tillod.

En række personer fra inderkredsen i Dansk Sexpol flyttede ind i det nyopførte boligbyggeri i Ryparken, hvor de samledes jævnligt for at holde studiekredse og diskutere principper for et naturligt sexliv, ægteskab, pardannelse og børneopdragelse. Gruppen optræder i Hans Scherfigs roman "Idealister" fremstillet på en måde, som viser, at Scherfig anså den for at totalt latterlig. "En menighed, samlet om den seksuelle idé. Et samfund optaget af at forvalte den fælles sexual-energi. En familie, sysselsat med libidos husholdning".

Efter Reich forlod Danmark mistede Dansk Sexpol sin sammenhængskraft. Leunbach og Philipson var i stort omfang sat ud af spillet i forbindelse med anklager og domme for ulovlige aborter, og med den tyske besættelse kom der andre sager på dagsordenen.

Lea Korsgaard har lavet et stort og grundigt researcharbejde til bogen. Hun har haft adgang til Reichs egne dagbøger og efterladte papirer på Harvard Universitets medicinske bibliotek, hun har talt med Reichs datter, hun har trukket på efterladte papirer fra de danske Sexpolmedlemmer, og hun har talt med børn og børnebørn af dem. Bogen er velskrevet og elementært godt fortalt med god respekt for kilderne og uden overfortolkning af dem. Detaljerigdommen bliver ind i mellem lidt overvældende. Teksten kunne sagtens være strammet betydeligt op uden at miste de væsentlige pointer, men det er absolut en meget læseværdig bog.

Som forfatteren skriver: Det er tankevækkende, at i dag har alle de goder, Sexpol kæmpede for. Boligerne er blevet større, så forældre har eget soveværelse og mulighed for et uforstyrret sexliv. Der er fri adgang til seksualoplysning, svangerskabsforebyggelse og abort. Børneopdragelse er fokuseret på at lade børnene få en fri udvikling. Men seksualiteten giver stadig problemer. "Før Sexpol var det sygt at have lyst. I det er det sygt, når lysten udebliver".

Bente Thomsen

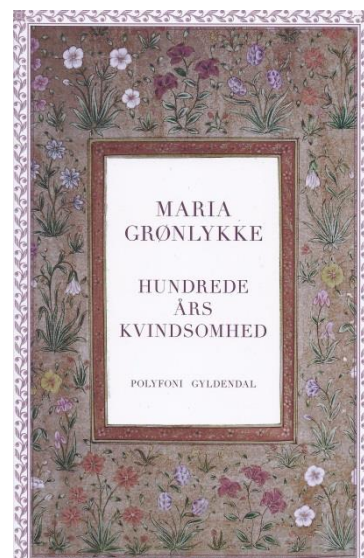
Kvindesomhed

MARIA GRØNLYKKE: "*Hundrede års kvindesomhed. Polyfoni*". Gyldendal 2014, 262 sider, lidt ill. Pris 279,95 kr.

Ifølge bagsideteksten er bogen "... en sang til kvinders stemmeret og den mangfoldighed den bragte". Bogens hovedtitel hentyder til romanen *Hundrede års ensomhed* (1967) af Gabriel Garcia Marquez. I bogens forord forklarer forfatteren at hendes plan var at samle en antologi af autentiske beretninger fra 100 forskellige kvinder. Men det modsatte Gyldendal sig, hvorefter hun skrev alle 100 beretninger selv. Som genrebetegnelse valgte hun ordet polyfoni. Måske er denne historie blot en del af fiktionen.

Bogen indeholder altså 100 fiktive beretninger fra lige så mange forskellige kvinder. Nogle er ganske korte, andre fylder nogle få sider. Nogle af kvinderne er næste lige så gamle som 1915-grundloven, men de fleste er langt yngre. Forfatteren har nok bestræbt sig på at gøre dem så forskellige som muligt, bl.a. ved at give dem hver sit sprog. De veluddannede skriver klart og logisk, de lavt uddannede springende og ulogisk – og uden fremmedord. Nogle skriver om deres privatliv, andre om bredere problemer, nogle kobler de to. De er alle løbet ind i større eller mindre problemer i deres liv, og det er direkte eller indirekte mændene der er årsag til disse problemer.

Nogle afsnit er så overbevisende skrevet at man helt glemmer at det er fiktion. Rigtig mange af de opdigtede personer tilhører overklassen/de veluddannede/kunstnerne, hvilket ikke er så mærkeligt når

man tænker på forfatterens egen baggrund. Nogle få er kendte kvinder i let forklædning, f.eks. Gustaf Munch-Petersens datter. Et par afsnit indeholder en utopi: en tidligere kulturminister, der var medlem af en ren kvinde-regering, fortæller om den forandring hun tog initiativet til. Danskerne er nu vældig glade for litteratur og kunst. Væggene i tog og busser samt plakatsøjlerne i det offentlige rum er nu fyldt med digte og malerier i stedet for de vulgære reklamer. Bibliotekerne udvider og nye boghandler skyder op. Rigtig mange tv-kanaler handler kun om kunst og kultur, osv.

Et par af afsnittene indeholder lidt historiefagligt stof. Midt i bogen er der en person som har lavet en liste over hvornår kvinderne fik valgret i forskellige lande. Det sidste kapitel er angiveligt skrevet af en historielærer som fortæller om de fire kvinder der blev valgt i 1918 ved det første valg efter den nye grundlov. Desuden fortæller hun om Nina Bang, den første kvindelige minister. Men det er altså skønlitteratur, ikke en fagbog. Måske kan den alligevel bruges. Historierne giver tit billeder af et samfund der er forsvundet eller i hvert fald forandret. Piger interesserer sig ikke for historie, siger en gammel fordom, men måske kan en bog som denne vække interessen hos nogle.

En anden ting: der tales og skrives om at mange unge piger savner selvtillid og de har svært ved at finde deres identitet. Det er et emne som jeg slet ikke har forstand på. Men jeg fik den tanke at bogen måske kunne give dem nogle billeder som de kan forholde sig til

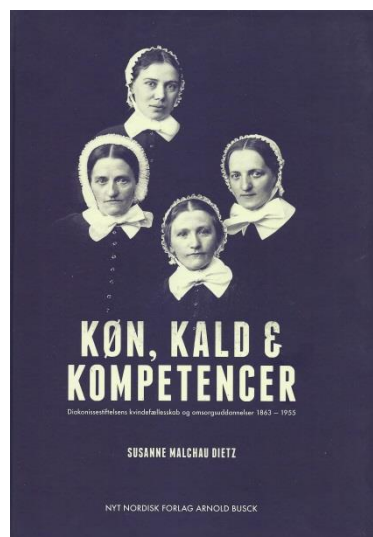
Jørgen Krøigård

Kvindekarriere i en mandsverden

SUSANNE MALCHAU DIETZ: *"Køn, kald og kompetencer. Diakonissestiftelsens kvindefællesskab og omsorgsuddannelser 1863-1955"*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2013. 352 sider, 350 kr.

Bogen er, som årstallene antyder, skrevet som jubilæumsbog for Diakonissestiftelsen. I denne specielle genre kan man normalt ikke forvente nogen særlig problematiserende holdning til bogens genstand, og normalt er perspektiveringens heller ikke særlig fremtrædende. Snarere kan lyrisk begejstring komme til at dominere ind imellem. Den foreliggende bog er ikke helt fri for disse svagheder, men er alligevel læsværdig og anvendelig. Den er ok som historisk håndværk, med henvisninger, litteraturliste osv., og navnlig er den gennemdokumenteret med et omfattende talmateriale, delvis som bilag. Talmaterialet er ført betydelig længere frem end til 1955, hvor bogens fremstilling stopper, uvist af hvilken grund.

Der er i perioden efter 1955 sket meget store ændringer med Diakonissestiftelsen, ændringer som det kunne være særdeles interessant at få belyst og forklaret, men det gør bogen altså ikke. Var det vigtigere at få den færdig til jubilæet?

Forfatteren sætter sig for at kortlægge diakonissernes sociale og uddannelsesmæssige baggrund, deres motivation og deres resultater. Derudover vil hun også belyse den faglærte sygeplejes oprindelse og udvikling og give et eksempel på den private filantropi, der blev afløst af nutidens velfærdsinstitutioner. Det opnår hun også for perioden frem til 1955. Fremstillingen er kronologisk, naturligt nok, og illustrationer, tekstbokse og tabeller er med til at støtte fremstillingen.

Bogens afsnit om Diakonissestiftelsens start og første periode kaster et interessant sidelys ind over periodens Danmarkshistorie, som vi er vant til at få belyst ved de store politiske begivenheder: En ikke særlig populær kronprinsesse, et initiativ (Diakonissestiftelsen), der lugtede lidt for meget af katolicisme og af Tyskland, diakonissernes indsats under krigen 1864 og deraf følgende accept i befolkningen.

Eller i hvert fald accept og entusiastisk opbakning fra landets politiske og økonomiske elite, for mens vi får meget at vide om donationer og støtte fra konservative elitepersoner, hører vi intet om forholdet til den politiske opposition og de folkelige bevægelser (partier og organisationer) hos bønder og arbejdere.

Diakonissestiftelsen ser ud til at skulle bidrage til løsningen af flere problemer på en gang: De sundhedsmæssige og sociale problemer, skabt eller accentueret af industrisamfundet, og de højere klassers behov for anbringelse og passende beskæftigelse af de ugifte døtre – og begge dele indenfor acceptable rammer, set med elitens øjne. Man aner også at initiativer fra oven skulle være med til at overflødiggøre initiativer fra neden.

Det blev nu ikke overklassens døtre der kom til at dominere Diakonissestiftelsen, men middelklassens. Og ind imellem kneb det med at holde disse kvinder på den anviste plads. Der var af og til konflikter mellem den kvindelige og den mandlige ledelse af Diakonissestiftelsen. Den udvikling i kvinders rettigheder der fandt sted i det danske samfund i perioden, kunne ikke undgå at give genlyd indenfor bevægelsen. Søstrene må f.eks. have fulgt med i Nielsine Nielsens årelange, indædte og til sidst succesfulde kamp for at få lov at uddanne sig til læge (men der står ikke noget om det i bogen). Det var også i starten vanskeligt at komme igennem med det synspunkt, at sygepleje var andet og mere end kvindens medfødte og naturlige omsorg for andre. Hvad professionalisering angår, var diakonissestiftelsen med på barrikaderne, men havde det til gengæld svært når Dansk Sygeplejeråd ligefrem forlangte løn til sygeplejersker. For Diakonissestiftelsen var kaldet afgørende: "Man kan ikke tjene både Gud og Mammon!" Trods alt var forholdet mellem Dansk Sygeplejeråd og Diakonissestiftelsen normalt udmærket, fremgår det af bogen. Tilsyneladende har Diakonissestiftelsen været parat til at bøje af i tide.

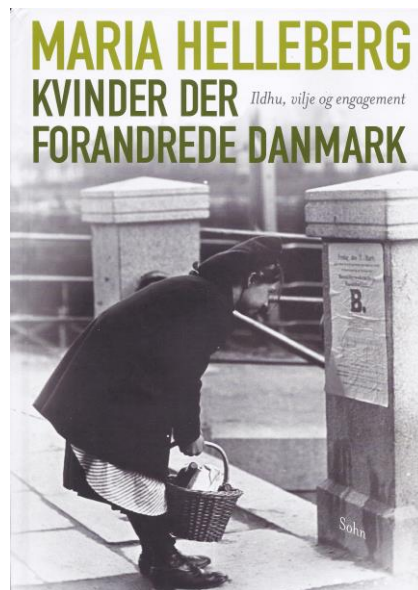
Bogen kan anvendes inden for områder som løsning af industrisamfundets problemer, velfærdshistorie o.l., men også hvis man beskæftiger sig med kvindehistorie, hvor Diakonissestiftelsen unægtelig indtager lidt af en dobbelttydig rolle som stærkt disciplinerende på det beståendes præmisser, men på den anden side gav nye muligheder for karriereveje for kvinder i det mandsdominerede samfund. Der kan hentes masser af konkrete oplysninger i bogen, men man må selv være parat til at tilføje de mere perspektiverende og problematiserende elementer.

Axel Moos

Kvindehistorier

MARIA HELLEBERG: *"Kvinder der forandrede Danmark"*. Lindhardt & Ringhof 2015. 512 sider, 200 kr.

Bogen er udgivet på kvindernes internationale kampdag den 8. marts 1915 i 100 året for stemmeret til kvinder, hedder det i forlagsomtalen af bogen. Den er en opdateret udgave af en bog, der allerede udkom i 2013. Bogen, som er en række portrætter af kvinder, som Maria Helleberg har udvalgt som betydningsfulde for udviklingen i Danmark, bliver på denne måde med det samme sat ind i en feministisk sammenhæng. Bogens portrætter understreger tillige det særligt kvindepolitiske. Det er karakteristisk for mange af de kvinder, der bliver beskrevet, at de i deres virke har haft en specifik kvindelig vinkel på tilværelsen, men så sandelig også har måttet kæmpe med de mange problemer, som det mandsdominerede samfund, som de fleste er vokset op i, skabte for dem.

Men Maria Helleberg forfalder ikke til at gøre portrætterne til rene kvindepolitiske statements. Hun finder det særlige og menneskelige hos de kvinder, hun portrætterer. Hun understreger allerede dette i sit forord: *"Kvinder stammer ikke fra Venus, og mænd heller ikke fra Mars, mange af denne bogs hovedpersoner har faktisk forenet Mars med Venus. Måske er kvindeligt og mandligt ikke så modsatrettet endda? Vi er ved at udforske kønsforskelle og udskille dem fra kulturskabte forskelle. Når kvinder fik(eller tog?)chancen, ser det unægteligt ud til at forskellene var/er mindre end alment antaget"*.

Den individuelle synsvinkel får således klart lov til at dominere over den feministiske, når hun fx i gennemgangen af erhvervskvinder i Danmark understreger: *"Kvindelige ledere er faktisk ikke pionerer for deres køn – de er individer"*(s.407)

Portrætterne er personlige forstået sådan, at det ikke er egentlig biografiske fremstillinger, men forfatterens personlige fortællinger om betydningsfulde kvinder. Som en slags sikkerhedsventil slutter hvert portræt med et fakta afsnit med de vigtigste data.

Bogen indeholder 38 portrætter og 3 afsnit om kvindegrupper fra Dronning Dagmar til Anja Andersen. Bogen domineres af kvinder med politisk indflydelse og magt og af kvindelige kunstnere, men der bliver også plads til "plattedamer, rødstrømper og erhvervskvinder". I en bog af denne karakter kan udvælgelsen af personer altid diskuteres. Hvorfor er hun med? og hvorfor ikke hende? Helt generelt kan det diskuteres, om en bog af denne karakter bør have nulevende kvinder med. Jeg vil derudover holde mig fra den diskussion, selvom jeg kunne savne nogle og undvære andre!

Nogle af portrætterne udvider forfatteren til at beskrive en bestemt gruppe personer. Det gælder fx portrættet af Anja Andersen, der nok fokuserer på håndboldspilleren, men som hovedfokus har den kvindelige sportsudøver og den berømmelse, det medfører.

Portrætterne er meget vekslende i kvalitet, men generelt er det underholdende og oplysende læsning. Måske ville det være mere præcist at kalde det skitser i stedet for portrætter. Netop skitsen har den egenskab, at den nogle gange er meget bedre end et egentligt portræt, andre gange kan man i alt for høj grad se, at det kun er hurtige skitser. Det er vel egentlig ikke overraskende, når en forfatter, der i sit forfatterskab medrivende kombinerer det dokumentariske med det fiktive, skal skrive 38 af slagsen. Der er en lille tendens til, at Helleberg bedst kan identificere sig med de kvindelige kunstnere, hvor skitserne bliver stærkest.

Mest spændende og berigende er det at læse om de mindre kendte, hvor det går op for en, hvilken mangfoldighed af mennesker der har præget dette land, og hvilken mangfoldighed der er i menneskelige skæbner. Bogen bliver til en fascinerende mosaik af individer, der har kæmpet, lidt og heldigvis også ind imellem sejret. Ofte har de ikke fået den tak, de fortjente, men vi kan nu i historiens lys vise dem vores respekt, fordi de tog nogle skridt for os alle.

Dermed bliver Hellebergs pointe understreget. Det er ikke kønnet, der gør forskellen, men det enkelte individs indsats.

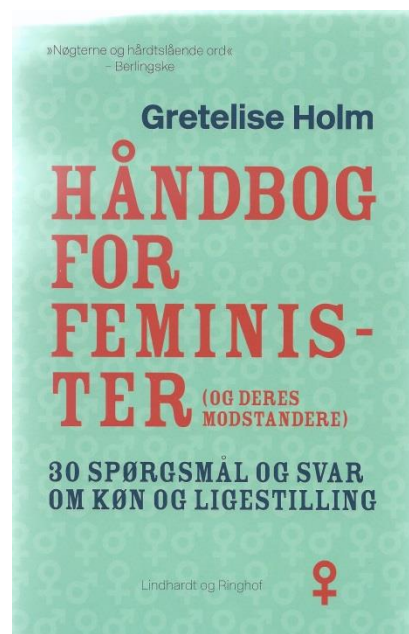
Johannes Lebech

Håndbog for feminister

GRETELISE HOLM: *"Håndbog for feminister (og deres modstandere). 30 spørgsmål og svar om køn og ligestilling"*. Lindhardt og Ringhof 2015. 204 sider. Vejledende pris kr. 249,95.

I forbindelse med 100-året for kvindernes valgret har Lindhardt og Ringhof genudgivet journalisten og forfatteren Gretelise Holms korte bog *Håndbog for feminister*, der i 2008 udkom under titlen *Hvorfor er feminister så snerpede?* Den nye udgave er opdateret, så den rummer helt aktuelle oplysninger, men ellers er hensigten stadig den samme: at levere en skarp kritik af et mandsdomineret samfund, der trods mere end 100 års kvindekamp ifølge forfatteren stadig er kvindeundertrykkende og dermed fundamentalt set stærkt begrænsende for begge køns udfoldelsesmuligheder.

Bogen består af fem kapitler samt en kort kronologisk oversigt over 150 års kvindekamp. Det første afsnit er en knap 20 sideres gennemgang af kampen for den kommunale stemmeret for kvinder, som blev gennemført i 1908, og som var anledningen til førsteudgaven af Gretelise Holms værk. Optakten er dramatisk: Adda Ravnkildes selvmord i november 1883. Fokus er dog straks herefter på Fredrik Bajers forslag tre år senere om en begrænset politisk borgerret til kvinder i forbindelse med en revision af Loven om valg til Borgerrepræsentationen.

De efterfølgende års hidsige politiske debat om kvindernes politiske rettigheder skildrer Holm i en række ganske korte afsnit med markante overskrifter ("Kampen begynder", "De trænger til en mand") og hyppig brug af citater fra datidens (især mandlige) meningsdannere (dog uden nærmere kildehenvisning). Efter forgodtbefindende inddrages også andre aspekter, fx en enkelt side om Hippokrates, hvis filosofiske tankegang om kvinder koges ned til: "Oprørske kvinder trænger bare til et godt knald!"

Efter den historiske optakt følger bogens længste kapitel på knap 100 sider: 30 typiske postulater og spørgsmål om køn og ligestilling. Postulaterne skal forestille at være udsagn fra feministernes modstandere og er derfor til tider næsten parodiske i deres entydige kvindebillede, men de danner på den måde udgangspunkt for Gretelise Holms polemiske svar. Disse er set med en historikers øjne ofte for letkøbte og i bedste fald upræcise, selv om forfatteren flere steder understøtter sine synspunkter med statistiske oplysninger (igen uden nærmere kildehenvisning).

Helt galt går det i det efterfølgende korte afsnit med den markante titel "Hvorfor og hvordan har man holdt kvinder nede?", hvor den historiske forsimpning er ekstrem; således reduceres Darwin med en enkelt sætning til kvindehader på lige fod med August Strindberg, hvorefter læseren med hård hånd føres op til 1978 og et debatindlæg af Søren Krarup, som åbenbart også opfatter kvinden som en veritabel pest.

I det efterfølgende kapitel anlægges et mere globalt perspektiv i skildringen af, hvordan verdens kvinder bliver fastholdt som underklasse i alle samfundsgrupper. Udgangspunktet er den enkle forklaring, "... at mænd har haft og stadig har et finmasket net af magt og kontrol". Holm underbygger denne påstand ved at opstille tre hovedgrupper af kontrolsystemer: økonomisk kontrol, kontrol over kvinders kroppe og kontrol over kvinders bevidsthed, og skildringen er trods forenklingen, som er forfatterens grundlæggende metode, mere overbevisende, fordi den er understøttet af forskellige videnskabelige undersøgelser og forfatterens egne erfaringer fra bl.a. Afrika.

Der er uden tvivl stadig mange ligestillingsproblemer, som ikke er løst og derfor kræver, at man beskæftiger sig med forholdet mellem kønnene i fremtiden - og i historieundervisningen. Man bør som historiker (eller som elev for den sags skyld) nok ikke begynde med denne bog for at få et sagligt overblik over problemfeltet, dertil er den for journalistisk i sin tilgang. Man behøver dog ikke være enig i bogens udsagn - og slet ikke i forfatterens metode - for at anvende dele af den i undervisningen som synspunktsmateriale.

Jeppe Bæk Meier

Da skolen blev alles: Tiden efter 1970

NING de CONINCK-SMITH et al.: *"Da skolen blev alles. Tiden efter 1970"*. 5. – og sidste – bind i serien Dansk skolehistorie, der er redigeret af Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith. Aarhus Universitetsforlag 2015. 478 sider. Rigt illustreret. Vejl. pris pr. bind 400 kr.

Aarhus Universitets ypperlige serie om dansk skoles "hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år", som seriens undertitel lyder, er nu fuldbåret med dette sidste bind om skolens allernyeste historie, fra 1970 og helt til i dag – et bind, der fuldt ud lever op til de hidtidige fire.

Det foreliggende værk er grundigt researchet, velskrevet, fint illustreret og ikke mindst yderst informativt om det centrale samfundsområde og -anliggende, som skolen jo er. Bogen er tilmed også alment kulturhistorisk oplysende om generelle samfundsmæssige forhold og ændringer, om fremherskende og mindre fremherskende tanker – altså ikke udelukkende af pædagogisk karakter – i tiden og debatterne og konflikterne dem imellem. Og så har bogen jo den naturgivne fordel, at den umiddelbart har aktualitetens særlige interesse.

Hvis ikke det gælder alle bøger, så gælder det i hvert fald denne: Man bliver klogere af den. Den får på glimrende, klargørende vis afdækket og fremstillet de centrale ideer, de afgørende diskussioner og de væsentlige udviklinger i denne periode, som sandelig ellers byder på nok så komplicerede og mangfoldige problemstillinger og stor iver fra nærmest utallige sider for at påvirke skolens hverdag og udvikling. Det er (også for den interesserede almenhed formidlet) historievitenskaben, når den er bedst – uagtet forfatterens metodiske forskriven sig til den videnskabsteoretiske moderetning konstruktivismen, der er nok så problematisk; den har imidlertid ikke forringet denne bogs kvalitet. Ganske suverænt fremstilles således kontinuitet og brud i den behandlede periode.

Bogen omfatter snart sagt alt, hvad der vedrører skolen af interne såvel som eksterne faktorer og momenter, så her kan vi blot pege på enkelte, øjenåbnende og perspektivrige punkter.

Således ansås eleverne i en lang periode fra 70'erne og frem for ikke blot 'historieskabte' men også for 'historieskabende'. Men:

"Efter ændringen af Fælles Mål fra 2009 byggede faget historie atter på kronologi og kundskab, og historiebevidstheden blev skrevet ud af formålet. Eleverne var stadig historieskabte, men de blev ikke længere omtalt som historieskabende, og i stedet for at få styrket deres historiebevidsthed skulle de have styrket deres historiske viden".

Indtil 1975 var skolens fundament ifølge formålsparagraffen kristent. Nu skulle dette fundament imidlertid ud af denne paragraf, men hvad skulle man sætte i stedet? Bl.a. fremtrædende og indflydelsesrige pædagoger og filosoffer havde diskuteret dette på et for formålet afholdt møde, og man nåede frem til

"... at det ikke længere gav mening at opstille overordnede værdier for skolens arbejde. Samfundet forandrede sig i rask fart. Eleverne skulle derfor lære at tænke, vælge og handle selv, og skolens arbejde burde bygge på begreberne 'selvstændighed, frihed, selvtillid og bevidsthed', som seminarielektor Finn Held, der fik det sidste ord i diskussionen, formulerede det".

I 1967 ophævedes revselsesretten, hvilket vakte bekymring i nogle kredse:

"Disse bekymringer blev fremført af forskellige repræsentanter for det borgerlige Danmark, og navnlig i nogle kirkelige kredse kunne man finde modstandere af revselsesrettens ophævelse. Heller ikke blandt lærernes organisationer var der stor opbakning".

Man fristes til at sige, at når læreren dengang med præstens velsignelse slog, så skulle eleven blot vende den anden kind til.

Men hvor befinder vi os da i dag i det skolepolitiske og pædagogiske landskab? Forfatterne henviser i et af de afsluttende 'kilde- og litteraturressays' til bogen Konkurrencestaten fra 2011:

"En vigtig reference i debatten om skolens udvikling ved overgangen til det 21. århundrede er Ove Kaj Pedersens Konkurrencestaten fra 2011. Det er forfatterens opfattelse, at den øgede globalisering har resulteret i fremkomsten af en ny statsform, hvor nationalstaterne kæmper indbyrdes på kompetencer, viden og udvikling. Både folkeskolen, ungdomsuddannelserne og det øvrige uddannelsessystem fik derved karakter af redskaber for den økonomiske konkurrenceevne. Idealet om, at skolen skulle bidrage til elevens alsidige udvikling, blev i løbet af den proces omformuleret til idealet om dannelsen af fagligt kompetente individer, der konstant stod til rådighed for arbejdsmarkedet".

Øjensynligt er der for øjeblikket ret bred politisk opbakning til denne opfattelse af hele (ud)dannelsessystemets funktion, skønt den dårligt kan hævdes at være enerådende; uddannelsesområdet er snarere et – tilsyneladende ofte ganske kaotisk – felt for brydning af mangfoldige interesser og holdninger:

"Men den største forandring (i perioden; PF) var den store interesse og de mange forventninger, kampe, konflikter og forhandlinger, som skolen var omgærdet af fra forældreside, fra politisk hold og fra skolens forskellige parter, samt fra medierne og den brede offentlighed. Set i det lys, var skolen blevet alles".

Bogen bør læses af ikke blot enhver med interesse for skolen i går og i dag, men også af andre, som ønsker i almindelighed at blive meget klogere på sin tid.

I øvrigt mener jeg, apropos idealet om 'alsidig udvikling', at det ideal nok ikke er mit eget (jeg nævner for mine synders skyld, at 'konkurrencestatens' skoleideal er det langt mindre); således græder jeg selv i dag tørre tårer over, at sløjd- og formningsfagenes hemmeligheder aldrig blev en del af min udvikling. Andre kan have det på samme vis med andre (fag)områder.

Poul Ferland

Beijing 1989 – og sidenhen

METTE HOLM: *"Dagbog fra Beijing – 25 år senere; hvor gik kineserne hen?"*. Gyldendal 2014. 312 sider, 300 kr.

Skt. George og dragen - i Kina

Det berømte billede af Skt. George der nedkæmper dragen er gengivet utallige gange indenfor europæisk kultur. Her ses den sårbare menneskehelt over for det store, magtfulde og ildsprudlende drage-monster. På mange illustrationer er den modige ridder afbilledet i sejrøjeblikket: Drevet af sammenbidt vilje og en uangribelig tro på at det gode og det retfærdige vil sejre, driver George sin lanse dybt ind i dragens gab.

Der er noget arketypisk og tidløst over det europæiske billede af den rendyrkede helt i konfrontation med drage-monsteret. Det er en symbolsk fremstilling af det godes og det ondes evige kamp, men også af det svages sejr over det stærke. Davids sejr over Goliat. Nogle har endog tolket billedet som en art klassekamps allegori af den undertryktes sejr over alt det grådige og magtsyge, der kan korrumpere enhver kultur, ethvert samfund og ethvert menneske.

Det i vesten nu ligeså berømte foto (og filmklip) af den enlige, ukendte student der på Den Himmelske Freds Plads i juni 1989, konfronterer en række af kampvogne, har altid slået mig som en rammende historisk parallel til 'Skt. George og dragen'. Der er storhed i det motiv. Og så er det jo ligegyldigt om monsteret har skæl og et ildsprudlende gab eller om det har panser, larvefødder og et løb ladt med en granat. Fotoets symbolske og samfundsbeskrivende betydning giver situationen på Den Himmelske Freds Plads uhørt historisk og almenmenneskelig vægt. Og i modsætning til motivet af 'Skt. George og Dragen', så skete begivenheden på Den Himmelske Freds Plads rent faktisk. Dét er levende mytologi!

I den europæiske myte vinder helten over dragen. Sådan er det ikke i kinesisk historie. Her tabte den enlige unge student kampen mod monsteret. Begivenhederne har siden været mørkelagt og tabuiseret af den kinesiske stat. Og så bliver spørgsmålet naturligvis om opstanden 1989 var forgæves, og om det kinesiske folk som sådan også blev taberne i kampen mod statsmonsteret?

En ekstrovert dagbog

Den berømte scene får kun et par siders plads i Mette Holms seneste bog om Kina, mens det netop stillede spørgsmål gennemsyrrer hele bogen.

Dagbog fra Beijing bygges langsomt op. Den følger næsten en spændingskurve, til man når kulminationen i dagene d. 3. og 4. juni 1989. Dagene hvor den berømte scene med studenten foran kampvognene foregik. Forløbet begyndte med at studerende fra Beijings Beida-universitet holdt en mindehøjtidelighed over en afdød politiker, men mindehøjtideligheden udviklede sig snart til en regulær demonstration for mere ytringsfrihed, mere demokrati og bedre levevilkår i Kina. Dygtigt timet måske, eller blot en historisk tilfældighed? I hvert fald opstod demonstrationerne samtidigt med at Gorbatjov besøgte Beijing, og derfor også samtidig med at ca. 1000 udenlandske journalister befandt sig i byen – heriblandt var bogens forfatter Mette Holm.

Gorbatjovs besøg og de mange journalister gav den perfekte scene for et kinesisk oprør. Holm fremhæver da også, at Gorbatjov under besøget i Beijing udtalte, at Sovjetunionen var færdig med Bresjnev-doktrinen, og at "Hvert land må finde sin egen vej til socialismen" (s. 145). På trods af internationalt fokus og det fornemme besøg, endte demonstrationerne med den kinesiske stats brutale rydning af Den Himmelske Freds Plads og efterfølgende udrensninger af særligt statskritiske personer i det kinesiske samfund. Demonstrationerne var ifølge bogen udtryk for "Den ulige konfrontation" (s. 253). Det var den svages kamp mod den stærke; Det var de unge studerende mod de gamle hardcore KKP medlemmer og deres magt, der så tydeligt blev eksemplificeret gennem de kampvogne, man sendte ind på 'fredens plads'. Bogen afdækker dog, at der var en tydelig splittelse i topledelsen om vurderingen af, hvor farlige demonstrationerne var for styret, og om hvor hårdt man derfor skulle slå ned på demonstranterne. Det var KKP's kompromisløse mænd, der vandt den sørgelige sejr til sidst og sendte kampvognene ind. De mænd, der tilhørte KKP's blødere linje, og som talte for dialog og kompromis, blev i flere tilfælde afsat eller fik deres karriere ødelagt – dette skete for en af Deng Xiaopengs nærmeste, Zhao Ziyang. Zhao's rolle og fald, i forbindelse med begivenhederne i 1989, levnes en del plads i bogen.

Med hovedtitlen *Dagbog fra Beijing* kan bogen vel nærmest karakteriseres som en udadrettet personlig beskrivelse af Mette Holms oplevelse af begivenhederne på Den Himmelske Freds Plads i 1989, samt en mere overordnet vurdering af begivenhederne og deres konsekvenser for nyere kinesisk historie.

Udover titlen *Dagbog fra Beijing* hedder bogen også *25 år senere; hvor gik kineserne hen?* Egentlig har bogen altså to titler, hvoraf dagbogsdelen er en genudgivelse. To titler er lig to vinkler, men i én sammenflettet tidslinje. Undervejs springer man frem og tilbage i tid; mellem forløbet i 1989 og til vurderingerne af Kinas udvikling sidenhen.

Det er en form der fungerer ganske udmærket. Sammen giver de to vinkler en interessant tilgang til 1989-begivenhederne, idet de både ses i et meta- eller udefra-perspektiv om man vil, og i et nært oplevelsesperspektiv.

Mette Holm har studeret i Kina og har fortaget mange rejser til landet sidenhen. Udover journalistisk-rapporterende arbejde, til eksempelvis DR's nyhedsafdeling, har det resulteret i flere bøger om Kina. Holm var udsendt som korrespondent for DR1 i Kina i 7 uger i 1989, noget af tiden sammen med Leif Davidsen. Titlen *Dagbog fra Beijing* kan godt snyde lidt, for der er ikke tale om en personfikseret bog, hvor vi uafsladeligt skal høre om dagbogsforfatterens navlepilleri. Der er tværtimod tale om en bog med fokus på kineserne, og deres oplevelse både af de afgørende begivenheder i 1989, men også af de sidste ca. halvtredsårs kinesisk historie. Kulturevolutionen, Mao- og Deng-tiden berøres. Maotiden dog kun overfladisk. Vægten ligger på 1989, og tiden der fulgte frem til bogens afslutning i 2014. Undervejs inddrages relevante og velvalgte interviews og samtaler med kinesere samt Holms personlige oplevelser. Undervejs i bogen berøres en mængde centrale temaer. Vi hører om den kinesiske stats opbygning. Vi hører om præsidentens og KKP's udstrakte magt, samt om at den manglende tredeling af magten er med til at gøre, at det kinesiske statsapparat oftest bliver monstret der angriber sin egen befolkning. Kønsroller, forsørgerpligt, etbarnspolitik og homoseksuelles rettigheder berøres også. Ligesom Kinas kontroversielle behandling af Tibet gennemgås, dog uden at Holm kommer med nogle nye banebrydende eller originale overvejelser om dette. Mest fokus får dog for det første ytringsfrihed og de øvrige - set fra et europæisk synspunkt – basale menneskerettigheder. For det andet Kinas økonomiske udvikling under Deng og under de efterfølgende ministerpræsidenter. Det er blandt andet her at Holm også gør sig overvejelser om

fremtiden med Xi Jinping ved roret: "Xi jinpings drøm handler om national foryngelse, forbedring af folks levemåde, velstand, opbyggelse af et bedre samfund og styrkelse af militæret" (67).

De ovennævnte temaer er nærmest blevet traditionelle standardtemaer, idet de også fremhæves i mange andre bøger, der er på markedet om Kina i disse år (se evt. mine anmeldelser i tidligere udgaver af Noter af Jens-Peter Fage Madsens: *Kina netop nu* samt af Dikötter: *Maos store hungersnød*). Af mere oftest oversete aspekter omtaler denne bog dog også de kinesisk-muslimske uighuernes kår og terroraktioner (s. 121), samt Kinas systematiske undertrykkelse af mongolske mindretal.

Layoutet af bogen er ganske flot. Billeder, illustrationer, dagbogsnotater og kinesiske skrifttegn er anvendt særdeles kreativt og optræder både selvstændigt og som underliggende transparente baggrunde for teksten. Det giver bogen en særlig visuel intensitet, der er vanskelig at beskrive, men som kan opleves ved en hurtig gennembladning af bogen. Det er dog irriterende, at der er en del småfejl (s. 13 "Kinesernes", s. 64 "Af med", s. 115 "faet" mv.) samt at flere af billederne har tydelige pixels (s. 184, 220, 307 mv.).

Bogen er vældig interessant for den der har en interesse for nyere kinesisk historie eller for den, som altid har undret sig over hvad der er op og ned på begivenhederne 1989. For en underviser i kinesisk historie, vil jeg måske ikke kalde bogen et must, men den er helt afgjort anbefalelsesværdig (og langt at foretrække fra Holms bog *Kina – Kapitalisme med særlige kinesiske kendetegn* fra 2006/08).

Som en egentlig undervisningsbog er bogen ikke brugbar. MEN som det jo oftest er tilfældet med den slags mere specifikke fagbøger, så kan et enkelt eller enkelte kapitler benyttes som en del af et overordnet forløb om Kina (eks. kapitlet "3. juni 1989" s. 231-235). Ligesom bogen også er brugbar for SRP/SSO-eleven der skriver inden for Kinas nyere historie.

Skt. George som kineser

Den unge kinesiske student der konfronterede kampvognene, som var han en kinesisk udgave af Skt. George, tabte kampen indledningsvis og betalte muligvis også med sit liv. Men i det lange løb har de tragiske begivenheder på Den Himmelske Freds Plads igangsat en positiv udvikling, som hele det kinesiske samfund og dets befolkning vil vinde ved, konkluderer Holm.

Demonstrationerne var altså ikke forgæves, selvom omkostningerne for de implicerede demonstranter var skyhøje. Statsmonsteret eksisterer stadig, men det er blevet mere lydhør. Der sker nu små forbedringer i de menneskeretlige forhold i landet. Derudover har den økonomiske udvikling fra Deng og frem medført en stærkt voksende middelklasse, som stiller større krav til deres politikere, og som har styrke til at påvirke politikerne i positiv retning. En udvikling som formentlig vil fortsætte i fremtiden. I dag forsøger man eksempelvis ihærdigt, men med blandet succes, at komme korrupsion blandt de mere magtfulde segmenter i det kinesiske samfund til livs. Ligesom tortur er blevet forbudt (om end det stadig benyttes). Forbrydelser der medfører dødsstraf er blevet reduceret betydeligt ved lov, mens selve eksekveringen af dødsstraffe er faldet med en tredjedel (s. 241).

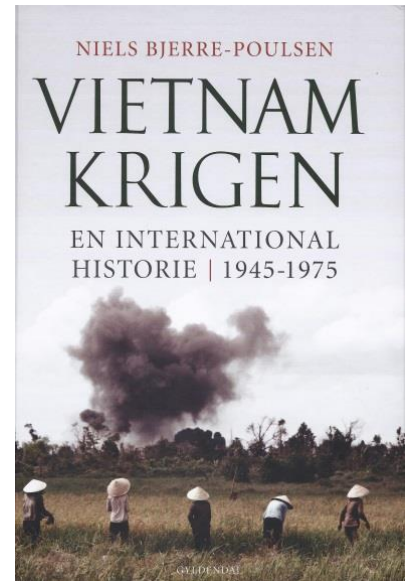
Tilbage i 1989 konkluderede Holm at "Spiren er lagt til forandringer" (s. 277), denne konklusion står hun stadig ved. Blot går forandringerne umådeligt langsomt.

Thomas P Larsen

Vietnamkrigen

NIELS BJERRE-POULSEN: *"Vietnamkrigen. En international historie 1945-1975"*. Gyldendal 2015. 580 sider med sort-hvid illustrationer. Vejledende pris 350 kr.

I 2015 er det 40 år siden, at Vietnamkrigen sluttede med Saigons fald i slutningen af april måned 1975. Krigen har altid været omdiskuteret og er derfor stadig et oplagt emne i historieundervisningen i gymnasiet. Der findes et enormt antal engelsksprogede bøger om Vietnamkrigen, mens litteraturen på dansk er mere sparsom. Det forsøger Niels Bjerre-Poulsens bredt anlagte værk at råde bod på. Bjerre-Poulsen er lektor på Center for Amerikanske Studier ved Syddansk Universitet, og mange kender sikkert hans udgivelse til gymnasiebrug om USA's historie og identitet. Her er ambitionen en anden: en omfattende 500-siders gennemgang af Vietnamkrigens baggrund, forløb og konsekvenser, henvendt til et alment publikum.

Udgivelsen indeholder derfor også en række billeder (dog kun i sort-hvid), mens der blot er et enkelt kort over Vietnam og slet ingen tabeller; til gengæld får historikeren en 12-siders litteraturliste, 46 sider med noter, en kortfattet tidslinje og et register. Illustrationerne er velvalgte og med gode ledsagende tekster, mens litteraturlisten og noterne er præget af sjuks og mangelfuld korrekturlæsning; mange centrale værker, som der henvises udførligt til i noterne, fx Robert McNamaras *In Retrospect*, er ikke medtaget i litteraturlisten, og det er altså irriterende (nok ikke for den almene læser, men i hvert fald for den professionelle historiker, der godt kunne ønske sig en større omhyggelighed på dette punkt fra forfatter og forlag), når nu bogen ellers er en kompetent og velskrevet præsentation af Vietnamkrigen.

Niels Bjerre-Poulsen skildrer krigens forløb kronologisk i 16 kapitler, der hvert har et omfang af ca. 20-40 sider. Hertil kommer en kortfattet prolog og tilsvarende epilog. Bogens kronologiske fremgangsmåde fremgår af en årstalsmarkering som optakt til hvert kapitel og en mere eller mindre præcis titel på det pågældende kapitel. Kapitel 1 dækker således perioden 1862-1945 og bærer titlen *"Fransk grandeur og vietnamesisk nationalisme"*, mens senere kapitler skildrer et kortere tidsrum, fx kapitel 7: *"Den amerikanske krig"* om perioden 1964-65. Hvert kapitel indledes med et eller flere citater, fx af Robert McNamara, der markerer et centralt aspekt i den efterfølgende fremstilling.

Netop McNamara er udgangspunktet i prologen, hvor han af Bjerre-Poulsen bliver anvendt som tragisk figur for hele Vietnamkrigen. På den måde er forfatterens opfattelse af krigen ganske traditionel, ligesom bogens opbygning og fremgangsmåde er det.

Bjerre-Poulsen skildrer Vietnamkrigen som en række fejlslutninger fra amerikansk side, og de amerikanske beslutningstagere kommer dermed til at fremstå som ansvarlige for en fejlslagen krig. Her ligger forfatteren på linje med de fleste kritiske fremstillinger af den amerikanske vietnampolitik, fx Stanley Karnows *Vietnam: A History* (udgivet første gang 1983). Netop dette værk synes Bjerre-Poulsen inspireret af, også mht. struktur; Karnows værk indeholder ligeledes 16 kapitler og et forord, og hvert kapitel indledes også

med et eller flere citater i kursiv. Der er på ingen måde tale om direkte afskrift fra Bjerre-Poulsens side, men en markering af den tradition inden for amerikansk historieskrivning, som han skriver sig ind i.

Hovedparten af den litteratur, som han henviser til, er da også amerikansk, og derfor spiller den amerikanske inden- og udenrigspolitik og de centrale amerikanske beslutningstagere også naturligt nok en større rolle i hans bog end andre sider af Vietnamkrigen - selv om undertitlen *En international historie* lover et noget bredere perspektiv, som den ikke helt kan holde.

Det betyder dog ikke nødvendigvis, at alle aspekter af den amerikanske beslutningsproces er lige udførligt beskrevet; fx er dominoteorien og tankegangen bag denne kun meget sporadisk skildret, selv om den jo må siges at være vigtig i forståelsen for, hvorfor USA engagerede sig i Sydøstasien (jf. her bl.a. Michael Linds *Vietnam: The Necessary War* fra 1999). Det kan selvfølgelig skyldes, at Bjerre-Poulsen grundlæggende mener, at dominoteorien var forkert, hvilket mange historikere vil give ham ret i, men en mere samlet præsentation af teorien ville nu ikke have skadet. Til gengæld får læseren en god og velkrevet skildring af det formelle grundlag for USA's engagement, dvs. Tonkinbugt-resolutionen, og konsekvenserne heraf, også på hjemmefronten. Man får også lidt at vide om Vietnamkrigens betydning i Danmark, så her er fremstillingen dog trods alt med en international vinkel.

For den garvede kender af Vietnamkrigen er der alt i alt ikke så meget nyt at komme efter i Niels Bjerre-Poulsens værk. Men mindre kan også gøre det, og da forfatteren skriver i et klart og levende sprog og leverer en omfattende og kompetent gennemgang af krigen, anbefales hans værk til skole- og/eller privatbiblioteket.

Jeppé Bæk Meier

Søfolk i krig

MORTEN TINNING (red.): *"Søfolk i krig – nedslag i den maritime historie"*. M/S Museet for Søfart 2014. 207 sider, 299 kr.

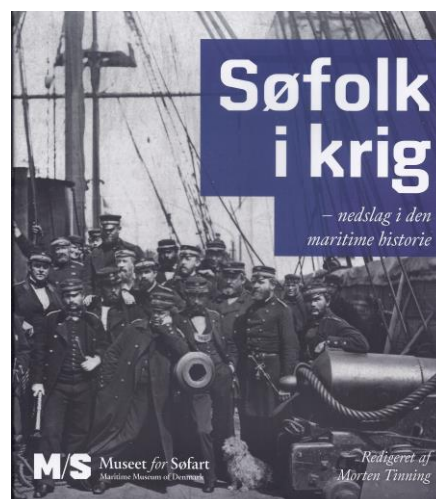
Skibe er også de mænd, der bemander dem

I 2014 åbnede det genskabte Søfartsmuseum i Helsingør. Indtil da lå Søfartsmuseet på Kronborg Slot på 1. sal slottet rundt. Det nye museum er kun flyttet 500 meter, men rammerne og formidlingen er i særklasse flyttet. Det nye museum er fantasirigt bygget ind og ned i den gamle dok fra det tidligere Helsingør Skibsværft.

Museet har siden 1942 udgivet en årbog, men i 2013 gik museet sammen med tidskriftet, Maritim Kontakt, om at udgive en samlet fælles årbog. Denne antologi er den anden årbog af denne slags.

Bogens tema er Sømænd i Krig i anledning af de mange jubilæer: landgangen i Normandiet 1944, Første Verdenskrigs udbrud 1914, 1864 og afslutningen på Napoleonskrigene 1814.

Bogen består af syv meget forskellige nedslag i temaet om sømænd i krig:

Den første artikel: *"Professionelle søfolk"* forklarer, hvordan man hvervede professionelle søfolk navnlig fra Amsterdam i Holland for at bemane orlogsskibene med kvalificeret mandskab i forbindelse med Skånske Krig 1675-1679. Dobbeltmonarkiet og hertugdømmerne havde ikke selv mandskab nok, når hele flåden skulle udrustes. Man hyrede blandt andre en nederlandsk succesadmiral og omkring 3000 sømænd. Men der var konkurrence om folkene, hvilket afspejlede sig i, hvilken hyre sømændene kunne opnå. Loven om udbud og efterspørgsel eksisterede længe inden, Adam Smith skrev om den.

Den anden artikel: *"Søfolk til flåden i krig og fred 1704-1849"* behandler også spørgsmålet om bemanning. Siden vikingetiden havde man haft ledning: at visse købstæder og kystnære områder i krigstid skulle stille med et antal udrustede og bemandede skibe. I begyndelsen af 1700-tallet fornyede man en nyere sø-indrulleringsordning, der betød, at hvis man indtil 1849 ernærede sig som sømand eller af såkaldt "vidtløftigt fiskeri", var man automatisk indrullet i flådens personale. Imidlertid måtte man for at sikre sig nødvendigt mandskab lave en ny forordning i 1803, der betød, at man nu også tog folk fra det indre af landet, som ikke havde noget kendskab til søen. Sømænd der stod på "rullen" havde visse mindre privilegier, da orlogsflåden måtte tage højde for, at sæsonen for søkrig faldt sammen med højsæsonen for den almindelige koffardi-handel.

Den tredje artikel: *"Fra sømand til slave"* er en spændende beretning om den dansk-norske sømand, Niels Moss, fra Trondheim, der var fange hos "deyen" (den lokale hersker) af Algier bystaten i 1769-1772. Danmark havde en omfattende handel på Middelhavet og havde aftaler med de forskellige lokale herskere på den nordafrikanske kyst. Danmark betalte afgifter i form af gaver m.m. til fyrsterne for at sikre sig imod piratangreb. Imidlertid var deyen af Algier ikke tilfreds med den aftale, han havde med Danmark og forlangte større gaver. Det fik den danske regering til at beslutte at sende en straffeekspedition til Middelhavet for at bombe bystaten til fornuft. Imidlertid var bystaten bedre forsvaret, end man havde forestillet sig. Under alle omstændigheder resulterede togtet i, at nogle danske skibe blev opbragt og omkring 30 dansk-norske sømænd blev taget til fange og solgt som slaver. Niels Moss var blandt disse og oplevede tre år i fangenskab. Han er et af disse for tiden sjældne "almindelige" vidner, da han skriver dagbog i fangenskab. Han er en god og ikke fordomsfuld, interesseret iagttager af den fremmede kultur, han får kendskab til.

Konflikten endte med, at Danmark måtte give efter for deyens krav om større gaver. Derefter blev slaverne købt fri. Det nordafrikanske slaveri var omfattende, og det er morsomt at læse om, hvordan de mange spanske og portugisiske slaver næsten havde det værre med de "hedenske protestanter", end de havde det med deres muslimske fangevogtere.

Den fjerde artikel er *"Christian Hansens dagbog fra 1864"*. Han deltog i Den Første Slesvigske Krig 1848-1850 ved flåden og var igen indkaldt i 1864, hvor han gjorde tjeneste ombord på skruefregatten SKJOLD hele året. Hans beretning gennemgår, hvordan SKJOLD omdirigeres rundt omkring i Østersøen, og om hvordan der går meget langt imellem egentlige krigshandlinger. Tiden står stille i kedsomhed og med eksercits, mens Christian Hansen gjorde sig mange forbavsende indsigtfulde overvejelser om krigens gang, og hvordan lille Danmark skulle slippe ud af konflikten, før det gik helt galt. Og så interesserer han sig mest for, hvornår han kan blive "permitteret" og sendt hjem.

Det femte kapitel: *"I krigens Skygge"* handler om de danske sømænd, der gjorde tjeneste under Første og navnlig Anden Verdenskrig, og hvordan de oplevede den frygt og angst, der fulgte med den uindskrænkede

ubådskrig. Kapitlet handler egentlig om, hvad og hvordan museet valgte at opbygge netop den del af udstillingen i det nye Søfartsmuseum. Man valgte at arbejde sammen med et hollandsk firma, som her foreslog et interaktivt medium, hvor de besøgende kunne "spille" sømand ombord på et skib under Anden Verdenskrigs konvojsejlad. Her forestillede man sig at udstyre sømanden med et antal handlemuligheder. Denne populistiske løsning lige i tidsånden fravalgte museet dog, da sømandens virkelighed faktisk var den, at han havde meget begrænsede handlemuligheder.

Det sjette kapitel: "*Danske søfolk ved D-dag*" handler om de danske søfolk, der var ombord på de ca. 250 danske skibe, der ikke var hjemme 9. april 1940 og som valgte at søge neutral eller ikke-tysk-kontrolleret havn. Ca. 6500 danske sømænd gjorde tjeneste fjernt fra Danmark i perioden 1940-1945. Omkring 1800 af disse omkom, og de er først meget sent blevet hædret for deres krigsindsats imod den nazistiske aggression. Artiklen redegør også for det meget lidt kendte, at 31 danske skibe og mellem 6-700 danske sømænd deltog i operation Overlord, invasionen i Normandiet i juni 1944.

Det syvende og sidste kapitel handler om: "*Angrebet på Karma Mærsk den 28. april 1988*", et iransk angreb på olietankeren KARMA MÆRSK i 1988 under den første Golfkrig 1980-1988, hvor Iran og Irak udkæmpede en langvarig opslidningskrig. Artiklen er baseret på et interview med 1. maskinmester Kim Mikkelsen. Han beretter, hvordan han oplevede angrebet fra sin post i maskinen, da skibet blev ramt af raketter fra en mindre iransk enhed i Hormuz-strædet. Der udbrød brand flere steder på den store olietanker, og det kunne være gået helt galt - da skibet sejlede med en fuld last råolie - hvis det ikke, efter indledende panik, var lykkedes at slukke ilden.

I gennem de syv artikler/kapitler får man et indtryk af, hvor sårbare sømænd spærret ind på et skib i rum sø er over for de krigshandlinger, som deres skibe kommer ud i. Skibe er ikke bare skibe, men det er de mennesker, der sejler dem.

Niels Moss dagbogsnotater fra fangenskabet i Algier og kapitlet om Christians Hansens dagbog fra SKJOLD i 1864 kunne godt bruges som kilder i forløb om henholdsvis den Florissante Periode og om 1864. Her er vi i øjenhøjde med ganske almindelige mennesker. Og hvis man overvejer forløb om formidling, kunne kapitlet "*I Krigens Skygge*" om Søfartsmuseets formidlings-etiske overvejelser indgå som tema.

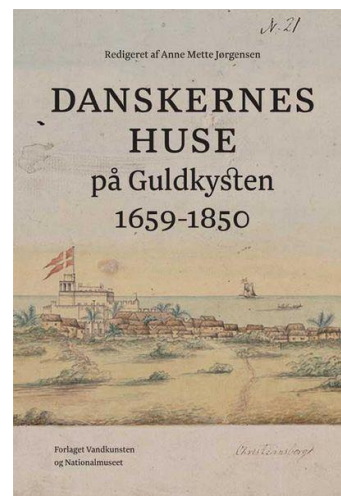
Ellers er årbogen mest for marinehistoriske nørder, men kan på grund af de netop nævnte kapitler anbefales til studiecenteret.

Thorkil Smitt

Kolonihistorie

ANNE METTE JØRGENSEN (red.): *"Danskernes huse på Guldkysten 1659-1850"*. Forlaget Vandkunsten & Nationalmuseet 2014. 301 sider, 250 kr.

Vandkunsten og Nationalmuseet har med Anne Mette Jørgensen begået en særdeles interessant og spændende bog om danskernes forsøg på at tjene penge på den lukrative slavehandel, der udgik fra Guldkysten. På trods af at Danmark lykkedes med at eksportere ca. 100.000 slaver til især Vestindien i den angivne periode viser artiklerne i bogen at dette bestemt ikke var uden problemer. Andre undersøgelser har da også vist at det økonomisk ikke kunne betale sig at opretholde de danske forter på kysten. Det ene kompagni efter det andet gik konkurs og rederierne gik efterhånden over til at importere sukker direkte fra Vestindien – dette var imidlertid en særdeles lukrativ forretning.

Bogen har naturligt nok danskerne og danske aktiviteter på kysten i bred forstand som omdrejningspunkt. Det være sig indenfor handel men især byggeri, hvor de danske forter spiller en central rolle. Stridigheder med andre kolonimagter som England, Holland, Portugal og Sverige specielt om kontrollen med forterne, der fungerede som opsamlingssted for de slaver, der var blevet solgt af afrikanske handelsmænd, indtil man kunne fylde et skib helt op og sejle over Atlanten.

Det danske hovedfort blev Christiansborg i Accra. Dette er det bedst bevarede fort i dag, hvilket skyldes at det helt op til nu også har fungeret som officiel residens for den ghanesiske præsident. Der er dog ikke meget tilbage af det oprindelige danske fort idet det gentagne gange blev ombygget og forstærket af englænderne. Alle de danske besiddelser gennemgås enkeltvis i hver deres kapitel sammen med deres historie og forhold til det omgivne samfund. Mange af disse bygninger henligger i dag som ruiner.

Ud over forterne er også behandlet mange købmandsgårde og beboelseshuse bygget af danskere i selve Accra i kolonitiden. De står stadig tilbage og bebos i dag i mange tilfælde af efterkommere af blandede ægteskaber mellem danskere og afrikanere. Et eksempel herpå er Wulffs hus, der ligger tæt ved Christiansborg.

Nogle af artiklerne arbejder med det omgivende ghanesiske samfund i kolonitiden. Her behandles stammernes indbyrdes politiske og magtforhold og deres relationer til kolonimagterne. Det står klart at de afrikanske stammer til enhver tid kunne dominere områderne og forterne, men mestendels søgte alliancer med kolonimagterne for at opnå fordele gennem salg af slaver med varer / våben som betaling efter aftale med den lokale afrikanske høvding. Det understreges samtidig at forterne var mandskabsmæssigt meget tyndt besat – helt ned til en enkelt soldat, der skulle hejse det danske flag og tage det ned igen om aftenen.

Efter 1803, hvor handelen med slaver blev forbudt, skiftede man strategi og forsøgte i stedet at etablere plantager, der skulle producere kaffe. Der var allerede i slutningen af 1700-tallet etableret plantager og dette forsøgte udbygget. Kaffeproduktionen ved hjælp af lokale slaver slog dog også fejl og udbyttet var for lille til at produktionen kunne opretholdes. I stedet kunne man som englænderne med fordel have slået sig på produktion af palmeolie, som gav store afkast. Fra dette tidspunkt gik det kun ned ad bakke for danskerne på Guldkysten og i 1850 solgte man det tilbageværende til England for £ 10.000.

Skulle der endelig falde nogen kritik af denne ellers glimrende bog kunne man have ønsket sig en mere hårdhændet redigering idet der i de enkelte artikler er en del gentagelser sammenlignet med de andre artikler. Denne anmelder kunne også godt have tænkt sig at de kort, der er trykt i bogen, kunne have været bragt i et lidt større og mere læsbart format. Bortset fra disse små ting kan bogen anbefales på det varmeste til lærerens reol og skolens bibliotek, hvor den vil egne sig glimrende til elever som skriver opgave i perioden og emnet.

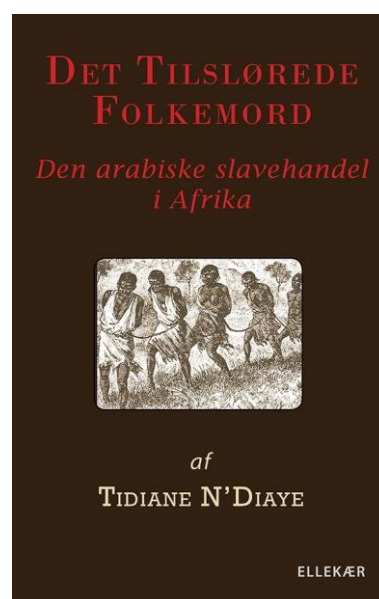
Peder Wiben

Arabisk-afrikansk slaveri

TIDIANE N'DIAYE: *"Det tilslørede folkemord. Den arabiske slavehandel i Afrika"*. Ellekær 2015. 272 sider, 235 kr.

Denne anmelder havde i dén grad set frem til at læse denne fremstilling om den arabiske slavehandel, hvor afrikanere blev bortført og undertvunget som slaver i en periode fra 7. årh. til (hævder forf.) 21. årh. Mig bekendt er der ikke tidligere udgivet materialer herom på dansk.

Jeg vil dog med det samme sige at bogen var noget af en skuffelse at læse. Dette skyldes til dels at forfatteren er drevet af berettiget harme og mangler afstand til sit emne, men bringer hele tiden værdidomme i sin tekst. Denne anmelder havde set frem til at læse bogen for at få mere viden om emnet, der i modsætning til den transatlantiske slavehandel, er underbelyst på dansk, men må indrømme at han blev skuffet.

Forfatteren trækker informationer "ned fra hylden" uden at man er klar over hvorfra de stammer – det ville ellers være fint med dokumentation for f.eks. de tal for slavehandelen, som anvendes i bogen. Men det ses ikke. Ligeledes kunne det være hjælpsomt med en fodnote der kunne placere steder geografisk – der er en hel del eksempler på dette. Der findes sidst i bogen et lille leksikon – men dette er meget mangelfuldt og adskillige navne mv. der i teksten er angivet med * findes ikke her. Læseren må med andre ord selv søge informationer om de geografiske lokaliteter. Det samme gælder citater og henvisninger hvor læseren er på herrens mark – eks. s. 169 hvor en "... hjerteskerende øjenvindberetning fra David Richardson ..." er citeret af A. Salifou - det fremgår ikke hvem de to herrer (?) er og hvornår deres optegnelser stammer fra (de findes ikke på litteraturlisten). Der er med andre ord stort set ingen dokumentation trods en omfattende litteraturliste (med megen litteratur på fransk).

Bogen er til tider en rodet forestilling hvor der springes geografisk fra Indien til Ibn Batutta i Nordafrika (der i øvrigt ikke bruges til andet end blot at blive nævnt – der vendes dog 30 sider længere fremme tilbage til hans beskrivelser fra 1352). Citater er ofte uden introduktion til forfatteren og årstal. Der springes rundt mellem årstal og der er ingen kronologi (ex: på 2 linjer springes fra Herodot til 10. århundrede). S. 181 til 182 springes mellem 1858 tilbage til 1169 (: Saladin) fordi det passer ind i forfatterens "argumentation".

Der skelnes i bogen mellem "livegenskab" og "slaveri" – men forfatteren er ikke konsekvent i benævnelserne. Traditionelt havde man en slags livegenskab i de tidlige afrikanske samfund og dette var forskelligt fra slaveri, da de livegne have en højere social status end slaverne.

Afrika inden arabernes ankomst beskrives som harmonisk, i pagt med naturen, ingen våben eller stridigheder og nærmest paradisisk – men så kom araberne! De optræder som de store skurke gennem hele bogen som ødelæggere af den oprindeligt fredelige og blomstrende kultur og "sænkede Afrika ned i mørket" (s 103). Den grundlæggende antagelse er: Den arabiske ekspansion i Afrika forklares med interessen for slavehandel – udbredelsen af islam var blot et påskud. Så snart en lokal magthaver konverterede til islam legitimeredes salget af vantro afrikanere til slavehandlerne.

Zanzibar var knudepunkt for slavehandelen til den Arabiske Halvø og englænderne accepterede stiltiende handelen efter at have erobret området i 2. halvdel af 1800-tallet. Om handelen gennem Sahara fra bl.a. Timbuktu siges det, at ca. 20 % døde under transporten af mangel på vand, mad og pga. afstraffelse (s 153 u. henvisning) og der tales om ca. 1 mil. omkomne årligt. Kastration og tvunget abort var særdeles udbredt (også på børn ned til 7-12 år!) og eunukker siges at have haft en dødelighedsprocent på op til 70 % ved operationen. Dette kan forklare at afrikanere ikke har sat sig tydelige spor i dagens arabiske samfund. Dette på trods af at slaver var et statussymbol.

Efter de første 100 sider, hvor forfatteren forsøger at beskrive et helt kontinents historie gennem flere tusind år helt tilbage fra de gamle ægyptere, bliver bogen mere interessant med mere fokus på slavehandelen – men det er unægteligt en overordentlig stor mundfuld på blot 100 sider. Men det giver også forfatteren mulighed for at "plukke" hændelser ud af historien, der netop passer med forfatterens tese – hvilket sker her (f.eks. i kapitlet om afrikansk modstand).

Det arabiske slaveri hævdes altid at have været omgivet med tavshed og al kritik heraf har været omfattet af mørke og manglende "lyst" til at behandle emnet og præget af tilsløring manglende selvkritik. Saudi Arabien ophævede "officielt" slaveriet i 1962.

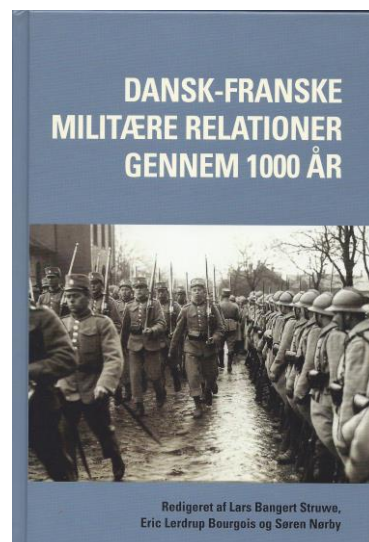
Med andre ord: en veldokumenteret og ikke-tendentiøs fremstilling om den arabiske slavehandel mangler fortsat på dansk. Men hilses velkommen!

Peder Wiben

Relationer eller alliancer?

LARS BANGERT STRUWE, ERIC LERDRUP BOURGOIS & SØREN BØRBY (red.): *"Dansk-franske militære relationer gennem 1000 år"*, Syddansk Universitetsforlag 2014. 271 sider, 300 kr.

Fra sammenstød i vikingetiden, via alliancer i Napoleons-tiden, til fælles indsats i Mali i nutiden, præsenterer denne antologi dansk-franske militære relationer gennem et årtusind via en bred vifte af aktører. Den er ganske læsevenlig og kan derfor godt bruges af interesserede elever i

forbindelse med større opgaver, men er ikke derudover egnet til undervisningsbrug. Formålet er åbenlyst at kaste lys over en relation hvis omfang og tidsmæssige udstrækning for mange nok er ukendt.

Antologiens perspektiv skifter, naturligt nok, fra afsnit til afsnit, og springer mellem struktur og aktør-niveau. De tidligste bidrag kredser om aftaler og konflikter mellem fyrster og erobrere fra vikingetid til middelalder, og indrømmer så at sige selv, at det er lidt svært af fastslå, hvorvidt man kan tale om deciderede aftaler mellem to nationer i denne periode. Herefter følger et par kapitler om forskellige relationer i 1600-1800-tallet, herunder om fransk påvirkning af dansk hær og flåde, om nøglepersoner der bandt de to riger sammen samt – naturligvis – alliancen under Napoleonskrigene. Det er givetvis den periode, hvor bogens tema træder tydeligst frem. I bidragene om nyeste tid hører vi blandt andet om det borgerlige Danmarks taknemmelighed i forhold til fransk støtte ved genforeningen i 1920, hvor borgerlige kræfter kæmpede for Flensborg som en del af Danmark. Udover en delvis personlig beretning om dansk-fransk samarbejde i Kosovo i 1999, er der ikke tunge bidrag om det 20. århundrede.

Bogen har stærke bidragydere – Ulrik Langen, Knud J.V. Jespersen, Michael Clemmesen for blot at nævne nogle stykker – der hver især bidrager med deres ekspertviden inden for bogens emne. Knud J.V. Jespersens kapitel om den franske officer Saint Germain's forsøg på at reformere den danske hærs organisation i 1700-tallet er eksempelvis et både spændende og perspektivrigt kapitel. Hæren var på det tidspunkt organiseret i to: en professionel del, under kommando af den enevældige konge, og en lokal landmilitærs styret af godsejerne. Saint Germain's reformer gik så ud på at slå styringen af de to adskilte dele sammen i en enkelt enhed, under militær (= hans egen) kontrol, på bekostning af godsejerne. Kort sagt en lille historie om moderne preussisk militær tankegang, der stødte sammen med resterne af det danske adelsvælde alt imens det danske enevælde udviklede sig i en florissant periode.

På den ene side lever antologien klart op til sit formål. Bidragene beskriver en række forskellige militære interaktioner mellem de to lande gennem 1000 år, hvoraf mange aspekter ikke er så kendte. På den anden side er det lidt uklart hvad ordet "relation" egentlig dækker over, og i forlængelse heraf, hvorvidt man kan tale om en kontinuerlig proces, eller blot en række uafhængige aspekter af kontakt mellem Danmark og Frankrig. Det introducerende kapitel nævner en række eksempler på fransk indflydelse i Danmark gennem tiden, både politisk, socialt og kulturelt. Men påvirkningen den anden vej beskrives ikke, ej heller forsøges det at konceptualisere begrebet "relation". Der er i flere tilfælde ret langt mellem de aktører bidragene hver især beskriver, og man savner flere gange svar på, i hvor høj grad den ene eller anden "relation" er en konsekvens af en tidligere beskrevet. Det gør dog ikke de enkelte bidrag mindre spændende.

Sebastian Lang-Jensen

Få god forstand på staternes historie

POUL OLE SCHULTZ: *"Staternes historie"*. Historia Forlag 2015. 580 sider ill., 249 kr.

Staternes historie er et kernepunkt i forståelse af hvordan historien som helhed har formet sig. Derfor må en udgivelse, som den foreliggende vække historielæreres almindelige interesse. Der er tale om en bog, som man kan have glæde af på mange måder.

I indledningskapitlet får læseren en udmærket gennemgang af statsdefinitioner og hypoteser om staternes tilblivelse. Det er en righoldig oversigt over autoritative statsanalytikeres teser. Særlig Buzan & Little, der fokuserer på teknologi, F. Fukuyama, der interesserer sig for centralisering af magten og C. Tilly, der holder sit fokus på krig, er ifølge Poul Ole Schultz vigtige for forståelsen af staternes tilblivelses og udviklingshistorie. Han gennemgår i den sammenhæng en række af de centrale begreber som knytter sig til staternes forskellige form- og udviklingshistorie og som definerer disse teoretisk. Det er begreber, som "suveræniteten", "nationalisme", "fysiske og sociale teknologier", "patrimonialisme", "institution", "elite", "krig", "bureaukrati" mf. På den måde er man sporet godt ind på et fokus på statens form.

Schultz tilgang er dog noget bredere end bare teorier om selve statens form. Han interesserer sig også for hvordan navnlig de Europæiske stater historier hver har udviklet sig. I det efterfølgende kapitel foretager P. O. Schultz en kronologisk historisk redegørelse, der tager afsæt i det menneskelige samfunds opståen omkring udvandringen fra Afrika for 700.000 år siden og vi føres herefter op til i dag. Menneskets evne til at samarbejde og underlægge sig naturen fører til højere grad af kompleksitet og produktionsoverskud, der giver mulighed for at danne bofaste samfund og efterhånden også bystater. Disse udvikler sig sidenhen til imperier regeret af en patrimonialistisk sammensat administration. Det er først med det moderne samfund at meritokratiet bliver et princip for, hvordan man udvælger statens administratorer. Med den udvikling bliver demokratiet en reel mulighed og staten selv og ikke magthaverne bliver formålet med aktiviteterne i statsapparatet.

Mange historielærere tematiserer deres forløb under overskrifter som "Revolutioner", "Kolonialisme" mv. Denne bog tilbyder en glimrende tilgang til forløb med "Staten" som overskrift. Det kan være en god ide at have et teoretisk eller bare en generaliseret forståelse at særlige fænomeners historiske udvikling i sin undervisning. Her tilbyder Schultz's bog mange varianter af generaliserede statsudviklingsforståelser, som man kan udvælge til at tematisere sin undervisning med. Bogen må siges at bevæge sig på et generaliseret og overordnet niveau. Statshistorie er også en disciplin, der handler om forskellige typer af organisering af administration, beslutningsprocesser, juridiske systemer, militærorganisering mv. En konsekvent gennemgang af sådanne emner fra statskundskaben finder man ikke i denne bog. Det må søges andre steder. Ambitionen hos Schultz har været at rumme det teoretiske i sammenhæng med de historiske forløb. Det er relevant.

Man kan altså fint bruge bogen i sammenhæng med undervisning og ikke mindst vejledning til KS, SSO, AT og SRP mv. Det er en udmærket bog til at hente afsnit ud af hvis man gerne vil have sine elever til at have

overblik over særlige perioder i afgrænsede dele af specielt Europa. Derfor kan man også fint købe et eksemplar ind til skolens bibliotek.

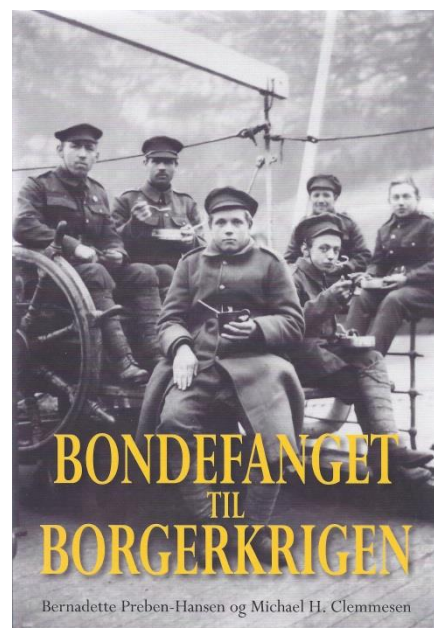
Det skal bemærkes at bogen er disponeret på en lidt særegen måde. Der er dels en hovedtekst, som bliver suppleret med 86 tekstboks, der hver indeholder begrebsafklaringer. Det er fint. Derudover er der en række indskudte digressioner i hovedteksten, trykt med kursiveret småt. Derudover finder man diverse forklaringer i fodnoterne. Det kan godt forvirre og forstyrre læsningen. Det virker som om at bogprojektet har villet lidt for mange ting på en gang. En anden ting ved bogen er hyppige gentagelser. Det kan være udmærket at få tingene slået fast gennem gentagelser, men jeg er dog tvivlende i forhold til om gentagelserne alle sammen har været villet og velovervejet. Det til trods høre bogen bestemt hjemme i et velforsynet håndbogsbibliotek.

Jørgen Lassen

"Skyte ti bolschviker til maj. Jå, jå, mange dak"

BERNADETTE PREBEN-HANSEN & MICHAEL H. CLEMMESSEN:
"Bondefanget til borgerkrigen". Syddansk Universitetsforlag 2015.
 Illustreret. 320 sider, 299 kr. inkl. moms.

Et ret upåagtet kapitel i dansk krigshistorie er indsatsen mod den trussel, som den bolsjevikiske revolution i Rusland i samtidens optik udgjorde mod civilisationen. Denne indsats omfattede enkelte frivillige danskeres deltagelse i Finlands borger- og frihedskrig i 1918 samt hvervede kontingenters deltagelse året efter i Den estiske Frihedskrig og, i mindre omfang, i Letlands borger- og frihedskrig. Auxiliærkorpset, som styrken i Estland kaldtes, blev afviklet i september 1919. Indsatsen var udsprunget af et stormagtsønske, hvilket ikke var tilfældet, da Nordruslandskorpset, emnet for denne beretning, derefter blev opstillet. Den nordrussiske lokalregering havde mistet støtten fra sine allierede.

Estisk kaptajn Victor Anton Palludan (f. 1892), som også havde været en drivkraft bag Auxiliærkorpset i Estland, tilbluffede sig i efteråret 1919 retten til rekruttering til Nordruslandskorpset. Hans baggrund gav ikke nogen anledning til forventninger om en lovende fremtid. Efter et halvt års tjeneste som befalingsmand ved 1. Regiment havde han allerede i 1914 pådraget sig skudsmålet, at *"... som Kornettens Udvikling har været, (var) der næppe Haab om at faa en flink Officer ud af ham. Det vil være bedst for ham og Hæren, at han slaar Militærvejen ud af Hovedet"*. Først i november 1917 hjemsendtes han *"... for stedse uskikket til al Krigstjeneste"* efter under sin tjeneste fra august 1914 i Sikringsstyrken bl.a. at have drevet jagt på, med held, ikke mindre end tolv mindreårige piger, demonstreret bedragerisk optræden og fremstået i mangeartede tilfælde af anden uhæderlighed samt pådraget sig en kendt psykiatriprofessors dom, at han *"... maa anses som sindssyg"* (s. 23 ff.).

Palludans urealistiske og uopfyldte overenskomst med den nordrussiske regering om hvervning af fem hundrede pålidelige og i krigstjenesten indøvede frivillige, hele 1.000 mand havde været nævnt undervejs, materialiseredes mellem oktober 1919 og januar 1920 i, at mellem 230 og 260 mand blev sendt af sted. Mindst 202 nåede Nordrusland. En gruppe på ca. 40 nåede Murmansk, som briterne havde forladt 12. oktober, primo november. En gruppe på ca. 150 nåede Murmansk og Arkhangelsk, som briterne havde forladt 27. september, i januar. Endelig nåede ca. ti mand Murmansk inden dens fald, men ingen Arkhangelsk. Mellem 30 og 60 var af forskellige grunde hoppet af undervejs i Norge. Palludans misinformation var her en væsentlig årsag til misnøj. Efter korpsets ikke specielt berømmelige indsats og dets påfølgende afvikling var regnskabet således på bundlinjen: Ca. 80 mand blev evakueret ud af Arkhangelsk fra 19. februar 1920 under ikke udratiske omstændigheder sammen med generalløjtnant Jevgenij Millers lokalregering, mens godt 100 blev taget til fange af bolsjevikkerne, især i Murmansk. Resten var deserteret, faldt i kamp eller døde af sygdom. En blev måske myrdet. De tilfangetagne blev reddet af en klar sovjetrussisk interesse i at opnå fred og anerkendelse. De første blev frigivet i juni, de sidste i september 1920. Til de menneskelige omkostninger føjedes et antal frivillige med varige helbredsproblemer.

Forfatterens konklusion lyder: *"Korpsets oprettelse var ikke dansk politik, og det ville aldrig være blevet etableret, hvis det ikke havde været for Victor Palludans opportunisme i udnyttelsen af danske kredses antibolsjevistiske aktivisme, hjemvendte Estlandsveteraners ønske om yderligere eventyr og flere penge samt de nordrussiske myndigheders desperation efter de allieredes evakuering"* (s. 210). Antallet af officerer og befalingsmænd ved korpset var utilstrækkeligt, og selv om mange frivillige havde deltaget i Auxiliærkorpset i Estland, der havde vist sin effektivitet, var kvaliteten af officererne, med en enkelt undtagelse, befalingsmændene og de menige generelt underlødige. Palludans adjutant, som forestod korpsets afvikling, hævdede, at blot halvdelen af de tilbageværende frivillige ved sammenbruddet havde en militær uddannelse. Kun detachementet i Arkhangelsk virkede nogenlunde normalt.

Alex Frants Alfred Thaarup (f. 1887), en af beretningens hovedpersoner, som meldte sig til Nordruslandskorpset i november 1919, er et grelt eksempel på korpsets lidet stabile fundament. Han var i 1913 blevet officer af linjen, men ansøgte tre år senere Krigsministeriet om at træde uden for nummer, hvilket blev anbefalet, da han ansås for uanvendelig som premierløjtnant i Hæren. Ud over to gange at være idømt kvarterarrest var hans militære eftermæle belastet af bedømmelsen *"... fundamentale Karakterfejl, navnlig Upaalidelighed"*, *"... ringe Evner og svigtende Dømmekraft"* og en uhensigtsmæssig mandskabsbehandling. Han blev i maj 1917 afskediget *"i Naade af Krigstjenesten med Pension"* (s. 20 ff.). Sammen med Palludan forsøgte Thaarup i 1920'erne på udelikat vis at afpresse eksilrusserne. For hans vedkommende afsluttedes forsøgene først med hans død i marts 1944. Rekyl-Palludan, som familien kaldte ham, forsvandt ud af historien i 1928. Intet vides om de følgende årtier af hans liv frem til hans død i 1958.

Forfatterens mål for beretningen er først og fremmest at tegne et så komplet billede af Nordruslandskorpsets personkreds, som det forhåndenværende kildemateriale muliggør. Michael H. Clemmesen (f. 1944), brigadegeneral og militærhistorisk forsker og forfatter, er beretningens hovedforfatter. Bernadette Preben-Hansen (f. 1967), latinsk middelalderfilolog og tidligere ph.d.-stipendiat, har udarbejdet det omfattende tillæg med minibiografier over korpsets nøglepersoner og deltagere, som lod sig rekruttere, og som forlod København. Desuden har forfatterne kendskab til omtrent 100 personer

med viseringsfoto, der nok lod sig rekruttere, men som aldrig forlod København. Registreringen var imidlertid så mangelfuld, at personlisten næppe er komplet. Ud over tillægget er beretningen vedføjet en liste over kilder og litteratur, et engelsk 'Summary' og et register over personer, der ikke er anført blandt minibiografierne.

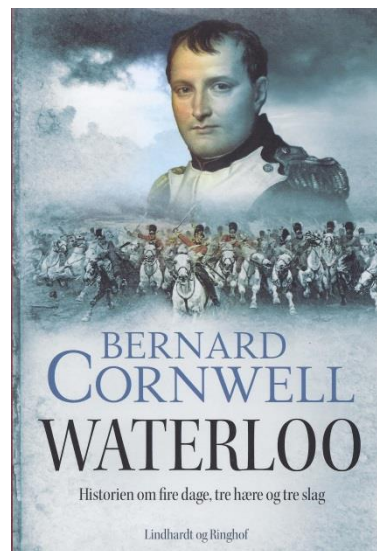
Ole Halding

Waterloo

BERNHARD CORNWELL: *"Waterloo. Historien om fire dage, tre hæere og tre slag"*, Lindhardt og Ringhof, 2015. 330 sider. 300 kr. inkl. moms.

Bernhard Cornwell begynder sin bog med et spørgsmål: *"Hvorfor endnu en bog om slaget ved Waterloo?"* Det er jo et af de slag, der er forsket og skrevet mest om. Desuden er slaget måske slet ikke så afgørende, som vi i eftertiden har gjort det til. Sandsynligvis ville Napoleon, hvis han havde vundet *"stadigvæk have stået over for talmæssigt overlegne fjender og det endelige nederlag"*. Men Waterloo er et vendepunkt i historien og huskes som sådan.

Bernhard Cornwells mål er ikke at diskutere slagets betydning, men *"at give et indtryk af, hvordan det var at befinde sig på slagmarken denne forvirrende dag"*. Dagen er det langstrakte slags fjerde og sidste dag, den 18. juni, hvor Napoleon satte sit endelige angreb ind på Wellingtons positioner med sin elitestyrke *"Den Kejserlig Garde"*, som endte med at flygte i alle retninger og nådesløst blev forfulgt og hugget ned af Wellingtons kavaleri. Rædslerne forløb over fire dage, og Cornwell følger de forskellige faser fra slaget ved Ligny mellem franskmændene og preusserne over bataljen ved Quatre-Bras mellem franskmændene og englænderne og frem til den endelige kulmination den 18. juni, der endte med de franske troppers flugt.

Cornwell omtaler flere gange Wellingtons udsagn, *"at en mand lige så godt kunne forsøge at fortælle historien om et bal som at skrive historien om et slag."* Og lad det være sagt med det samme. Cornwell formår i den grad at rekonstruere slagmarkens totale forvirring og uoverskuelighed. Der er beskrivelser af delslag i delslag, der foregår simultant og med hærførere, som handler i krigens tåge og pga. uvidenhed om, hvad der foregår, og hvad fjenden agter at gøre, kommer til at foretage fatale fejlskøn. Ikke mindst Napoleons fejlskøn bliver gennemanalyseret her i bagklogskabens klare lys. Der er beskrivelser af kommunikationen mellem de allierede preussere og englændere, og deres gensidige mistro i forbindelse med farefulde højrisikobeslutninger. Slagmarkens forvirring samt krigsførelsens logik og hårrejsende grusomhed beskrives fint. De forskellige militære fagudtryk bliver defineret undervejs, men hvor ville det dog have været rart for en glemsom læser med en liste over begreberne og deres definitioner til sidst i bogen. Personligt har jeg aldrig været meget til slagbeskrivelser, men trods mine forbehold blev jeg suget ind i bogen og læste den igennem, som var det en spændingsroman.

Med Bernhard Cornwells tekst bliver vi ført ned i en tid og en mentalitet, der er meget svær at forstå for mennesker i dag. Det begynder med Napoleons tilbagekomst til Frankrig og hans triumftog til Paris og kong Ludvig 18's flugt. Det var som et kollektivt vanvid brød løs. Udsigten til krig blev mødt med lige stor begejstring i Frankrig, Tyskland og England. Den dengang kun 17-årige Franz Lieber tog til Berlin for at melde sig og skriver, at *"der var så mange mennesker, at vi måtte vente fra klokken ti til klokken et, før vi fik mulighed for at melde os til tjeneste"*. I England blev nyheden i militæret mødt med *"uforstilt glæde"*. *"Pragtfulde nyheder: Napoleon er igen i Frankrig, hurra!"* blev der råbt. Alle var *"ivrige efter at udsætte sig for fare og udgyde blod, alle håbende på at opnå hæder og ære og udmærke sig."*

Ærens overordentlig store betydning fremgår også af adfærden på slagmarken. Der er beskrivelser af den fare soldaterne udsætter sig for i forsøget på at erobre og forsvare et kompagnis fane og stoltheden, hvis det lykkes. En fransk trommeslager får under fremrykningen mod de engelske stillinger skudt sin højre arm af, men fortsætter ufortrødent med at tromme, indtil han falder om som følge af blodtabet. Her er der måske tale om adrenalin og den suggestion, som mennesker er udsat for, når de er del af en gruppe i kamp. Dette omtaler Cornwell ikke, da det ikke er hans gebet, men for den som har sociologiske interesser, er der masser af konkret empiri om menneskelig gruppeadfærd under farefulde situationer. I den tids krigsførelse var man relativt bedre beskyttet i ordnede grupper. Selv om soldater i ordnede formationer var let mål for kanonild, var man alene et let mål for kavaleriet. Der var tale om valg mellem pest og kolera, og soldaten levede under alle omstændigheder et farefuldt liv under minutiøs kommando af sine officerer.

Cornwell beskriver malende krigens tåge, den manglende udsigt grundet røgen, larmen fra de fremrykkende franske tropper, der nærmer sig med trommer, trompeter og råbet *"Vive l'Empereur"*. Der er beskrivelser af slagmarken, der er overstrøet med døde og døende. Gruen er tydelig. Der er et væld af øjenvidnebeskrivelser, der indimellem strider mod hinanden, så indtrykket af total forvirring forstærkes. Forvirringen råder også bag fronten. Efter det indledende slag ved Vigny fejres Napoleons sejr med kanonsalver i Paris, som var sejren i hus.

Da Wellington vælger at foretage en taktisk tilbagetrækning, der lægger grunden til hans endelig sejr, udbryder der panik i det nærtliggende Bruxelles pga. rygter om hans nederlag, og mange forsøgte at flygte. En engelsk civilist beskriver forvirringen: *"Det håndgemæng, der fandt sted i kampen om hestene og vognene, er umuligt at beskrive; herrer og tjenere, staldknægte, stuepiger, kuske, gentlemen, der mundhuggedes, idet de alle overfusede og bandede ad hinanden på fransk, engelsk og flamsk ... ord efterfulgt af slag"*. Beskrivelsen efterlader en med en fornemmelse af, i hvor høj grad udfaldet af slaget ved Waterloo var på vippen og måske lige så let kunne være faldet anderledes ud. Og hvad ville der så være sket?

Cornwells bog er et inciterende indblik i en anden tid, hvor æresbegreber, krigsførelsen og holdningen til krig var helt anderledes end i dag. Men i hvor høj grad kan denne historie bruges som spejl for vor egen tid? Æresforestillingerne og de dertil knyttede normsystemer er anderledes i dag, men masseadfærden er det vel ikke. Her er vi nok ovre i noget almenmenneskeligt. I hvert tilfælde hvis man godtager den gamle sociolog Gustave Le Bons karakteristik i *"Massernes psykologi"*: *"Massen er ... næsten udelukkende styret af det ubevidste. Dens handlinger påvirkes i langt højere grad af rygmarven end af hjernen ... Massen ... er ..."*

en slave af de modtagne impulser ... det enkelte individ besidder evnen til at beherske sine reflekshandlinger, hvorimod massen er blottet for denne evne."

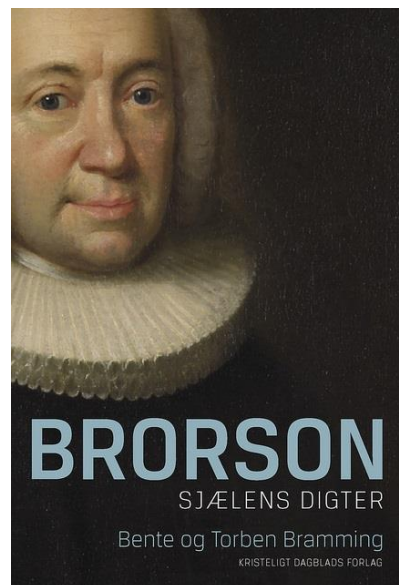
Den nyligt afholdte valgkamp er en ubehagelig påmindelse om dette, men måske er det lettere at erkende den slags på tryk afstand i en fjern tid end at erkende det i en alt for nærværende nutid.

Sten Jacobsen

"Gud råder jo endnu" – en sprudlende, ny Brorson-biografi

BENTE BRAMMING & TORBEN BRAMMING: *"Brorson. Sjælels digter"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2015. 262 sider, 300 kr. inkl. moms.

Med en lille forsinkelse er nu Bente og Torben Brammings nye Brorson-biografi udkommet på Kristeligt Dagblads forlag. Det er en fin lille bog, indbundet og hæftet (hvilket er en sjældenhed i dag), trykt på godt, tykt papir og med Johan Hörners betagende portrætmaleri af Brorson fra 1756 på omslaget. Bogens to forfattere er begge teologer, hvilket kvalificeres med hhv. en Ph.d. i kunsthistorie og speciale i kirkehistorie. Endvidere har begge forfattere skrevet om Brorson tidligere, ligesom de sammen driver kulturcenteret Taarnborg, Brorsons gamle bispegård i Ribe, der bl.a. danner ramme om arrangementer med udgangspunkt i Brorson. Forfatterne har således den helt rette baggrund for at skrive en bog som denne, hvor historie, salmedigtning og kunst mødes i en kraftfuld opløftethed.

Bogens indhold og struktur

I ti kapitler hver på 20–30 sider, undertiden en smule længere, gennemgås Hans Adolph Brorsons (1694–1764) liv. Bogens kernekapitler er omkranset af indledning hhv. efterord. Til sidst følger en oversigt over bogens mange illustrationer samt en litteraturliste. Hvert kapitel indledes med et opslag med et fotografi, der illustrerer kapitlets tema, f.eks. findes ved kapitel 1 et billede af Randerup kirke, idet familien udgik fra Randerup.

Kapitel 8 og 10 omhandler ikke som sådan Brorsons liv, men beskæftiger sig derimod med de mennesker, han omgikkes i Ribe-tiden, hhv. eftertidens modtagelse af Brorson eller hvordan han har påvirket de efterfølgende generationer – f.eks. vises, hvorledes forskellige facetter af Brorsons salmeskat har kunnet inspirere både Grundtvig og Indre Mission, ligesom H.C. Andersen og Kierkegaards forhold til Brorson omtales. Til disse to kapitler slutter sig kapitel 1, der i høj grad beskæftiger sig med Brorsons umiddelbart forudgående slægt og familiens kår, hvordan hans brødre og han selv blev sendt videre ud i verden.

Tilbage står kapitel 2–7 og 9, hvor Brorsons liv behandles. Af disse skiller kapitel 2 sig noget ud ved selve opbygningen, dels fordi der ikke er så mange kilder til dette tidsrum, dels fordi der ikke kan henføres salmedigtning til det. Kapitlet ender med Brorsons noget pludselige tilbagerejse til sin hjemegn – dvs. uden afsluttende embedseksamen. Senere angiver han selv sygdom som årsag, men forfatterne kan også pege

på en lidt ubehagelig bestikkelsessag som en mulig grund. Ganske vist findes der ikke utvetydige beviser, kun hvad man kunne kalde kraftige indicier. Brorson skulle have bestukket sin fætter på Borchs kollegium for at skaffe sig en plads på kollegiet. Men dette er som sagt ikke noget, man så entydigt kan afgøre.

De resterende kapitler behandler hver et passende afsnit af Brorsons levned:

3. Løgumkloster – huslærer og salmedigter
4. Tilbage til Randerup – kaldet til hjemstavnen
5. Tønder – nye græsgange
6. Til Ribe som stiftsprovst – Brorson i ilden
7. Brorson som biskop – livet i Taarnborg
- ...
9. Farvel til verden – den aldrende digter

Hvert enkelt af disse kapitler behandler de historiske kendsgerninger i Brorsons liv i de givne tidsrum, dog ikke ved en tør opremsning, men indsat i den bredere historiske situation samt de kulturhistoriske sammenhænge (dette gælder naturligvis også de første kapitler). Dette væves tæt sammen med analyser af salmer, der (formentlig) stammer fra de pågældende perioder. Analyserne følges gerne af fyldigt illustrationsmateriale i form af billeder af emblemer.

Emblemer var en særlig genre, der opstod i renæssancen og var meget populær siden, ikke mindst på Brorsons tid. Da emblemer er så forholdsvis ukendte i dag, og fordi de evt. kunne danne grundlag for en tværfaglig beskæftigelse, sættes her en beskrivelse af dem fra bogen:

Billederne eller emblemerne er motivmæssigt udformet efter faste forlæg, som malerne har kendt gennem de mange emblembøger, der florerede i tiden. Oven over billedet (*pictura*) placeres en indskrift (*inscriptio*), der i kort form som et motto formulerer emblemet budskab i dagligdags vendinger. Under billedet placeres et bibelcitater (*subscriptio*). (s. 99)

Foruden analyserne behandles pietismen fra forskellige synsvinkler, f.eks. i forhold til orthodoxien (kap. 3), pietismens forbindelse med kunst (kap. 4) osv. Beskrivelsen af pietismen er god, pædagogisk og overskuelig (også selvom den er fordelt over hele bogen). På bogens bagperm er den Brorsonske pietisme sammenfattet:

Det kommer ikke an på det ydre, men på det indre. Man er på vagt over for hykleri og spørger, om man nu også lever, som man prædiker. Brorson vil have os til at tage temperaturen på vores sjæl og finde regnebrættet frem og se, at vi ikke har noget at prale af over for hverken Gud eller mennesker. Han vil åbne vore øjne for skaberværket, når han i ydmyghed formaner: Op, al den ting, som Gud har gjort, hans herlighed at prise!

De enkelte kapitler bliver levende på en særlig måde, idet man derved ledes hen imod en deltagelse i Brorsons liv fremfor blot en betragtning.

Et kritikpunkt og nogle bemærkninger

Det skal ikke være nogen hemmelighed, at nærværende anmelder er vældig begejstret for denne nye bog om Brorson. Kritikken, der her skal luftes, er således ingenlunde ødelæggende for bogens helhed.

I kapitel 4 omtales Brorsons tilbagekomst til Randerup, hvor han er opvokset. Her forsøger han at indføre pietistisk kristendom, og der er i den forbindelse nok at gøre. Som eksempel nævnes udskejelser og løssluppenhed i forbindelse med julefejringen i hine tider, godt hjulpet på vej af de rigelige mængder julebryg, der sættes til livs. Når imidlertid forfatterne fremhæver, at julefesten "bar spor af vikingernes asatro og fejring af lysets genkomst" (s. 89), så må man studse. Det uddybes i det følgende:

Legene [= julelegene] blev igangsat af den såkaldte julebuk, en person iført kappe og udstyret med horn. Som figur går julebukken tilbage til den hedenske julefejring og er inspireret af guden Thor, der ankommer med sine bukke. (op. cit.)

Der angives ikke nogen kilde til disse oplysninger. Men i Axel Olrik og Hans Ellekildes *Nordens gudeverden II* fra 1951, s. 1084f., omtales danske juleskikke men i den forbindelse ingen *julebuk*; derimod bemærkes det, at man i Vestjylland har indledt julestuen med blindebuk. Julebukken omtales imidlertid under afsnittet om svenske julegilder, og i Sverige har man tilsyneladende en udbredt julebukketradition. I forbindelse hermed fremhæver Olrik & Ellekilde – noget kækt –, at de ingen tvivl nærer om, "... at der er en oprindelig forbindelse mellem myte og juleskik" (op. cit., s. 1081), mellem guden Thors offer af sine bukke og den svenske julebukkeskik. Mon Brorson-bogens forfattere har blandet de to traditioner sammen? – Men også selvom der skulle findes danske belæg, så forekommer det dog underligt til overs at nævne denne forbindelse til den såkaldte asatro (et ord, der i øvrigt klinger noget moderne i denne sammenhæng); det var jo ikke sådan – og det fremgår også af fremstillingen –, at det var forbindelsen til den gamle hedenske religion som sådan men derimod den omtalte løssluppenhed og udskejelserne, Brorson og pietisterne opponerede imod.

Dette var – ud fra nærværende anmelders evner at dømme – en enlig svale, en svipser (hvis det vel at mærke var berettiget at studse).

Medens vi befinder os i den kritiske sektion, så må dog et par småting nævnes.

Selvom det med tanke på, hvem der vil læse denne bog, umiddelbart er indlysende at henvise til Den Danske Salmebog for de salmers vedkommende, der findes her, så skaber det dog lidt forvirring. Undertiden har Den Danske Salmebog nemlig en ændret tekst, evt. kraftigt beskåret i forhold til Brorsons egen tekst. I sådanne tilfælde citeres den store udgave af Brorsons samlede værker. Man kunne godt have ønsket sig, at alle henvisninger var til den store udgave. Henvisninger til Den Danske Salmebog kunne så evt. have været tilføjet, eller – hvis det ikke var for omstændeligt – kunne have været givet i en tabel bagest i bogen med en oversigt over salmer fra salmebogen, evt. med angivelse af udeladte vers osv. – Noget lignende gør sig gældende ved citater af digteren Ambrosius Stub: Citaterne hentes både fra udgaven af hans digtning og fra en anden kilde. Dette besværliggør videre arbejdet ud fra bogen en smule.

Sidst er der illustrationerne, som er overordentlig godt indarbejdet i bogen, således at de danner en helhed med teksten. Det gælder også de mange hel- og dobbeltside-billeder, der alle emmer af stemning. Farverne

(hvor det drejer sig om farvebilleder) står ligeledes godt på siderne. Kun må det nævnes, at der hist og her et lidt sløret billedet, f.eks. emblemet på side 64.

Afrundende bemærkninger

Men disse sidste bemærkninger er så ganske forsvindende, når man atter lader helhedsbilledet, bogen giver, glide frem for sit indre øje. Bogen er let skrevet, komposition hhv. disposition velgennemtænkt, opsætningen og skrifttype passer godt til emnet og befordrer en legende tilegnelse af stoffet – hertil hjælper også bogens handlelige format (og det, at der ikke er smudsomslag omkring). Man næsten ligefrem danser gennem den – for det meste sammen med Brorson. Og denne effekt opnås ikke mindst ved de velindarbejdede analyser af udvalgte salmer – og i forbindelse med salmerne skal man ikke være nervøs for, at de benyttes på en særlig biografisk måde, dvs. således at alle mulige (og måske navnlig umulige) kendsgerninger presses ud af teksterne; den grøft er man på ingen måde faldet i. Det er snarere omvendt, at salmerne i deres egen ret belyser Brorson og tiden – dette er en betydelig styrke ved bogen.

Det er en folkelig bog, der lader mærke, at forfatterne har et godt greb om emnet. Og sammen med en bredere litteratur vil den give et helt enestående indblik i tiden. Dermed er den interessant ikke blot i sig selv, hvilket er indlysende, men som en del af pietismens historie i Danmark samt som en skildring af forholdene på den tid. Interessant er f.eks. forholdet mellem Brorson og Christian Falster, der var lærer på latinskolen i Ribe, men som stod for en anden kristendomsfortolkning, eller til Ambrosius Stub, der ligeledes befandt sig i Ribe på Brorsons tid og endda var digter, men som formentlig ikke har plejet omgang med Brorson i nævneværdig grad.

Forfatterne har udfyldt deres godt 250 sider på forbilledlig vis, og bogen kan afgjort få de varmeste anbefalinger med på vejen for dem, der ikke blot vil nøjes med nøgne kendsgerninger, men ønsker selv at beskue fortiden.

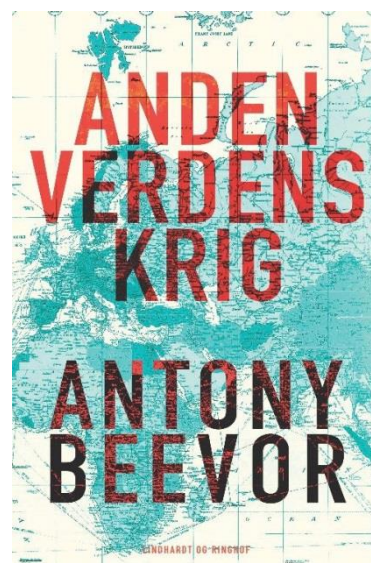
Johnny Lindholm

Den evige krig

ANTONY BEEVOR: *"Anden Verdenskrig"*. Lindhardt & Ringhof 2014. 812 sider, 250 kr.

Der er skrevet uendeligt meget om Anden Verdenskrig, den største krig verden endnu har set. Der bliver ved at udkomme myriader af bøger om detailemner, om specifikke slag og om mere eller mindre centrale personer.

Antony Beevor, der har skrevet store bøger om Den Spanske Borgerkrig 1936-39, Stalingrad 1942-43, D-dag juni 1944 og Berlin 1945 m.fl., har begået en murstenstyk samlet fremstilling om Anden Verdenskrig. Der er skrevet mange andre samlede fremstillinger om Anden Verdenskrig, men Antony Beevor gør det godt og levende. Han starter sin fortælling, der

hele vejen igennem er krydret af citater fra dagbøger, erindringer og breve fra officerer og menige på begge sider, med historien om en koreansk soldat, der blev taget til fange af de allierede kort efter D-dag i Normandiet.

Den unge koreaner illustrerer på fineste vis, at der netop var tale om en verdenskrig. Som en ung mand på 18 år var han taget til det japansk okkuperede Manchuriet (Manchuko). Der blev han i 1938 tvangsudskrevet til den japanske hær, der i 1939 led nederlag til den sovjetiske hær i et sammenstød ved grænsen mellem Manchuriet og USSR. Han kom i sovjetisk krigsfangelejr, men blev som mange andre krigsfanger indrulleret i den sovjetiske hær i 1942 på grund af de store tab af soldater. I 1943 blev han taget til fange af tyskerne i et slag i Ukraine og blev sendt til Frankrig for at gøre tjeneste ved Atlantvolden. Den unge koreaner personificerer derfor, at krigen virkelig var global, men også at det ikke var alle soldater, der var lige forhippede på at kæmpe til det sidste.

Anthony Beevors' Anden Verdenskrig på 812 sider, der har et noteapparat på ca. 60 sider bagerst i bogen, udmærker sig ved at have blik for, at krigen netop var global. Han lader krigen starte med det japansk-sovjetiske militære sammenstød i sommeren 1939 på grænsen mellem det japansk annekterede Manchuko og Sovjetunionen. Sovjetunionen vandt krigen, og det fik indflydelse på den senere japanske politik i området. Derefter vender Beevor sig traditionelt til Polen september 1939.

Herefter oprulles hele den mægtige krig i al sin gru. Antony Beevor interesserer sig dels for hvem, der kommanderede de enkelte hærafdelinger i alle hære, og han interesserer sig for rivaliseringer blandt de øverstkommanderende for de mange hære. Han har (næsten for) mange angivelser af, hvilke korps og divisioner, bestående af så og så mange soldater med de og de våben, der kæmpede under den eller den general. Det bliver man lidt træt af i længden, da man alligevel ikke kan huske det en halv time efter. Men man får det indtryk, at Beevor skriver op imod andre militærhistorikere, som han autoritativt sætter på plads.

Antony Beevor forklarede på en konference i februar 2015, da han besøgte Historiske Dage i Øksnehallen på Halmtorvet, at hans crew var de første til at få adgang til de russiske arkiver, mens de endnu var åbne i slutningen af 1990'erne. Det gav ham et godt udgangspunkt for at skrive om slaget ved Stalingrad. Dette slag ses normalt som vendepunktet i verdenskrigen, men i denne bog er Beevor inde på, at begyndelsen til enden måske allerede starter med den sovjetiske modoffensiv ved Moskva i december 1941.

Antony Beevor er opmærksom på, at det var på Østfronten, at den tyske hær forblødte, men han tillægger de enorme engelske og ikke mindst amerikanske forsyninger af lastbiler og pansrede mandskabsvogne stor indflydelse på den Røde Hærs mobilitet. Samtidig er han opmærksom på, at krigen i Asien ikke mindst efter Pearl Harbour spillede en større rolle, end den normalt tillægges af europæiske historikere. I den forbindelse er han inde på det ofte oversete faktum, at den japanske okkupation af store dele af Kina fra 1937 bandt omkring en million japanske tropper og dermed var med til at udmatte den japanske krigsmaskine.

Beevor springer fra Europa til Nordafrika og til Asien i sin fremadskridende fremstilling for at lave en kronologisk fremstilling, der viser, hvordan nogle forhold på nogle fronter havde indflydelse på forhold på andre fronter.

Han har sine helte blandt nogle af de dygtigske generaler i alle hære, men han udstiller også, hvordan nogle højtstående officerer mere tænkte over egen karriere og PR end over, hvordan krigen kunne føres, så færrest muligt omkom.

Et af hans yndlingsofre er den engelske øverstkommanderende B.L. Montgomery. Denne udgav efter krigen en bog om krig, hvor han sammenlignede sig selv med andre store feltherrer, nemlig med Alexander den Store og med Napoleon. I henhold til Beevor holder det slet ikke. Beevor påpeger, hvordan den meget konservativt uddannede og forsigtige Montgomery igen og igen forsøgte at følge op på vellykkede offensiver i forbindelse med Ørkenkrigen og senere i forbindelse med invasionen i Normandiet. Beevor er også meget skeptisk over for Churchill, som ustandselig blandede sig i krigsførelsen med mange og meget vidtløftige idéer til offensiver både her og der. I modsætning hertil blandede den amerikanske præsident Roosevelt sig meget lidt i sine generalers ideer og dispositioner, men der var også rivaliseringer blandt de øverstkommanderende i de amerikanske væbnede styrker - ikke mindst i Stillehavskrigen mellem admiral Nimitz og general MacArthur.

Det er velkendt, hvordan Hitler blandede sig i sine generalers krigsførelse både her og der og ofte med katastrofale konsekvenser til følge. Da Stalin var kommet sig oven på chokket efter invasionen i juni 1941, forsøgte han også at blande sig i krigsførelsen, men sjældent på et egentlig strategisk eller taktisk niveau. Han udstedte blot ordre om, at den sovjetiske soldat ikke måtte overgive sig. Derfor kunne han også senere, da de mange tusinde sovjetiske krigsfanger vendte tilbage, med god samvittighed sende dem i fangenskab.

Antony Beevor er en stor militærhistoriker, men han har også blik for de menneskelige omkostninger. Han gør for eksempel meget ud af at påvise, hvordan den fanatiske engelske "Bomber-Harris", der stod i spidsen for RAF, var besat af at bombe Tyskland ud af krigen som hævn for de tyske angreb på London og andre byer i forbindelse med Slaget om England i sensommeren 1940. Her påviser Beevor, hvor upræcise de allieredes bombardementer var, og hvordan de ikke på nogen måde bidrog til at forkorte krigen, men kun til at dræbe uskyldige civile.

Beevor har også et kapitel om "Rassenkrieg", hvor han viser, hvordan løsningen af det jødiske spørgsmål blev til "Endlösung", ligesom han senere påpeger, hvordan japanerne eksperimenterede med medicinske forsøg på krigsfanger i Manchuko.

Det ville kræve et meget stort arbejde at gå Beevor efter i sømmene, men han har hist og her nogle dels overraskende og også nogle fejlagtige oplysninger. Jeg har blandt andet hæftet mig ved, at han lader Anne Franck komme til KZ-lejr Bergen-Belsen allerede i 1941. Jeg undrer mig også over en bemærkning om, at Sovjetunionen var medvirkende til at starte Den Spanske Borgerkrig. I betragtning af den grundige bog, som samme forfatter har skrevet om netop denne borgerkrig, er den kommentar underlig. Beevor ved jo bedre.

I afdelingen for kuriositeter nævner Beevor mod slutningen af bogen, hvordan Churchill i sin argumentation for, at de allierede skulle forsøge at komme til Berlin før den Røde Hær, faktisk var ægte bekymret for, om Danmark skulle komme ind under den sovjetiske interessesfære.

Beevor nævner i øvrigt også, at begrebet "Jerntæppet" som grænsen imellem det kommunistiske Østeuropa og Vesteuropa, der normalt forbindes med Churchills' tale til præsident Truman i Fulton,

Missouri, marts 1946, i virkeligheden stammer fra den nazistiske propagandaminister J. Goebbels. Her ville en note have været på sin plads. Hvor og i hvilken forbindelse sagde han det?

Alt i alt er der tale om et storværk, som er meget læseværdigt ikke mindst på grund af de mange citater fra høj som lav, der gør fremstillingen nærværende, levende og menneskelig. Men det er nok ikke her man skal starte, hvis man skal i gang med at læse om Anden Verdenskrig. Der findes mange og mere overskuelige bøger om krigen, mens nærværende mammutværk nok bedst henvender sig til de, der allerede har læst samlede fremstillinger af krigen og monografier om enkelte slag, forhold og personer. Men bogen bør stå på ethvert ordentligt bibliotek.

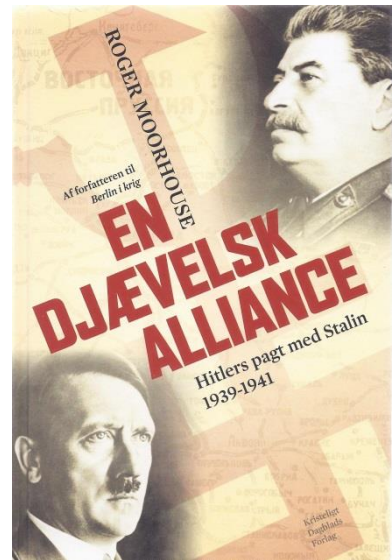
Thorkil Smitt

Dødens håndtryk

Roger Moorhouse: *"En djævelsk alliance. Hitlers pagt med Stalin 1939-1941"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2015. 447 sider, illustreret, 300 kr.

De fleste europæere har et vist kendskab til 2. verdenskrig, men de færreste kender den direkte årsag hertil. Diktatorkollegaerne Hitler i Tyskland og Stalin i Sovjet havde mange ting til fælles, men havde desuagtet propagandamæssigt bekæmpet hinanden. Stalin var allerede i 1939 ansvarlig for millioner af sovjetborgeres død, medens Hitler endnu ikke var kommet i gang med det blodige håndværk. Han skulle senere gøre en solid indsats uden dog at nå Stalins position som i hvert fald Europas største massemander. Om Stalin så ville have fået sin velfortjente plads i Guinness Rekordbog er en helt anden sag. Ifølge propagandaen var der fundamentale forskelle mellem de to politiske systemer. I Stalins rige var der ikke en privat sektor (kapitalisme), hvad der var tilfældet i Tyskland, men i virkeligheden betød privatkapitalismen i Tyskland ikke så meget, da diktaturet til enhver tid kunne - og greb ind, og i USSR's planøkonomiske system var det det private marked og initiativ, som sikrede en stor del af vareforsyningen. I praksis var forskellene således ikke så store. Begge lande var personlige diktaturer ledet af fanatikere, som ville udbrede deres politiske idéer uanset omkostningerne for deres egne borgere og andre. Etik og moral var underordnet den store sags tjeneste. Da de to landes diktatorer fandt sammen i 1939 og delte den nordlige del af Østeuropa i mellem sig, kom det til at koste 12 millioner bessarabere, polakker, balter og finner samt hviderussere og ukrainere livet, således som Timothy Snyder har påvist i *Bloodlands* (dansk 2011), foruden alle de døde i resten af verden under 2. verdenskrig.

Moorhouse's bog om Hitler-Stalin pagten er artig læsning og efter min mening med den rette vurdering af alliancen: En pagt mellem to ligesindede, som ikke regnede menneskeliv for noget. Teknisk set bestod "(ægte)pagten" af den offentliggjorte ikke-angrebspagt, den hemmelige tillægsprotokol, hvor byttet blev fordelt samt to ligeledes hemmelige præciseringer af grænsedragningerne vedrørende de nye grænser og en aftale om, at de i fællesskab skulle slå hårdt ned på eventuelle polske forsøg på at gendanne landet. I relation til det sidste blev der holdt flere møder mellem Gestapo og KGB om bekæmpelsen af uønskede

polakker. Der skal ikke megen fantasi til for at forestille sig, at folkene fra de to terrorapparater havde meget at snakke om og utroligt meget til fælles. En aften, hvor KGB folkene fortalte om, hvordan de nakkeskød hver enkelt af de 22.000 polske krigsfanger m.v., må have været som en aften foran skærmen på pubben med Barcelona og Real Madrids atleter på storskærmen og masser af øl til at skylle det hele ned.

Hurtigt efter 2. verdenskrig følte kommunisterne naturligt nok behov for at distancere sig fra alliancen med nazisterne, hvis uhyrlige gerninger skridt for skridt kom frem i rampelyset. Den kolde krig skærpede modsætningerne mellem Vesten og det sovjetiske diktatur, som forklarede alliancen som et genialt træk af Stalin. Han vandt tid til at omstille USSR til en stærk militærmagt, som kunne modstå nazismen, der blev udlagt som kapitalismens sidste og mest aggressive fase. Henvvisninger til den såkaldte hemmelige tillægsprotokol blev betegnet som bagvaskelse af sovjetsystemet uanset der var talrige beviser for dens eksistens. US State Department udgav 1948 en hvidbog med de nazistisk-sovjetiske forhandlinger – Sontag & Beddie: *Nazi-Soviet Relations 1939-41* - hvor der også blev redegjort for dokumenternes ægthed. 1967 udgav 4 gymnasielærere (Leif Rasmussen m.fl.) bogen: *Ikke-angrebspagten mellem Tyskland og Sovjetunionen af 23. August 1939* i serien: Historiske Kildehæfter udgivet af Historielærerforeningen byggende på de amerikanske dokumenter. Bogen var på en vis måde lidt forud for sin tid, idet pagten op gennem 1970'erne så at sige gik i glemmebogen. Kommunisterne fastholdt løggen om, at den hemmelige tillægsprotokol var et falsum, at ikke-angrebspagten var fornuftig og nødvendig, og at det kun var klassefjender og antisocialistiske elementer, som fik sovjetmagten at føle i modsætning til de forbryderiske hitlerfascister, som myrdede racefjender på samlebånd. Danske venstreorienterede og kulturradikale deltog flittigt i fordømmelsen af nazisternes ugerninger, medens de sovjetiske overgreb i de kredse var ikke-eksisterende eller næsten bagatelagtige. Det var aversionen mod kapitalismen og dens højborg USA kombineret med en god portion naivitet, som var fremherskende i synet på den umiddelbare fortid. At den socialdemokratiske-radikale regering havde kastet sig i gruset for Hitler, og det var amerikanske og britiske mænd og kvinder, som med deres liv havde betalt for Danmarks frihed, gled i visse kredse hurtigt ud af hukommelsen sammen med det faktum, at man allerede dengang kunne konstatere, at kommunisterne myrdede langt flere mennesker 1939-1945 end Hitler bare kunne komme i nærheden af.

1988 udkom Read & Fisher: *The Deadly Embrace: Hitler, Stalin and the Nazi-Soviet Pact 1939-1941* som på glimrende vis dækkede netop det Moorhouse bog handler om og med flere detaljer. Moorhouse nyere fremstilling - han er så fair, at han har Read & Fischer med i sin litteraturliste – har dog visse fordele frem for den ældre version. Han lægger hovedvægten i fremstillingen på fællestrækkene, medens den ældre version er mere beskrivende, og så kan Moorhouse støtte sig til 20 års forskning, som især fik nyt liv med Sovjetunionens sammenbrud, der betød en åbning af mange sovjetiske arkiver og muligheder for at få oplysninger af deltagere fra den russiske side. De to diktatorkolleger havde brug for hinanden. Tyske industrivarer og teknologi mod sovjetiske råvarer var en byttemandel, som selv de blinde kunne se, og da tyskerne i 1941 angreb den gamle partner blev soldaterne ernæret af korn fra Ukraine, der forbrugtes olie fra Kaukasus, gummi transporteret gennem USSR fra Asien og stålhærder fra Donetsk. Dette russisk-tyske varebytte har som bekendt gentaget sig indtil vore dage, hvor Putin mente, at russiske brødre og søstre udenfor Ruslands grænser skulle " Heim ins Reich".

Det enorme varebytte 1939-41 trækker Moorhouse tydeligt frem i bogen og ingen kan vel benægte at den nazistisk-kommunistiske alliance var et solidt fornuftsægteskab. Som morgengave udleverede Stalin 500 tyske kommunister, som havde søgt asyl i USSR til nazisterne. Bogens sidste del handler om de sovjetiske

forsøg på at tilsløre de hemmelige aftaler. Det er meget kort fortalt, og alene måden, hvorved den sovjetiske part af den hemmelige tillægsprotokol blev fundet frem og offentliggjort, er mere spændende end en kriminalroman, da det originale dokument lå sammen med det infame papir om Katyn, der var mere sprængfarligt end dynamit i det polsk-sovjetiske forhold. Hos Zaslavsky: *Klassensäuberung*. Berlin 2007 kan man følge med i detektivarbejdet og Gorbatsjovs forsøg på at forhale det uundgåelige. På dansk udgav Per Nielsen i 2010 bogen *Den hemmelige protokol og de baltiske landes skæbne*, hvor især afsnittet om Putins holdning til begivenhederne dengang er interessant. Ikke overraskende kom Putin til helt andre konklusioner end Moorhouse præsenterer dem, men som historielærer er det tilfredsstillende at vide, at den gamle KGB-mand Putin har fået noget ud af sin historieundervisning - endda så meget, at han som præsident for en stormagt forsøger at kopiere Hitler/Stalins udenrigspolitik.

På mange måder er Moorhouse's bog bogen om pagten. Det tjener forlaget til ære, at der både er registre og andre hjælpemidler for læserne og forfatteren har forsøgt at inddrage nye vidnesbyrd fra østeuropæere, som imidlertid ikke bringer så meget nyt. Jeg kunne måske godt savne lidt mere personligt engagement fra forfatterens side. Det er trods alt en tragedie uanset om man mener, at verdenskrigen og den efterfølgende kolde krig ville være kommet uden alliancen. Da bogen oprindeligt er skrevet for et engelsk publikum, er der for os læsere lidt nyt om, hvordan de engelske kommunister reagerede i den situation, hvor briterne var i krig med Tyskland, som var allieret med det kommunistiske moderland. Herhjemme viste det sig selvfølgelig også, at de danske kommunister blindt fulgte parolerne fra Moskva for senere at skifte og glemme at juble over udryddelsen af de ledende kulturlag i Østeuropa og befolkningernes i propagandaens ordvalg "nyvundne frihed og demokrati" men reelt lav levestandard og åndeligt slaveri.

Jeg kan kun anbefale Moorhouses bog om pagten. Den dødelige alliance mellem de to banditter har en betydning, som ikke kan overvurderes, og den kan give anledning til mange gode undervisningstimer. Politisk kan man analysere, hvordan et diktatur arbejder. Kunne man have lavet en sådan aftale i et demokratisk land? Der er også etik og moral, idet begge parter forsøgte at pakke pagten ind i pæne fraser for at vise, hvor moralske de to diktaturer var.

Man kan også se på de danske kommunisters rolle 1939-1941-45. Hvordan kan man flik-flakke. Dengang? Nu? Giver troen på sagen retfærdighed til alt? Efter min opfattelse er svaret på det sidste et nej. En marxisme-leninisme gennemvædet i blodet fra et tocifret milliontal mennesker foruden en hverdag forvredet af det hemmelige politi burde ikke have eller have haft sin gang på jorden.

Klavs Verholt

Guide til besættelsestiden i København

CLAUS BUNDGÅRD CHRISTENSEN, JOACHIM LUND, JAKOB SØRENSEN & SOFIE LENE BAK: *"Turen går til besættelsestidens København"*. Politikens Forlag 2015. 264 sider, 250 kr.

Lad det være sagt med det samme: dette er en fremragende lille bog og konceptet en rigtig god idé. Bogen er i lommeformat og lige til at tage med sig rundt i København hvis man vil vide mere om de spor besættelsestiden har afsat og stadig kan ses i de lokale kvarterer. Den vil være særdeles velegnet som håndbog til at tage med sig rundt i byen sammen med en klasse, der har arbejdet med temaet.

Bogen er bygget op med små indledende tematiske afsnit på nogle få sider. Det vil naturligvis altid være et svært valg om hvor meget der skal beskrives i bogen – de velkvalificerede forfattere har dog hele vejen valgt meget fornuftigt. Afsnittene ledsages af små nummererede bykort og et stort ledsagende billedmateriale, der gør det nemt at finde de omtalte sites, der er velbeskrevet med funktion, sabotage mv. Hvis sitet er forsvundet eller nedbrudt af tidens tand er dette ligeledes velbeskrevet. Den er opdelt i afsnit efter de enkelte kvarterer, hvilket ligeledes gør det nemt at finde rundt.

Dertil er der et godt register og liste med udvalgt litteratur. Man kan også lade eleverne bruge håndbogen til at forberede oplæg til en klasseekskursion.

Bogen følger konceptet fra den kendte "Turen går til ..." fra Politikens Forlag med en "bærbar" lille håndbog, der kan bruges på stedet og der skal her lyde en opfordring til forlaget om at udvikle konceptet og udgive flere tematiske guider om historiske emner. Det kunne f.eks. være guider om kolonitiden, 1807, middelalderen, industrialiseringen m. fl.

Bogen kan varmt anbefales til læreren og skolerne.

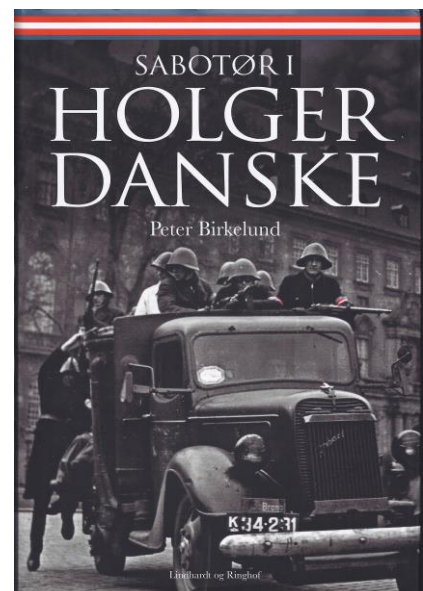

Peder Wiben

Undergrundshærens soldater

PETER BIRKELUND: *"Sabotør i Holger Danske"*, Lindhardt og Ringhof 2015, 592 sider, (ill.), 350 kr.

Peter Birkelund udgav i 2008 sin afhandling om Holger Danske. Et digert tobindsværk på 900 sider med tilhørende 100 siders henvisninger, som der hører sig til i denne genre. I sit forord til den forhåndenværende udgivelse har det været Birkelunds ambition at skrive en (med egne ord) mere "menneskelig" fremstilling af den indsats og det liv, som prægede frihedskæmperne i Holger Danskes forskellige versioner. Forskellige, fordi organisationen flere gange blev

sprængt af de tyske efterretningstjenester på grund af uforsigtighed, angiveri og tilfældigheder, og derfor igennem Birkelunds bog beskrives som HD I, HD II og HD III.

Birkelund kan klandres for en noget træg introduktion. Det er lidt svært at finde ud af, hvor og hvordan Birkelund vil finde sit tråd og sin tråd i bogen. Tydeligvis er omskrivningen fra afhandlingen vanskelig, fordi det klassiske skisma mellem den store og lille historie kræver et valg. Klogeligt kommer vægten til at ligge på "Sabotør i..." og ikke de store linjer i besættelsestidens historie. Det havde egentlig også været overflødigt, da der findes rigeligt med hyldemeter af den type. Og så ville en lettere opstramning havde været passende, fordi der er unødvendige gentagelser, indtil Birkelund slipper tøjlerne og lader sin fremstilling flyde. Det er en god praksis at lade kilderne tale, om man så har nok så mange forbehold over for erindringsforskydninger, efterrationaliseringer og simple fejlhusk, men derfor kan læseren godt undvære de korte referater, som Birkelund indbygger, især i begyndelsen. "Fejlhusk'ene" er det til gengæld godt få pointeret.

Men selv om det er noget af en mursten, skal Birkelund roses for at bogen simpelthen fænger. Historien flyder, og der gives et glimrende indblik i specielt sabotagernes planlægning og gennemførelse, og billedmaterialet (ofte fra tysk side) er brugt med omhu. Det kan måske virke noget ensformigt med billeder af den ene ramponerede fabrik efter den anden, sabotører, stikkere og gerningssteder, men det er ganske imponerende med den omhu, der er lagt for dagen, så illustrationerne ikke bare dumpes ned i fremstillingen.

Et andet valg, Birkelund virker helt bevidst om, er ikke at gå Øvig Knudsen i bedene, når det kommer til stikkerlikvideringerne. Det har været en hårfin balance at få dem indskrevet i det samlede billede. Og det lykkes.

Det er en fin, veldokumenteret fremstilling, der bidrager til billedet af en bevægelse og organisation, hvor tilfældet, skæbnefællesskabet, dedikationen og balancegangen mellem ret og uret var en uundgåelig del af den mest omdiskuterede og efterforskede del af Danmarkshistorien.

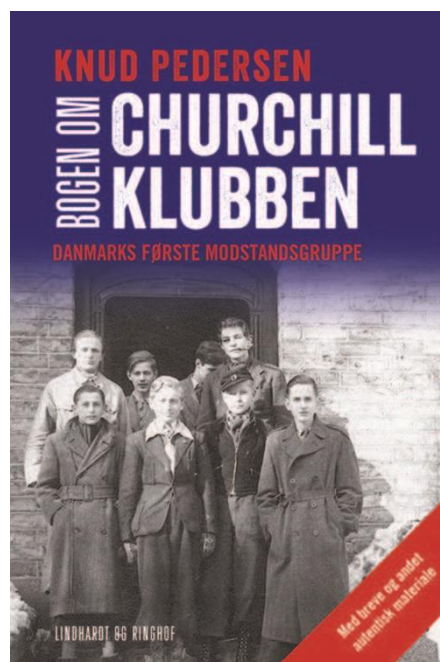
Hans-Henrik Christensen

En ungdomsgruppes radikalisering

KNUD PEDERSEN: "*Bogen om Churchill-klubben*". Lindhardt og Ringhof 2013, 2. udgave. 628 sider, 300 kr.

Danmark var besat, men det var en besættelse af den bløde slags. I "Hitlers mønsterprotektorat" herskede samarbejdets ånd. I august 1941 begyndte det at blive for pinligt for nogle unge mennesker flere steder i landet. I Norge havde man kæmpet ærefuldt mod besættelsesmagten. Hæren havde trukket sig kæmpende nordpå, kongehuset var flygtet og i London var der blevet dannet en handlekraftig exilregering.

"Hvorfor havde vi ikke norske tilstande?". De unge mennesker satte sig for at gøre noget ved sagen. Og så rullede bolden. Fra de spæde

forsøg på at få dannet en funktionsdygtig gruppe efter tyveriet af den første tyske pistol til en bazookasækning af en slæbebåd, der skulle til Tyskland.

Det handlede stort set om sønner af det pæne borgerskab. I længden gik det naturligvis ikke. Myndighederne måtte reagere; men ålborgenserne, lærerne, dommerne og fængselspersonalet stod mere eller mindre på de unge mænds side. Der blev f.eks. taget en studentereksamen i fængslet. Med radikaliseringen blev gruppens aktioner imidlertid af en sådan karakter, at tyskerne greb ind, så sagerne endte for tyske domstole. Nogle af gruppens medlemmer måtte i Kz-lejr.

Kort efter befrielsen begyndte denne bogs forfatter, der selv havde været medlem af gruppen, at skrive om tildragelserne. "Churchill-Klubben" kom i 1946, "Breve fra fængslet" i 1964, "Sidste krigsår" i 1966 og "Sagen om Churchill-klubben" i 1979. Det er disse bøger, der blev samlet i ét bind i 2005 og nu altså genudgivet.

Det foreliggende værk kan naturligvis læses som beretningen om en gruppe unges frustrationer og gradvise radikaliserings, fængselsopholdets virkning på den indsatte, som et stykke udviklingspsykologi eller som så meget andet. Bogen yder i det store og hele ikke megen hjælp. Der er ingen registre, tidslinje eller litteraturlister.

Det er naturligvis sympatisk at fastholde dette stykke danmarkshistorie; men set med en historikers øjne er udgivelsen en kende overflødig.

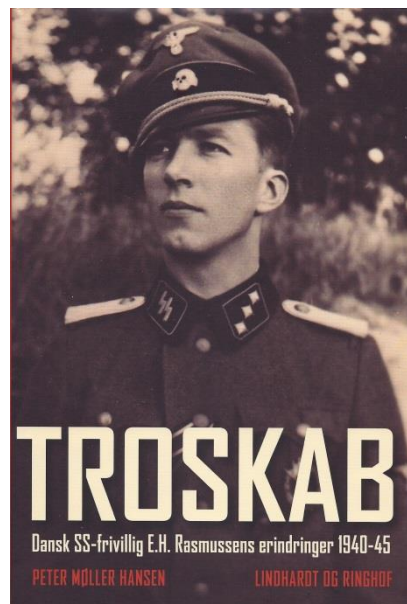
Martin Salmonsén

Dansk SS erindring

PETER MØLLER HANSEN: *"Troskab – dansk SS- frivillig. E.H. Rasmussens erindringer 1940 – 45"*. Lindhardt og Ringhof 2015. 560 sider, 349,95 kr.

Bogen er spændende og skrevet klart og velformuleret. Vi taler om en garvet frontsoldat, der har været såret adskillige gange, og man kan næsten tale om en drejebog til en overordentlig spændende krigsfilm. (Men de er allerede drejet – blot ikke med en dansk SS-officer som hovedperson!). Vi er vidne til en grundig beskrivelse af krigen med al dens ødelæggelse og gru på de mange fronter, hvor Ellef Henry Rasmussen (EH) kæmpede. Det hele set med hans øjne og den påvirkning, som slagene, officererne, kammeraterne osv. har haft på ham. En SS-officer, som Søren Kam bryder han sig af mange grunde ikke meget om!!

Som anmelder, der bor i Sønderborg, er det tankevækkende at skulle anmelde en bog, hvor jeg i forvejen vidste, at hovedpersonen i sin tid var igangsat for et af rederierne, der i sin tid besejlede den lukrative rute mellem Tyskland og Sønderborg med spritbåde. Den rute er for længst gået ind, men i og med, at jeg bor hér, trækker bogen minder frem på godt og ondt. Det er for længst via det store værk "Under Hagekors og Dannebrog" påvist, at det ikke kun var psykisk afvigende personer, der meldte sig til SS. De fleste havde en klar opfattelse af, hvad de syntes, var de store

ideologiske "ismer", og de ville slås for dem. Nøjagtig som under den spanske borgerkrig og i nutiden islamiske krigere fra Danmark i IS. Ligeså (EH), som i dag er i 90erne og den gang ville bekæmpe kommunismen. Historikeren Peter Møller Hansen (PMH) redegør for sin metode som en god historiker. Han har mødt EH igennem tre år, og undervejs støtter EH sig til kilder fra sit private arkiv. Men Peter Møller Hansen er en velovervejende historiker og har de metodiske forbehold omkring kilder, tendens og faldgruber, som naturligvis er fortrængninger i efterkrigstidens veteranmiljø, EHs hukommelse vedrørende Østfrontens udrensninger og EHs kildeværdi mht. krigsforbrydelserne. Alle disse overvejelser tager PMH op i sit fortræffelige efterskrift, hvor der bliver stillet spørgsmål og krydstjekket.

Bogen er opdelt i 6 kapitler: Begyndelsen, uddannelsen, operation Barbarossa, restituering, tilbage til fronten og Tyskland 1945. Afsluttende bemærkninger ved EH, efterskrift ved PMH og naturligvis kilder, noter og billedregister. Dertil kommer en meget instruktiv og oplysende minibiografi af de personer, som EH omtaler, med billeder i det omfang, det har været muligt, af de omtalte personer. Billedmaterialet i hele værket er meget spændende og kortmaterialet meget instruktivt og understøtter teksten.

Vi ved alle, at historien og begivenheder er fuldstændig afhængig af viden og ordentlig behandling af data, men hvad nytter det, når EH mener, at socialdemokratiet under Påskekrisen i 1920 benyttede revolutionære metoder? Det har påvirket ham, og han har en helt anden indfaldsvinkel til det, vi i historiebøgerne traditionelt kalder "Kampen om parlamentarismen". Han er påvirket af Den første Verdenskrig med Den russiske Revolution og socialismen/bolsjevismen, som han ikke kan lide. En historiker i dag ville sige, at han dybest set ikke har fattet det danske politiske system. Det er spændende, at han ser den politiske kamp i Danmark på den måde, og dybest set er det vel hér filmen knækker for EH. Så indledningen er meget interessant til overvejelser om, hvilke påvirkningsfaktorer, der fik unge mennesker i et demokratisk kriseramte Danmark til at gå ind i DSU, KU, DKP og NSU.

I dag interesserer vi os i høj grad for analyser af unges valg af partier op til folketingsvalget i 2015. EH kom fra Svendborg og valgte NSU. Men der er den forskel, at barndommen den gang var meget hårdere end i dagens Danmark, som det fremgår af EHs beskrivelse. Hans far kom fra Svendborg og hans mor fra Dybbøl. Hun var tysksindet og stemte tysk ved afstemningen i 1920, hvilket har medvirket til EHs vej igennem livet. Et ophold på Ollerup, hvor Niels Bukh var forstander, lagde kimen til EHs indtræden i NSU, og hele familien endte med at være nationalsocialistiske – søsteren undtaget. EH lader sig hverve til SS, hvilket var i mod loven, og det fik han efter krigen smidt i hovedet, ligesom alle de andre frivillige, der meldte sig under hagekorset. EH pointerer, at for at kunne optages måtte man ikke have begået kriminelle gerninger eller være tatoveret (tænk på de unge i dag???!!!).

Vi får hele turen igennem uddannelsen, som vi ved var hård. EH bliver udnævnt til skarpskytte, og den gerning har set gennem kikkertsigtet været ganske omfattende. Men sådan er krig, som EH undervejs konstaterer. EHs hovedtema er fronten, fællesskabet og *action*. EH, som er frontsoldat på Østfronten, Estland og i Kroatien, har ingen overvejelser om, at den slaviske befolkning helt bogstaveligt skulle fjernes ej heller om jødeudryddelser. Under de store omringningsslag i starten af krigen ser EH de sovjetiske soldater, som i store mængder overgav sig, som et problem, for tyskerne havde ikke ressourcer til lejre og forplejning, så lejrene blev i realiteten dødslejre på den bare mark. Hvor stor en rolle den nazistiske ideologi har spillet for EH er lidt uklart.

Antibolsjevismen er helt klar, men alt, hvad der angår Blut und Boden, Lebensraum, jøderne, SS egen rolle i Entlösung, udryddelser bag fronten etc. har EH ingen viden om – eller også vil han ikke have det, hvilket er det mest sandsynlige. Det er kampen ved fronten og kammeratskabet, som er afgørende. Da han er på orlov i Svendborg, er det meget sigende, at han ikke forstår en lokal, der håner ham. Citat: *”Jeg forstod heller ikke hans opførsel, for der var ingen af os danskere i Klagenfurt, som følte os som tyske soldater, selv om vi bar deres grønne uniform... Waffen SS var en fælles europæisk enhed, som hørte til i Europa”*. (Sic!) Klarere kan EHs syn ikke være på sin mission, for han er af den faste overbevisning, at det er Danmark, han forsvarer.

I baglandet i Polen beskrives modstandsbevægelsen som polske bander, der hærgede og voldtog. Det sete afhænger, som bekendt af øjnene. EH oplever selv mudderhelvedet med fastkørte kampvogne, kriser med brændstof og kulden i sommeruniform, for vinterudrustningen nåede aldrig frem, og hans opfattelse er, at Det tredje Rige tabte kampen på østfronten pga. af netop kulden og udrustning, der ikke var gearet til den. EH bliver såret flere gange, og de forskellige restitueringer bag fronten beskriver han på trods af sårene som at være i behagelige kvindehænder. Han nævner nogle gange lidt flirt med sygeplejerskerne, men konstaterer, at for en ung SS-mand var der ikke plads til noget af den slags. EH ville hurtigst muligt tilbage.

EH har sine overvejelser om regiment Nordland, som efterhånden bliver så decimeret, at det må sammenlægges, og det betød, at kun en ærmestribe med Danmark bliver tilbage, men resterne modsatte sig, og det endte med et Dannebrogsskjold med både Nordland og Danmark påsyet. En detalje men vigtig i billedet af EHs tanker og betydningen for de danske frivilliges kampmoral. Anmelderens anmærkning: Regiment Danmarks deltagelse i Kroatien dengang, fik senere betydning for danske enheders nationalitetsmærke under krigen i Ex-Jugoslavien i 1990erne – det var ikke stort og markant!

Efter Kroatien bliver EH uddannet til officer i Tyskland, og i den uddannelse indgik også Weltanschauungslehre. Interessant er her, at vi får en masse at vide om heste, Bayreuth, Chopin, Bach etc. Et besøg i Dachau har ikke sat sig andre spor, end at sindssyge var interneret dér, og det kan simpelthen ikke passe, for vi er i slutningen af 1943. Der er intet om den nazistiske verdensopfattelse. EH kan ikke have sovet i timerne, for han endte med at blive officer, så her må konklusionen være: Dyb, dyb fortrængning!

Da EH bevilges orlov, tager han til Svendborg, men igen karakteristisk savner han soldaterlivet, da han er kommet for langt væk fra det normale liv. Hans oplevelse af Danmark er igen meget slående således – citat: *”Modstandsfolk i Danmark... danskere, som bekæmpede danskere, hvilket jeg fandt modbydeligt.”* I sandhed har han levet et andet liv som soldat helt uden for de politiske realiteter i det fædreland, han troede, han forsvarede.

EH kommer tilbage til fronten men denne gang i Estland stadig drevet af fællesskabet og antikommunismen. Han avancerer til bataljonschef som følge af de tyske tab og er med hele vejen til Berlins undergang ved Stunde 0. Ved tilbagetrækningen beskriver han russernes overgreb, og nævner, at noget sådant kunne SS aldrig have været involveret i, fordi det ville have været forbundet med straf!! Til det sidste har EH haft en formodning om, at SS skulle kæmpe sammen med de allierede i mod Den røde Hær. Vi kan forbløffes, men sådan har hans opfattelse været. Tyskland var forposten, men blev svigtet.

Et eller andet sted må EH have vidst, at SS-distinktioner ikke var velset, hvis han blev taget til fange, for han skiller sig af med dem til sidst, før han når til Danmark. Efterspillet med retssag og hele baduljen, giver EH

ikke meget for, og læseren giver heller ikke meget for hans syn på den. Den er så tendentiøs, som den naturligvis må være i hans optik, og det sædvanlige gennemtærskede argument om love med tilbagevirkende kraft trækkes frem, og alle historikere kender til dette problem i Danmarkshistorien. Men han kommer med en indrømmelse: *"Bevares, jeg vidste da godt at jeg ret beset havde meldt mig omtrent et år inden dette tilsagn blev en realitet i forbindelse med Frikorps Danmarks oprettelse."* EH fik en straf på et år, og hans dansk nationale sindelag forsvandt derefter. EHs afsluttende bemærkninger er en lang apologi, som vi kender i så mange andre sammenhænge, hvor temaet er: *"Det vidste jeg ikke"*. Alt dette bliver fint gået efter i sømmene af PMH, hvor sylene stikkes ind.

Med alle de historiske faldgruber, der er tale om, er bogen et yderst interessant kapitel til at forstå, hvorfor så mange unge danskere meldte sig til tysk krigstjeneste. Den er spændende, hurtig læst, hvis man skimmer de lange krigsbeskrivelser, og dermed anbefalet.

Christian Bo Bojesen

Jagten på Rudolf Höss

THOMAS HARDING: *"Hanns og Rudolf. En tysk jødes jagt på kommandanten af Auschwitz"*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2014. 372 sider, 300 kr.

Forfatteren har grundlæggende skrevet en særdeles spændende bog, hvis omdrejningspunkt er 2 parallelle biografier.

Den ene handler om Hanns Alexander, der var født ind i en velhavende jødisk familie i Berlin og voksede op mens nazismen voksede sig stor. Han var søn af en velhavende læge, der havde en særdeles indbringende praksis i Berlin indtil nazismen fjernede indkomstgrundlaget via lovgivning. Familien besluttede efter megen nølen at emigrere til London i sidste øjeblik. Her meldte Hanns sig frivilligt til den engelske hær og endte i sidste ende som officer med den opgave at opspore nazister efter krigens afslutning. Materialet til beskrivelsen af Alexanders tanker, liv og følelser beror først og fremmest på private breve hjem til familien og kærester mv. (forfatteren er i familie med Hanns Alexander).

Den anden handler om Rudolf Höss og hans karriere indenfor nazistpartiet, hvor han fik til opgave at opbygge Auschwitz og andre tilintetgørelseslejre fra 1939 og frem. Hele hans levnedbeskrivelse skildres på baggrund af den selvbiografi, som han skrev mens han sad i fængsel under retssagen efter krigen og som jo som bekendt endte med, at han blev hængt for sine krigsforbrydelser i en galge lige ved siden af gaskammeret i Auschwitz. Her beskriver han sit liv fra han som 15-årig meldte sig som soldat i 1. Verdenskrig med tjeneste i Mellemøsten, sin karriere i Nazistpartiet, sit familieliv og sine tanker om sit arbejde i udryddelseslejrene. Denne selvbiografi er tidligere udgivet på dansk – men det gør den jo ikke mindre interessant! Her er den blot sat ind i en anden sammenhæng.

Bogen udmærker sig ved hele tiden at tegne den historiske baggrund for begivenhederne for både Alexander og Höss. Læseren er således hele tiden underrettet om baggrunden for begivenhederne. Dette gælder både for 1. Verdenskrig, Versailles Traktaten og dens betydning især i Tyskland, de tyske frikorps i det kaotiske Tyskland efter krigen, Weimarrepublikken, Ølstuekuppet og alle de efterfølgende begivenheder.

Bogen er veldokumenteret med mange fodnoter, der dog er arrangeret på utraditionel vis: der findes ingen direkte henvisninger i form af traditionel henvisning, men noterne bagest i bogen henviser til en side og henvisningen indledes med det citat, som der henvises til. Det gør det unægteligt lidt besværligt at følge med i henvisningerne til samtidige aviser etc. Det havde jo været en smule nemmere hvis forlaget havde anvendt et traditionelt fodnotesystem. Dette kan selvfølgelig forklares ved at forlaget har valgt at udgive bogen som en almindelig biografi og ikke som en historiebog.

Det kan ligeledes undre at Höss selvbiografi i bogen stort set bruges ukritisk og blot citeres uden kommentarer. Höss får dermed sin "egen stemme" gennem hele bogen. Det nævnes blot i litteraturlisten at selvbiografien er skrevet mens han ventede på sin dødsdom i fængslet i Polen – men dette har naturligvis haft indflydelse på hvad han skrev og gerne ville have eftertiden til at mene om ham!

Disse forbehold til trods skal bogen dog anbefales på det varmeste som en endog meget spændende bog – ikke mindst til elever, der vil have stor glæde af at få sat ansigter og mennesker på et af de mørkeste kapitler i Europas historie i det 20. århundrede.

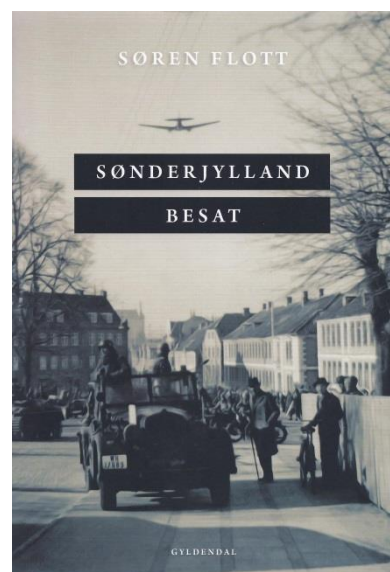
Peder Wiben

De 5 og Sønderjylland 1940-45

SØREN FLOTT: "*Sønderjylland besat*". Gyldendal 2015. 356 sider, 299 kr.

Som historiker ved man at tiderne forandrer sig, og det gælder også den måde, man formidler fortiden med henblik på at finde nogle anvisninger på livet i nutiden. Også historiefaget i gymnasiet er under forandring som følge af de nye tider. Selvom mange unge tror, at der ikke var noget liv før mobile Pay og facebook, kan de måske fanges af en moderne form for historieskrivning og endda drage nogle brugbare konklusioner heraf.

Søren Flotts bog om Sønderjylland under besættelsen er ifølge ham selv skrevet i den genre, som kaldes fortællende journalistik. Centrale begivenheder er rekonstrueret, som var det en roman med dialoger og indre tanker, og der fokuseres stramt på 5 personer, som var centrale aktører i landsdelen under besættelsen: Amtmanden, en folketingspolitiker, chefen for Grænsegendarmeriet, en modstandsmand og lederen for den såkaldte tyske folkegruppe.

Forfatterens argumentation for denne form for historieskrivning er, " ... at den gør det lettere og mere spændende som læser at følge begivenhederne gennem dem". Umiddelbart må jeg give Søren Flott ret. Jeg læste bogen næsten i et stræk og følte mig godt underholdt og flere gange henført til refleksioner i relation til de valg, som de 5 hovedpersoner måtte foretage i besættelsens tid.

Som klassisk skolet historiker er det dog svært at sluge denne form for historieskrivning. Grundlæggende vil den for lidt, og den er skæv, når det alene ses via 5 par øjne plus forfatterens, kilderne er ikke vejet på en guldvægt, noterne og et register findes ikke, men vi er milevidt fra Maria Helleberg og Co historiske romaner.

Søren Flott har relevante spørgsmål og problemstillinger, som han lader de 5 udvalgte personer være aktører i. Det giver bogen mening, men kan Søren Flott ikke mere og vil vi gymnasielære ikke også det, selvom det virker umuligt, når politikerne vil, at gud og hvermand i lighedens navn skal have en gymnasial uddannelse? Bogens fokusering på de 5 hovedaktører gør det næsten uundgåeligt, at de bliver til helte. Selv folkegruppeløber Jens Møller fremstår i bogen næsten som spiselig, og for mig er beskrivelsen af hans ageren den mest interessante i persongalleriet.

Det er befriende, at bogen tager tyren ved hornene og fremdrager hjemmetyskernes lidet smigrende engagement i den tyske besættelse og indirekte retfærdiggør det retsopgør, som kom efter krigen. Jeg kunne godt ønske, at forfatteren kom lidt mere ud af busken og gav sit bud på det tyske mindretals opførsel og senere den danske stats behandling af forhold, som ikke var strafbare, da de blev begåede, men alt i alt vil jeg gerne anbefale bogen på dens egne præmisser. Man kommer rundt om loyalitet, gruppepres, idealisme, naivitet, national identitet og mange andre relevante problemstillinger dengang og nu, og kan man nå det på Søren Flotts måde, kan jeg nemt give ham pæne ord med på vejen.

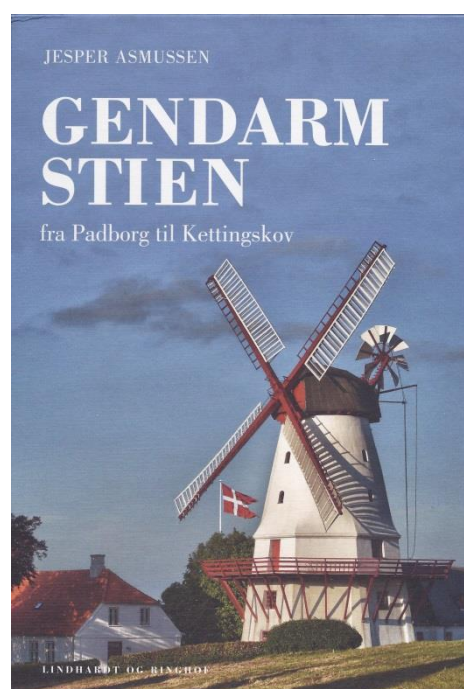
Klavs Verholt

Hyggelæsning om grænselandet

JESPER ASMUSSEN: "*Gendarmstien*". Lindhardt og Ringhof 2014.
144 sider. 249,95 kr.

Det kom jo som en overraskelse for et kendt københavnsk dagblad at Danmark faktisk har været landfast med Tyskland også før bygningen af en fast forbindelse over Femerbæltet. Det er denne gamle landbro til Tyskland som bogen her handler om, og noget kunne tyde på at den dækker et behov...

Bogen handler om den såkaldte "Gendarmsti", den vandrerute som grænsegendarmene benyttede fra 1920 til 1958 i deres bevogtning af grænsen. Gendarmstien er nu afmærket og istandsat og gjort let tilgængelig for turister og andre vandrere, så hvis man synes at

Caminoen "ærligt talt er ved at være en smule overrendt", er der et godt alternativ i Sønderjylland. Bogen dækker strækningen fra Padborg til Kettingskov på Als, dvs. ruten langs med kysten i et overordentlig naturskønt område langs nordkysten af Flensborg fjord og lidt nordpå langs den alsiske kyst.

Ud over en beskrivelse af de seværdigheder man passerer forbi på vejen, leverer forfatteren en mængde historier fra den lokale folkløse og overtro om steder og stednavne, og ind imellem giver han også den generelle historiske baggrund, fra Uffe hin Spage til i dag, med hovedvægt på vort historisk set ofte problematiske forhold til de sydlige naboer. Sammenhængen i fremstillingen er geografisk, ikke kronologisk; når kommentarerne skal følge stederne på ruten, må der nødvendigvis være store kronologiske spring.

Bogen er ret flot at se på og blade i: Stift bind, glittet papir og et format der er velegnet til de mange og flotte illustrationer og kort. Den er udgivet med støtte fra en række fonde og har et forord af Hendes Kongelige Højhed Prinsesse Benedikte. Den er ikke beregnet på undervisning og næppe heller egnet til det, med en enkelt, ikke uinteressant undtagelse: Hvis man er på studietur i grænselandet, kan den forsyne en med nyttige baggrundsoplysninger man kan bruge til at imponere eleverne med. Og i den normale undervisning kan man have nytte af bogens billedmateriale.

Meget nyttigt er der indføjet QR-koder for hvert sted der nævnes, så man kan se stedernes nærmere beliggenhed.

Tonen i bogen er ret fædrelandskærlig, men med en vis forståelse for også tyske synspunkter. Forfatteren er ikke bange for at eksponere sig: Således er der en kongerække tilbage til Ivar Vidfadme, med årstal og det hele. Et enkelt sted er der en kedelig modsigelse mellem kort og tekst: Et kort fra 1857 (s. 90) viser dansk talesprog helt ned til Slesvig By, hvilket må være et udslag af korttegnerens ønsketænkning – i teksten s. 89 står derimod den korrekte version, at Angel på det tidspunkt var overvejende tysktalende. På s. 89 skriver forfatteren også at sprogreskripterne "... skabte stor utilfredshed blandt de tysktalende". Det gjorde de ganske rigtigt, men det er en interessant kendsgerning at de også vakte modvilje blandt en del af de dansktalende, der faktisk var ganske godt tilfreds med tingenes tilstand (tysk undervisningssprog i skolen).

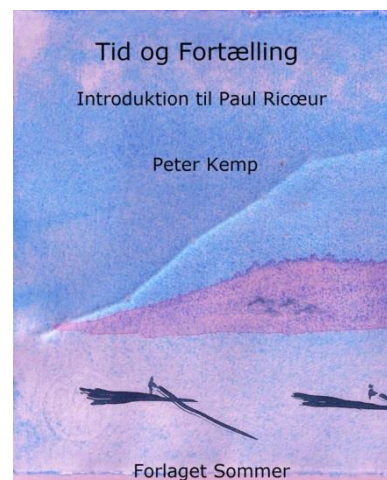
Hvis man vil gå så vidt som til at bevæge sig selv ud på Gendarmstien til fods, bør man være opmærksom på websiden gendarmstien.dk. Den rummer en masse praktiske oplysninger foruden en del af det samme stof som bogen, om end naturligvis i stærkt forkortet form. Med sit format og sit fine udstyr er bogen nok bedre egnet til lænestolen end som felthåndbog, men her kan man altså med fordel bruge gendarmstien.dk.

Axel Moos

Om Paul Ricoeurs historiefilosofi

Peter Kemp: "*Tid og fortælling. Introduktion til Paul Ricoeur*". Forlaget Sommer 2015. 178 sider. Papirudgave 210 kr. E-bog 120 kr.

Den danske filosof Peter Kemp har skrevet en introduktion til Paul Ricoeur, eller måske rettere: især til dennes værk i tre bind *Tid og Fortælling* (*Temps et Récit*, 1983-1985), på basis af en række forelæsninger holdt i 1987. Desuden indeholder bogen to meget informative, men i sagens natur kortere, kronikker om Ricoeur fra samme år, hvilke ikke er bogens mindst interessante tekster set med en alment interesseret læsers øjne, og som ikke mindst lever op til bogens intention om at være introducerende til den franske filosof.

Tid og fortælling tager ifølge Kemp udgangspunkt i konflikten mellem humaniora og naturvidenskab,

"... som C.P. Snow for snart 30 år siden kaldte en kamp mellem 'to kulturer'. Denne konflikt ytrer sig i en modsætning mellem to tidsopfattelser: humanisternes 'eksistentielle' tid, der kun kan opleves indefra, og videnskabens målelige tid, der erkendes i sammenhæng med de ting, hvis bevægelser vi måler på vore ure.

Denne konflikt overvinder Ricoeur ved at påvise, at de to tidsopfattelser i virkeligheden blot er to særlige aspekter af den ene og samme historiske tid, der både må opleves af mennesker for at have mening, og som angår ydre begivenheder, som de har taget del i".

Et af Ricoeurs overordnede projekter er med andre ord at overvinde spaltningen mellem subjektiv tid (altså: hvis tiden blot er min helt egen tid, hvad skal jeg så for det første erkendelsesmæssigt, etisk og politisk stille op med fortid og fremtid, som jo ikke er en del af min (leve)tid, og, for det andet: gives der så ikke en fælles tid i nutiden, som fx dagen i skrivende stund, den 29. maj?) og objektiv tid (altså: hvis tiden udelukkende er eksempelvis naturens, sociologiens, de almene økonomiske mekanismers og kræfters eller teknologiens anonyme historie, hvilken rolle spiller mine egne (og for den sags skyld vore fælles) erfaringer og valg da for mit (vores) livsforløb og den større histories forløb?)

Det er, hvad Ricoeur kalder 'den historiske tid', der overvinder spaltningen mellem 'eksistentiel' og 'kosmisk' tid – og i øvrigt også den metodiske spaltning i (naturvidenskabelig eller naturvidenskabeligt inspireret) forklaring og (humanvidenskabelig, hermeneutisk) forståelse. Kort kan det sikkert siges, at det er kalendertiden (dvs. inddelingen af tiden i fx timer, dage, uger og år på basis af en bestemt historisk eller mytisk begivenhed), der karakteriserer den historiske tid; kalendertiden beror dels på objektive, astronomiske fakta og dels på kulturelle og individuelle indgreb i den; det er således kulturelt bestemt, at vi i vor del af verden befinder os i år 2015, og endvidere kan jeg selv bestemme, at jeg ikke vil have børn til den tid, som gennemsnitstallet siger, men evt. på et senere tidspunkt i mit liv.

Denne historieopfattelse har nogle vigtige implikationer. For det første får traditionen således ikke legitimt lov til uden at først at blive grundigt kritiseret at få indflydelse på nutid og fremtid, ligesom fremtiden

omvendt ikke bør blive til uden hensyntagen til det, der var engang. Med andre ord: traditionsbundet konservatisme og historieløs utopisme er for Ricoeur lige fejlagtige opfattelser; fortid og fremtid bør ifølge Ricoeur ikke tillades dikotomisk at falde fra hinanden, de er to sider af samme historiens sag. For det andet er historien også bestemt som mulighed: nemlig mulighed for menneskers indgriben, og dermed er vejen banet for en historisk bevidst fantasi; på den måde er historie og fiktionslitteratur også tæt forbundet, skønt hhv. det historiske og fantasiens vægt må siges at være fordelt forskelligt i historievidenskaben og skønlitteraturen. Peter Kemp siger herom:

”Både den fiktive og den faktiske fortælling, siger Ricoeur, skaber en verden, der forandrer læserens egen verden med dens etablerede normer, forestillinger og menneskesyn”.

For det tredje: Som en konsekvens af sin modstand imod enhver historisk determinisme og essentiel uforanderlighed benægter Ricoeur et uforanderligt, altid samme, menneskeligt jeg eller selv, idet han modsat forfægter tanken om en ”narrativ identitet, (der) kan omfatte forandring og skiften i en livssammenhæng”. Og for det fjerde, og ikke mindst, betyder den historiske interesse, altså interessen for de forgangne slægters og enkeltindividets handlinger og skæbne, i sin konsekvens, at vi stiller os solidarisk med de døde i en slags skyldbevidsthed over for dem og i en bestræbelse på at indfri de forgangne slægters ønsker så langt, som det nu lader sig gøre for en eftertid og efterslægt. Hos Kemp hedder det:

”(...) denne 'gæld til de døde' er for Ricoeur fundamental som motiv for at skrive historie”.

I maj 2003 var Ricoeur i København, og Ricoeurs svar på det følgende spørgsmål under et lukket seminar ved den lejlighed refereres af Kemp:

”Kan erindringen om frygtelige lidelser være en grundlæggende erfaring, som samfundet bygger på? Kan f.eks. erindringen om Holocaust (jøders masseudslettelse) være den erindring, der appellerer til et nyt og bedre samfund efter at bødlerne er besejrede?”

Denne opfattelse advarede Ricoeur imod. Erindringen om de store lidelser i historien er ganske vist en vigtig negativ forudsætning for samfundsudviklingen. Vi må fastholde erindringen om de store lidelser, for at de aldrig skal ske igen. Men Ricoeur fremhævede, at det er farligt at gøre en lidelsesfuld begivenhed, der ved særlige lejligheder mindes, til den grundlæggende begivenhed. Erindringen af de store lidelser kan nemlig meget let friste ofrenes fortalere til at føle sig berettigede til hævn, måske endda en ret til at være bødler. Og således kommer man til at bygge hele samfundet på vold.

Derfor skal det ikke være erindringen af de store lidelser, men erindringen af en skelsættende lykkelig befrielse, der tages som grundlæggende erindring. Ikke ægypternes undertrykkelse af jøderne, men udfrielsen af Ægypten skabte det jødiske folk. Ikke Holocaust, men sejren over nazismen gav jøderne en ny anerkendelse efter 2. Verdenskrig. Ikke den amerikanske borgerkrig, men frigørelsen fra den engelske kolonimagt, skabte Amerikas forenede stater”.

Men man kan vel stille det spørgsmål til denne Ricoeurs opfattelse, om det ikke er historievidenskabens – og herunder idéhistoriens – opgave snarere at undersøge fx, om nazismens kim nu også til grunden blev udryddet i og med sejren over de fascistiske regimer i 1945, og i hvor høj grad den amerikanske frigørelse fra England i grunden var en frigørelse, end det er dens opgave at fejre sejre, som måske ikke var helt så gennemgribende, som det ofte kunne lade til ved de officielle fejringar?

Læseren – ja måske endog historielæreren – skal utvivlsomt være mere end almindeligt interesseret i historiefilosofi for at få det fulde udbytte af bogen, der trods alt nok er mere indforstået (om end introducerende) for filosofistuderende og -lærere, end den er introducerende for det alment interesserede publikum. Men uinteressant er bogen ikke.

Poul Ferland

poulferland8@gmail.com

Opdatering om Anker Jørgensen

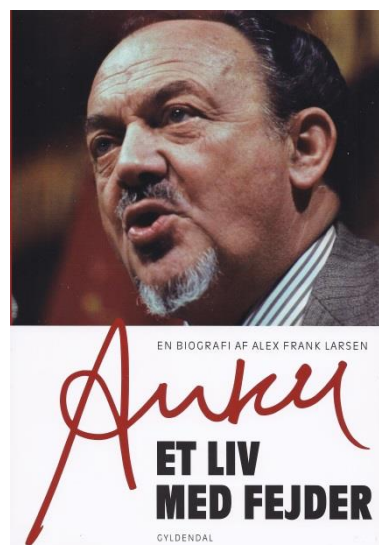
ALEX FRANK LARSEN: *"Anker. Et liv med fejder"*. Gyldendal 2015. 559 sider. 349,95 kr.

Den foreliggende bog er ikke den første Anker Jørgensen-biografi som forfatteren har skrevet. I 1999 udkom på Gyldendal bogen *"Anker. Mennesket – Magten – Meningerne"*, men forfatteren og forlaget har åbenbart ment at den nye bog adskiller sig så meget fra den gamle at den ikke blot skulle ses som en ny udgave. Og der er da også betydelige forskelle.

For det første er der omfanget. Den nye er ca. 150 sider større. Dernæst er der udstyret. Der er et omfattende billedmateriale i den nye bog, som fuldstændig mangler i den gamle. Dette, og den mere appetitvækkende opsætning og afsnitsinddeling, gør bogen mere indbydende at gå i gang med. For historieinteresserede på begge sider af katederet er den mest positive nyskabelse nok en omfattende samling henvisninger, der vil gøre bogen betydelig bedre at arbejde med.

Bogens opbygning er der også lavet om på. 1999-bogen havde en klart kronologisk struktur, mens den nye bog er struktureret efter de forskellige roller som forfatteren ser Anker Jørgensen i i livsforløbet: *"Fejderen, politikeren, tillidsmanden, opleveren"*. Kronologien kommer indenfor de enkelte hovedafsnit, for det meste. De mere personlige hovedafsnit er naturligvis det første og det sidste, med Anker Jørgensens mere udadvendte roller midt i. Afsnittene kan godt læses hver for sig.

Hvad stoffet angår, er der naturligt nok tale om et omfattende genbrug. Det ekstra stof i den foreliggende bog er for det meste beretningen om Anker Jørgensen efter 1999, dvs. i den periode hvor han var tilskuer til snarere end aktiv deltager i det politiske liv. Der er også lidt mere om forholdet og samarbejdet mellem forfatteren og Anker Jørgensen. Der er et kort afsnit om *"Portrætterne"*, men det skal forstås i ganske bogstavelig betydning, med fotografier af forskellige portrætbilleder, herunder en enkelt af Bo Bojesens *"Jern-Anker"* tegninger. Det kunne ellers være interessant med en analyse af det billede som mange danskere, herunder Bo Bojesen, havde af Anker Jørgensen, sammenholdt med forfatterens skildring. En ide til en opgave til en dygtig elev? Som i de fleste biografier er der en udstrakt sympati med bogens hovedperson.

Bogen er livligt skrevet, spændende og letlæst. Det kræver en vis overbærenhed for en stilistisk bevidst læser at klare det blomstrende journalistsprog og de hurtige og kategoriske karakteristikker af personer og begivenheder, men det er selvfølgelig et spørgsmål om smag. Den er rig på detaljer, men noget svagere med hensyn til de store linjer, hvilket genren i nogen grad bærer ansvaret for. Det er personen, ikke historien som sådan, der er i centrum. Men eftersom Anker Jørgensen unægtelig var centralt placeret i Danmarks historie i en lang periode, er der selvfølgelig en betydelig fællesmængde.

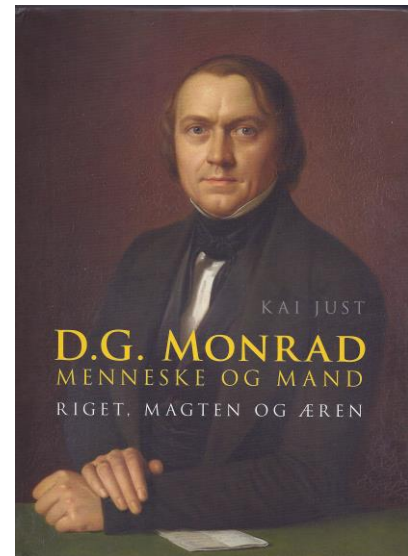
Axel Moos

Den virkelige Monrad

KAI JUST: *"D. G. Monrad. Menneske og mand. Riget, magten og æren"*. Hovedland 2011, 416 sider, 239 kr., illustreret S/H.

Cand. mag. Kai Just (f.1954) søger i denne biografi om *"meningen med galskaben"* i D. G. Monrads liv og levned. D.G. Monrad (1811-1887) var i sit liv skiftevis teolog og politiker og havde som det vil være læseren bekendt en finger med i spillet i en række af de store begivenheder i 1800-tallet.

Her tænkes specielt på D. G. Monrads arbejde for en fri forfatning, som kulminerede i at han sammen med Orla Lehmann skrev udkastet til Grundloven. Også D. G. Monrads rolle i forbindelse med 1864-krigen er ikke ukendt, hvor både beslutningen om at stå fast ved Dybbøl og om at takke nej til diverse forhandlingsudspil ved London-konferencen i høj grad var hans.

Mens disse ting var velkendte for denne anmelder var der også nye interessante ting. Således blandede D. G. Monrad som teolog sig i debatten mellem grundtvigianere og folk fra Indre Mission, studerede kirkehistorien og stod i modsætning til Georg Brandes og dennes meningsfæller i forbindelse med det Moderne Gennembrud. Også D. G. Monrads senere forsøg på at mægle mellem Højre og Venstre i forfatningskampen viser hvordan han efter hjemkomsten fra landflygtigheden i New Zealand i 1869 arbejdede som uafhængig teolog og politisk tænk.

Kai Just anlægger gennem hele biografen et forstående syn på D. G. Monrad og prøver at koble D. G. Monrads tanker om Gud, forsyn og skæbne med de politiske valg som han traf. D.G. Monrad præsenteres som hegelianer og romantisk tænk. Dermed kan eksempelvis Monrads beslutning om at fortsætte kampene i 1864 forklares ud fra, at D. G. Monrad havde højere tanker om danskernes kærlighed til fædrelandet end de viste sig at have i praksis.

Denne idè er som sådan ganske sympatisk, men gør også bogen svær at anvende i gymnasiet. Som synspunktsstof til nogle af de emner, der er nævnt ovenfor kan den dog bruges, da dens historicistiske tilgang til Monrad ofte vil tilbyde en anden forklaring end mere traditionelle fremstillinger. Bogen anbefales derfor til skolens bibliotek.

Rasmus Østergaard

Tyske flygtninge i Danmark 1945-1948

INGER BJØRN KNUDSEN: *"Bag pigtråd. Rom flygtningelejr 1945-48"*. Lemvig Museum 2014. 80 sider, 150 kr.

Det er nok efterhånden de fleste bekendt at Danmark fra februar 1945 modtog op til 250.000 tyske flygtninge, der kom fra Østpreussen på flugt fra Den Røde Hær over Østersøen til især København, hvorfra de blev fordelt til lejre rundt om i landet. Indtil kapitulationen blev flygtningestrømmen styret af besættelsesmagten og efterfølgende blev forsynen overdraget til Statens Civile Luftværn. 9.000 af disse flygtninge endte i lejren Rom syd for Lemvig.

Flygtningene og deres ophold i lejren er emnet for nærværende bog, der er koordineret med en aktuell udstilling på Lemvig Museum. Samtidig har museet en udstilling om flygtninge i Danmark 2015 der kan perspektivere forholdene dengang og nu. I 1945 var man fra dansk side mest interesseret i at slippe af med flygtningene hurtigst muligt – men det viste sig hurtigt at afrejse til Tyskland ikke stod først for og de sidste rejste ikke hjem før 1948. Undervisning i dansk i skolerne var forbudt ligesom interaktion med danskere udenfor lejren!

Man ønskede ikke flygtningene integreret i det danske samfund – de blev spærret inde bag pigtråd og bevogtet af bevæbnet personale. Der var forbud mod fraternisering mod strafansvar. Ca. ½ delen af flygtningene var kvinder, 12 % mænd og resten børn.

Bogen er opbygget kronologisk fra flugten fra Preussen til Danmark og ledsages af personlige beretninger fra flygtningene. Disse ledsages på bedste vis af kildekritiske overvejelser. Dertil er der et stort samtidigt billedmateriale fra lejren: den danske administration med "socialkontor", registrering, uddeling af mad og fornødenheder, postkontor m. censur (man måtte sende et postkort med 25 ord og 1 brev ugentligt med 40 ord), boligkontor, lejrapolit, lejropoliti og -domstol, satsning på selvforsyning af fødevarer med haver/grise etc. men der var mangler i form af helt almindelige ting som tøj, sko, spande, brænde mv. Man forsøgte at etablere en meningsfuld beskæftigelse i forskellige værksteder med lærlinge, skoler, køkkener, landbrug, sygehus, administration, kulturelle tiltag til adspredelse og sport. Baraklivet var dog en udfordring på mange områder (utøj, lus, fnat) med mange mennesker samlet tæt.

Der er en påfaldende lighed med flygtningehistorierne fra dengang sammenlignet med de beretninger vi hører om fra dagens flygtninge der kommer til Danmark.

Alt i alt tegnes billedet af et lukket samfund bag pigtråd med alle nødvendige institutioner med medlemmer delvist valgt af flygtningene selv og med flygtningene som de, der stod for "driften" af lejren under dansk overopsyn.

Bogen anbefales til undervisningsbrug sammen med et besøg på udstillingen på museet.

Peder Wiben

Danmark og Marshallhjælpen

SISSEL BJERRUM FOSSAT: *”Den lille pige med iskagen – Marshallplan, produktivitet og amerikanisering”*, Syddansk Universitetsforlag 2015, 326 sider, 325 kr.

Marshallhjælpen er et af de mere geniale tiltag i efterkrigstidens historie, hvor det efter krigen forarmede Vesteuropa med amerikansk hjælp kom på fode igen, og hvor amerikanerne fik afsat deres overskudsvarer og gennemtrumfet deres handelsliberalisme. En såkaldt win win situation med andre ord.

Sissel Bjerrum Fossats bog er blevet til i forbindelse med et større forskningsprojekt om amerikanisering af Danmark og fokuserer på de studierejser, der finansieret af Marshallhjælpen sendte danskere til Guds eget land, hvor de skulle lære mere om ikke mindst produktivitet i forskellige brancher. Det var især inden for industri, landbrug, fagbevægelse og detailhandel, der alle fire er helliget et kapitel i bogen. Studieturene blev i praksis organiseret af ECA (Economic Cooperation Administration) i samarbejde med repræsentanter fra de berørte brancher. Det drejede sig i perioden om over 250 studierejser med i alt ca. 1200 deltagere, og der var både tale om arrangementer for mange og om enkeltrejser, ofte af en måneds varighed. Efter rejsen var deltagerne forpligtet til at udarbejde en studierapport og disse udgør sammen med diverse avis- og tidsskriftartikler samt debat i brancheorganisationernes publikationer hovedparten af det primære kildemateriale.

Et af de største problemer var produktiviteten. I 1950 fremgår det af en opgørelse, at arbejdskraftens produktivitet per ansat udgjorde 100 i Storbritannien, mens den i USA var 263 (i Canada 227). I Danmark var den 88 (i Sverige 118). Det er spændende at følge diskussionen om årsager og sammenlignende holdninger i de to lande (og hos industriledere og arbejderrepræsentanter!), ligesom danskerne gentagne gange slår fast, at forholdene på arbejdspladserne, lønvilkår m.m. spiller en vigtigere rolle. Man sidder med det indtryk, at danskerne (og vesteuropæerne) ifølge ECA og amerikanerne var lidt gumpetunge, mens danskerne mente, at amerikanerne var lidt overivrige.

En af knasterne er indførelse af flere maskiner og teknologiske forbedringer, hvor mange havnearbejdere og medhjælpere på landet så deres arbejdspladser truede. En anden kunne være fagbevægelsens skepsis, men denne gik meget aktivt og positivt ind i samarbejdet og inspirationen fra USA. Dette skyldes flere forhold, men bl.a. samarbejdet med de socialdemokratiske regeringer og politikere og ønsket om bedre levestandard bl.a. som følge af rationaliseringer på arbejdspladserne og bortskaffelse af det rutineprægede og ofte opslidende arbejde er dele af forklaringen. Alle partier undtagen DKP var positivt indstillet over for Marshallhjælpen og studierejserne.

Inden for detailhandlen var det navnlig selvbetjeningsbutikker, som vakte megen debat. Købmandsforeningerne var modstandere og fremførte kundernes behov for betjening og lyst til kvalitetsvarer som argumenter, ligesom krav til mere emballage med følgende valutaforbrug spillede ind, men da det var FDB og Kooperationen, der gik forrest med selvbetjeningsbutikker herhjemme, var fagbevægelsen mere positivt indstillet, ligesom udsigt til billigere varer (og mindre avance for

købmændene!) var jordnære argumenter. Det minder på mange måder om den debat, der har været på det seneste om nethandel.

Bogen er rigeligt forsynet med grafer og tegninger og en imponerende litteraturliste med tilhørende noteapparat. Den er for tung for gymnasieelever at læse, men kan naturligvis bruges i forbindelse med en AT-opgave om Marshallhjælpen eller forholdet mellem Amerika og Danmark i efterkrigstiden. For læreren er der meget at hente. Man føler sig klogere efter læsningen.

Kai Verner Nielsen

Big History light

YUVAL NOAH HARARI: *"Sapiens. En kort historie om menneskeheden"*. Lindhardt og Ringhof 2015. 464 sider, illustreret. Vejledende pris kr. 349,95.

Makrohistorie og Big History er på mode. Tilbage i 1950'erne lancerede den franske historiker Fernand Braudel begrebet *longue durée* og talte for, at historikerne skulle have et større udsyn end detaljestudiernes fokus på begivenheder og personer. Denne tankegang blev relanceret i 1990'erne med Jared Diamonds indflydelsesrige værk *Guns, Germs and Steel* (1997).

Prominente historikere som Lynn Hunt, Jo Guldi og David Armitage har i deres seneste udgivelser undersøgt historievidenskabens udvikling i det 20. århundrede og er enige om, at der i lyset af økonomiske sammenbrud og klimakriser igen er brug for, at historikerne forlader de specialiserede undersøgelser til fordel for omfattende globalhistoriske tilgange, der kan påvirke politikerne til at tage radikale løsninger (se fx *The History Manifesto*, Cambridge University Press 2014). Den unge israelske historiker Yuval Noah Harari (f. 1976) er det seneste skud på stammen af globalhistorikere, der tydeligvis af inspireret af disse tanker. I bestselleren *Sapiens. En kort historie om menneskeheden* giver han sit bud på, hvor mennesket kommer fra, og hvor det er på vej hen.

I bogen fortælles hele menneskehedens historie fra de allerførste mennesker til de store revolutioner inden for kognitionsforskning, landbrug og videnskab. Harari anvender videnskabelig forskning fra biologi, antropologi, palæontologi og økonomi til at understøtte sin tese om, at mennesket i sin nuværende form ikke eksisterer om 1000 år. Det er med andre ord en forfaldshistorie, hvor mennesket ganske vist er blevet verdens hersker, men ikke er blevet lykkeligere, og hvor den ene økologiske tragedie efter den anden er fulgt i kølvandet på menneskets fremmarch gennem de seneste 100.000 år. Denne udvikling beskrives med fokus på tre revolutioner i menneskehedens historie (fra omkring 70.000 år til ca. 500 år siden): Den Kognitive Revolution, Agerbrugsrevolutionen samt Den Videnskabelige Revolution.

Den første revolution er udgangspunktet for, at mennesket adskiller sig fra andre dyr, og den involverer bl.a. tilegnelsen af evnen til at formidle oplysninger om ting, der ikke eksisterer, hvilket har medført, at mennesket kan planlægge og udføre mere komplekse aktioner (som fx i fællesskab at jage bøfler). Med udgangspunkt heri fortæller Harari - noget spekulativt, men meget underholdende - historien om menneskets begyndende erobring af verden. Den involverer bl.a. de første menneskers rejse til Australien, der udlægges som en af verdenshistoriens vigtigste begivenheder og mindst lige så betydningsfuld som Columbus' rejse til Amerika, fordi det var første gang, at mennesker forlod det afroasiatiske økosystem; konsekvensen af denne indvandring, nemlig ødelæggelsen af den australske megafauna, er ifølge Harari blot et af mange tegn på, at mennesket er en "økologisk seriemorder", der udrydder andre arter i dets kolonisering af verden.

Denne økologiske tragedie fortsætter under den næste revolution, Agerbrugsrevolutionen, der begynder ca. 9500-8500 f. Kr. i det, der i dag er det sydøstlige Tyrkiet. Normalt betragtes denne revolution som et fremskridt, men her kaldes den for "historiens største svindelnummer", fordi den øgede mængde af mad ikke var ensbetydende med en sundere kost eller mere fritid; den førte i stedet til en befolkningsekspllosion og privilegerede eliter, hvor gennemsnitsbonden arbejdede hårdere end den gennemsnitlige jæger og samler.

Efter denne problematiserende præsentation af jæger- og samlersamfundet beskriver Harari, hvordan menneskeheden i Den Videnskabelige Revolution er blevet forenet gennem tre langsigtede processer: pengesystemets udvikling, imperiedannelsernes dominans samt ideologiernes opståen med kapitalismen som den vigtigste. Igen er tesen, at denne revolution ikke er positiv, fordi den har medført den tredje bølge af udslettelse, hvor industriel forurening og menneskers rovdrift truer naturens ressourcer.

Harari slutter sin fortælling af med et blik på nutiden, hvor mennesket har frigjort sig fra de biologisk fastsatte grænser og er begyndt at bryde lovene for naturlig udvælgelse og erstatte dem med lovene for intelligent design. På denne baggrund tegner fremtiden ikke lys for verden, og Harari må derfor slutte med at konstatere: "Vi er selvskabte guder, der kun er begrænset af fysikkens love, og vi står ikke til ansvar over for nogen. Derfor anretter vi voldsomme skader på andre dyrearter og økosystemet, og vi stræber ikke efter meget andet end vore egne nydelser og fornøjelser, uden nogen sinde at blive tilfredse."

Sapiens er stærkt underholdende at læse, nærmest som et langt filosoferende essay. Værket er desuden flot illustreret i farver og indeholder diverse figurer, der leverer overraskende sammenstillinger af fakta, hvilket også præger fremstillingen generelt. Det er med andre ord Big History i lightudgaven, og det er ikke så underligt, at bogen er blevet en bestseller i Israel, hvor den udkom i 2011, og i Storbritannien og andre vestlige lande, hvor klimadebatten er mere aktuel end nogensinde.

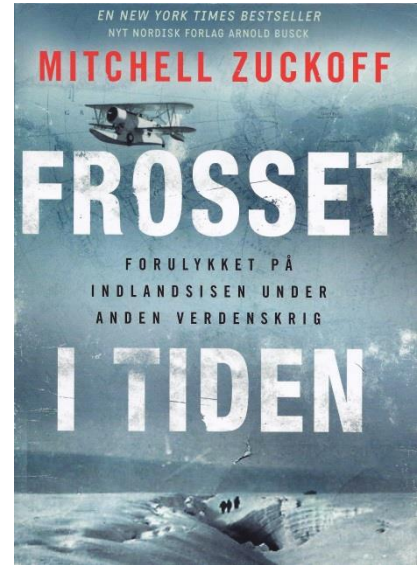
Man kan sikkert få meget ud af at bruge dele af den i undervisningen, fx som led i et verdenshistorisk oversigtsforløb eller som eksempel på, hvordan man kan bruge den store historie til at fremme et bestemt politisk budskab.

Jeppé Bæk Meier

Forulykket på Grønland under 2. verdenskrig

MITCHELL ZUCKOFF: *"Frosset i tiden – Forulykket på indlandsisen under Anden Verdenskrig"*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2014. 350 sider illustreret i sort-hvid. Vejledende pris 300 kr.

I det sene efterår 1942 styrtede tre amerikanske militærfly ned i Grønland: Først et C-35-transportfly, dernæst et B-17-bombefly, der deltog i eftersøgningen, og endelig et af kystvagtens redningsfly, der forsøgte at undsætte besætningen fra B-17'eren. Midt i den arktiske vinter i 1942-43 kæmpede de nødstedte for at holde sig i live, og denne dramatiske historie har den amerikanske forfatter Mitchell Zuckoff genfortalt i denne bog, der udkom i USA i foråret 2013. Zuckoff er professor i journalistik ved Boston University. Han har tidligere bidraget til antologien *Virkelighedens fortællere*, der udkom i 2002 (2. udgave 2007), og har desuden skrevet en lang række dramadokumentariske værker, men dette er hans første værk, der er oversat til dansk.

Zuckoff er først og fremmest interesseret i at fortælle en god historie med fokus på enkeltpersoner, og hvor den historiske kontekst derfor er mindre vigtig. Forfatterens grundlæggende arbejdsmetode er at læse samtidige avisartikler for at opstøve glemte episoder fra historien, og her er der jo nok at tage af. Baggrunden for at fortælle lige netop historien om de tre forulykkede fly kan på den måde forekomme lidt tilfældig. Heldigvis indeholder bogen dog også et andet spor, hvor læseren følger den ekspedition, som Zuckoff medfinansierede og deltog i i sommeren 2012 for at finde de jordiske rester af nogle af dem, der ikke overlevede mødet med den arktiske vildmark. De to tidligt forskudte spor markeres med datoangivelser, og de fortælles desuden i henholdsvis datid og nutid, hvilket skaber en underholdende effekt, som man kender fra mange andre dramadokumentariske beretninger og film.

Bogen indledes med et kapitel om Grønland, scenen for bogens handling. Her får man lidt at vide om øens klima og historie med fokus på dens rolle under Anden Verdenskrig med anlæggelsen af fjorten "Bluie-baser" ("Bluie" var den amerikanske militærkode for Grønland), men ellers er den store historie ikke så afgørende for fortællingen. Med typisk amerikansk friskfyragtighed formulerer Zuckoff det sådan: "Fjenden var ikke længere Hitler og Hirohito, men underafkøling." Forfatteren er tydeligvis fascineret af helteskikkelser og den enkeltes indsats i en ekstrem situation, både i fortiden og i nutiden, hvor helten hedder Lou Sapienza, lederen af ekspeditionen i 2012, der kommer i stand trods modvilje fra de amerikanske myndigheder. Sapienza er dermed den typiske amerikanske helt: enspændertypen, der sætter sin vilje igennem for på heroisk vis at forsøge at lokalisere ligene af tre af de over 83.000 amerikanske soldater, der stadig er "missing in action".

Mitchell Zuckoffs bog er ikke verdens mest nødvendige udgivelse og behøver bestemt ikke indgå i skolebiblioteket, men er man interesseret i Grønland og helteskikkelser, eller i måden, hvordan man journalistisk forvalter fakta, er *Frosset i tiden* hermed anbefalet.

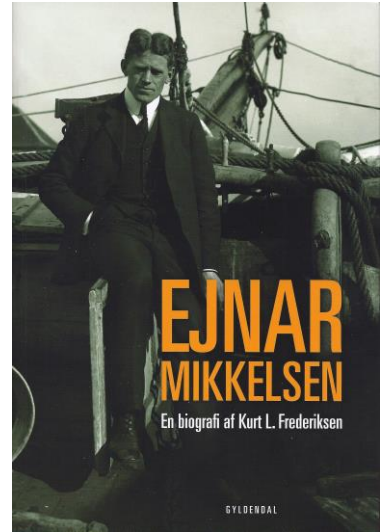
Jeppe Bæk Meier

Grønland fra Stenalder til Atomtid

KURT L. FREDERIKSEN: *"Ejnar Mikkelsen - En biografi"*. Gyldendal 2015, illustreret S/H, 315 sider, 300 kr.

Mag. art. i nordisk litteratur Kurt L. Frederiksen (f.1951) har i en årrække arbejdet med polarekspeditioner og andre danske opdagelsesrejsende. I denne bog tager han fat på en af de store danske polarforskere, nemlig Ejnar Mikkelsen (1880-1971) som gennem en årrække arbejdede i og for specielt Østgrønland.

Bogen bygger på et solidt kildemateriale i form af Ejnar Mikkelsen og dennes families breve, optegnelser, publikationer m.v. Dertil kommer samtidigt aviser og anden historisk litteratur.

Dermed får man ikke kun et billede af den klassiske polarhelt, der gennem sine rejser i Alaska og Grønland skriver sig ind i kongerækken af opdagelsesrejsende og bruger og bruges af samtidens nationale stemninger.

Også i forbindelse med disputten med Norge om Østgrønland, som kulminerede i årene 1931-1933 spillede Ejnar Mikkelsen en stor rolle. Både i forbindelse med oprettelsen af kolonier i Østgrønland, ved ekspeditioner til Østgrønland til håndhævelse af dansk suverænitet og i forbindelse med retssagen ved den internationale domstol i Haag, der sluttede med at Danmark beholdt suveræniteten over hele Grønland.

Et andet tema som bogen tager op er Ejnar Mikkelsens virke som inspektør for Østgrønland i tiden 1933-1950, hvor han var deltager i den modernisering af det grønlandske samfund og på den ene side er benhård realist i forhold til kravene til Grønland og grønlanderne, men på den anden side også som romantiker længes tilbage til det oprindelige grønlandske samfund. I samme periode springer Grønland i forlængelse af amerikanernes indtog to generationer over og udsættes fra Besættelsen og frem for det moderne samfund i langt højere grad end før den Anden Verdenskrig.

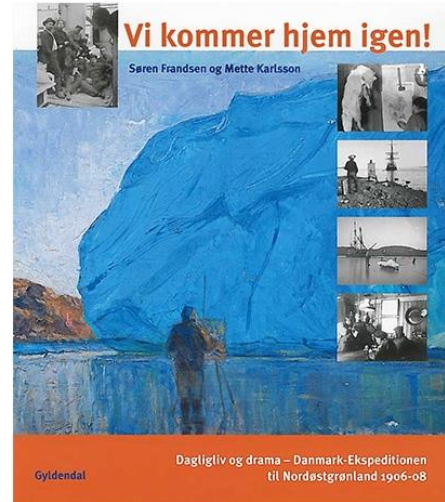
Samlet set får man gennem Ejnar Mikkelsens person dermed et godt indblik i nogle centrale perioder i Grønlands nyere historie. Bogen er velskrevet og kan i kraft af relativt lange citater både bruges som kilde til og synspunkt på nogle episoder af det moderne Grønlands historie i forbindelse med forløb om Grønlands historie eller til AT eller SRP. Bogen anbefales til skolens bibliotek.

Rasmus Østergaard

"Det eneste, man netop heroppe betror sig til, er sin dagbog"

SØREN FRANDSEN & METTE KARLSSON: *"Vi kommer hjem igen! Dagligliv og drama - Danmark-Ekspeditionen til Nordøstgrønland 1906-08"*. Gyldendal 2015. Illustreret. 356 sider, 400 kr. inkl. moms.

24. juni 1906 på slaget 11 stod barken "Danmark", en omdøbt norsk sælfanger fra 1855, med Danmark-Ekspeditionen ombord ud fra Nordre Toldbod og satte kursen mod det nordøstlige Grønland. Med på skibet på var 28 mand - en broget skare af søfolk, håndværkere, videnskabsmænd, kunstnere og et par grønlandere. Af disse var kun 25 med, da "Danmark" mere end to år senere, 23. august 1908, lagde til ved bølge 1 og modtog offentlighedens hyldest. Ekspeditionens overordnede mål var at kortlægge og udforske den sidste ukendte del af Nordøstgrønland mellem ca. 77° og godt 83° nordlig bredde, hvoraf den sydlige del senere blev navngivet Kong Frederik 8.s Land.

L. Mylius-Erichsen (f. 1872), der havde gennemført Den danske litterære Grønlands-Ekspedition 1902-04, var initiativtager og ekspeditionens leder: *"Hans udgangspunkt var den humanistiske synsvinkel på samfund og livsindhold, hvor betydningen af kunstnerisk virksomhed og troen på tidens radikale anskuelser stod i forgrunden ... Den humanistiske synsvinkel blev en del af den ånd, der kom til at præge dagligdagen på ekspeditionen positivt, men Mylius-Erichsens "ordning", der betød, at alle i princippet skulle være lige stillet ombord, gav anledning til stærke gnidninger mellem de sociale grupper, der var repræsenteret blandt deltagerne. Der var i øvrigt ikke nogen tvivl om, at han selv var lederen, og de øvrige udelukkende var med for at virkeliggøre hans plan"* (s. 9 f.).

16. august 1906 nåede ekspeditionen en egnet overvintringshavn på 76° nordlig bredde, senere kaldt Danmarkshavn, som den først forlod 21. juli 1908. Herfra gennemførtes adskillige slæderejser, ikke mindst tre slædeholds færd mod nord fra 28. marts 1907 med henblik på at opfylde ekspeditionens overordnede mål. Det var under hjemturen, at maleren Aage Bertelsens (f. 1873) slædehold natten mellem 26. og 27. maj kortvarigt mødte Mylius-Erichsens hold ved Kap Rigsdagen. Bertelsens hold returnerede planmæssigt til Danmarkshavn, mens Mylius-Erichsens hold med kartografen N. P. Høeg Hagen (f. 1877) og grønlanderen J. Brønlund (f. 1877) fik et myteomspundet endeligt i det vidtstrakte øde mellem 15. november og ca. 1. december. Ekspeditionen fik først 20. april 1908 vished om deres død, efter at Brønlunds lig var blevet fundet en måned tidligere. Under Mylius-Erichsens fravær tilfaldt ledelsen premierløjtnant A. Trolle (f. 1879), den i dagbøgerne så uglesete kaptajn på "Danmark". Efter voldsomme kontroverser deltes ledelsen i november 1907 på Trolles initiativ med et valgt råd. Blandt rådsmedlemmerne var maleren Achton Friis (f. 1871). Han fik overdraget hvervet at skrive og udgive ekspeditionens historie, "Danmark-Ekspeditionen til Grønlands Nordøstkyst" (1909), der blev anmeldt i

Politiken af en begejstret Johannes V. Jensen. Værket blev en stor succes og blev genudgivet flere gange. Det blev oversat til tysk og blev også meget populært i Tyskland.

Søren Frandsen og Mette Karlsson betegner deres værk som en hyldest til Danmark-Ekspeditionens deltagere for deres indsats under meget vanskelige forhold og især til slædehold 1: *"De ufattelige strabadser som Mylius-Erichsens slædehold måtte gennemleve, før det var forbi, aftvinger respekt og giver anledning til eftertanke, der i vores tid er nyttig både som fysisk og åndelig referenceramme"* (s. 11). Kernen i dette epos' kildemateriale er omfattende uddrag af Bertelsens og Friis' dagbøger, som er suppleret med uddrag af andre ekspeditionsdeltageres dagbøger og erindringer samt materiale fra ekspeditionens arkiv på Arktisk Institut. Et udvalg af de mere end 2.500 bevarede fotografier fastholder hverdagen under de ekstreme forhold og det storslåede, døde landskab, mens et rigt udvalg af kunstneres produktion, hvoraf en stor del blev til under de værst tænkelige omstændigheder, formidler ødemarkens, i ord ubeskrivelige, farvevæld. Efter hjemkomsten deltog Bertelsen med 99 oliemalerier, seks tegninger og en pastel på udstillinger, Friis med 66 malerier, 28 tegninger og ni pasteller. Med udgangspunkt i fundet af en lille kortskitse, som angiveligt forestiller området ved 79-Fjorden, hvor slædehold 1 fik sit endeligt, fremsætter forfatterne teorien, at slædeholdets sidste lejrplass *"... og muligvis de fastfrosne rester af Mylius-Erichsens og Høeg Hagens lig - måske ilde tilredt af bjørne, der havde gravet ligene frem af snemasserne"* - blev fundet af kartografen J. P. Koch (f. 1870) den samme dag, altså 19. marts 1908, hvor han fandt Brønlands lig. Efter hjemkomsten til Danmarkshavn bøjede han sig så under et samråd med den tyske meteorolog og geofysiker A. Wegener og Trolle for deres mening, *"... at "omstændighederne", der umiddelbart må forstås som forholdene omkring fundet, var "for slette" til, at de kunne offentliggøres"* (s. 305 ff.). Teorien forekommer mig usandsynlig. Jeg kan ikke forestille mig, at disse tre kompetente, retskafne og ansvarsbevidste mænd ville fortie et sådant fund og derved næsten uundgåeligt sætte andres liv og førlighed på spil, jf. f.eks. polarforskeren E. Mikkelsens bestræbelser for at kaste lys over slædehold 1's skæbne med sin eventyrlige Alabama-Ekspedition 1909-12. Under læsningen savnede jeg overordentlig meget en biografisk oversigt over Danmark-Ekspeditionens deltagere.

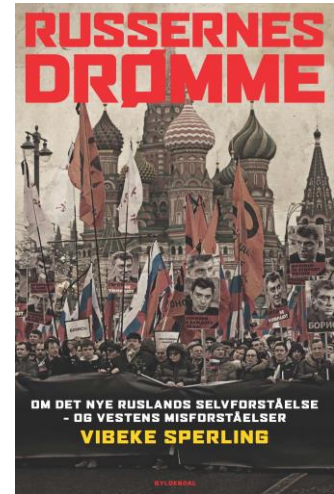
Dagbøgerne beretter på ganske anden vis end en officiel historie om samværet mellem 28 vidt forskellige mennesker i et klaustrofobisk univers præget af kulde, sult og uhumskhed, underkastet et påtvunget kammeratskab, og lidende under afsavn og hjemve. Trakasserier florerede især i vintermørket, og når vejrliget kun levnede ringe mulighed for udfoldelse. Mylius-Erichsens personlighed, kompetence og ledelsesstil kunne, ofte med rette, underkastes sønderlemmende kritik. Polarforskeren Knud Rasmussen belyste i en nekrolog i Politiken åbent hans manglende evne til altid at takle farefulde situationer, *"... og deri ligger også en protest overfor hans klippefaste tro på egne evner til altid at trække det længste strå i kampen mod naturkræfterne"* (s. 262). Karakteristikken leverer en ret plausibel forklaring på slædehold 1's forsvinden efter 27. maj 1907. Trolle, der af mange deltagere opfattedes som en bevidst udpeget stråmand for Mylius-Erichsen, blev i dennes fravær en oplagt prügelnabe. Flere af Mylius-Erichsens håndplukkede fæller, bl.a. Friis, delte hans sindelag, hvor det gjaldt krigsmagten - og selvfølgelig også Gud og kongen. Eftertiden stillede sig mere forstående over for Trolles vanskelige position og tilskrev ham en stor del af æren for, at Danmark-Ekspeditionen blev ført lykkeligt til ende.

Ole Halding

Rusland

VIBEKE SPERLING: *"Russernes drømme. Om det nye Ruslands selvforståelse - og Vestens misforståelser"*. Gyldendal 2015. 272 sider, 250 kr.

De voldsomme og tragiske begivenheder i det østlige Ukraine har igennem de seneste år på ny bragt Rusland og studiet af dets nærområde i fokus. Dette sker ellers efter en igennem mange års notorisk nedprioritering i Vesten af det russisksprogede område til fordel for et næsten totalt fokus på krigen mod terror og forholdene i den arabiske verden. Set med danske øjne har denne nedprioritering blandt andet udmøntet sig i, at studiet af russisk sprog, samfund og kultur har været tæt på lukning inden for både Forsvaret og på landets universiteter. Tilsvarende strømninger har gjort sig gældende i Udenrigsministeriet, hvor man af sparehensyn i en periode lukkede den danske ambassade i Ukraine og inden for medieverdenen, hvor hele det østeuropæiske og russiske område ofte er blevet dækket af én enkelt korrespondent eller igennem nødtørftig information fra internationale telegrambureauer og mere eller mindre velinformerede, men billige freelancere. Denne situation har imidlertid ændret sig i løbet af de seneste par år og den danske Ruslandsinteresserede læser og underviser bliver nu præsenteret for en række udgivelser på dansk, som forsøger at dissekere årsag og sammenhæng i begivenhederne i det store land imod øst. Spørgsmålet er derfor i høj grad, hvad læseren skal vælge og hvad han/hun skal gå udenom.

I denne bog har Vibeke Sperling, som igennem talrige år har beskæftiget sig indgående med Rusland og det russisksprogede område som journalist, kommentator og forfatter, sat sig for at skildre en række af de tendenser, som gør sig gældende i det nutidige Rusland. Helt centralt står konflikten i Ukraine, men denne anvendes i bogen nærmest som et prisme, hvorigennem en række øvrige forhold belyses. Blandt de mange forhold som Sperling behandler er den politiske, geostrategiske og ikke mindst mentale udvikling fra Sovjetunionens sammenbrud og frem til i dag. Igennem en række korte, men generelt veldokumenterede kapitler belyses ikke mindst den virkning som Sovjetunionens sammenbrud havde på store dele af det russiske samfund og på de efterfølgende "fantomsmerter", som dette tab medførte hos både den almindelige russer og hos den politiske elite. Dette tab blev kun delvist erkendt i Vesten, men blev derimod et centralt element i Rusland, hvor det kom til at udgøre et af hovedelementerne i Putins magtkonsolidering og brede folkelige opbakning for en aggressiv og ny imperialistisk udenrigspolitisk agenda og en stadigt stigende undertrykkende indenrigspolitisk totalitarisme. Sperling erkender, at den omstridte russiske præsident har en solid folkelig forankring i (særligt) den etniske russiske befolkning i og uden for Rusland, og at den almindelige russer generelt har oplevet en økonomisk fremgang under Putin. Sperling påpeger også, at langt fra alle tendenser kan forklares og tilskrives Putin, og at hendes værk ikke har Putin som hovedperson, men at han er et biprodukt af den postsovjetiske identitet. Alligevel må læseren konstatere, at Putin er helt i fokus i store dele af bogen og at udtalelser fra Putin, samt beskrivelser af hans baggrund, opvækst og handlinger udgør væsentlige dele af hendes vurdering af udviklingen i Rusland.

Sperling anvender en relativt omfattende empiri, men det bør bemærkes, at en stor del af denne falder i den Putinfokuserede og ikke mindst Putinkritiske lejr. Som udgangspunkt er der ikke noget i vejen for dette,

for Sperling er absolut hjemme i sit stof og anvender som nævnt også andre kilder. Dog forekommer den anti-putinske tendens til tider at skygge for andre tolkninger af udviklingen i Rusland igennem perioden inden for det politiske, økonomiske, juridiske og kulturelle område.

Kapitlerne omkring Ruslands naboer og de stærkt modstridende interesser, som præger forholdet til særligt de centralasiatiske republikker, Kina og Mellemøsten fremstår derimod som både skarpe og nuancerede og de hører absolut til blandt bogens bedste. I disse kapitler formår Sperling at fremstille Ruslands vanskelige stilling og netop her fremstår analysen skarp og præcis, når det kommer til vurderingen af Putins eurasiske projekt og Ruslands fremtidige udfordringer ses overbevisende igennem den russiske økonomiske, geopolitiske og præsidentielle brille.

Sammenlagt er der tale om en velskrevet, men også meget Putinkritisk bog som giver nogle plausible - men altså kun nogle, blandt mange mulige tolkninger af udviklingen i Rusland i de seneste år. Bogen bidrager ikke med væsentlig ny information, men lægger sig solidt i slipstrømmen af en række andre danske og udenlandske udgivelser, som er fremkommet efter den russiske besættelse og efterfølgende annektering af Krim.

Den velorienterede læser vil derfor næppe finde meget nyt i denne bog, hvorimod en ny læser kan få en god indføring i det moderne Rusland og et bud på, hvordan det mentale cockpit tager sig ud i Rusland i dag. For en underviser vil bogens små, informative, og velskrevne kapitler med fordel kunne anvendes som baggrundstekster eller som indlæg til en debat i klassen om det land, som atter engang har placeret sig selv centralt på både dansk, europæisk og globalt niveau.

Martin Cleemann Rasmussen

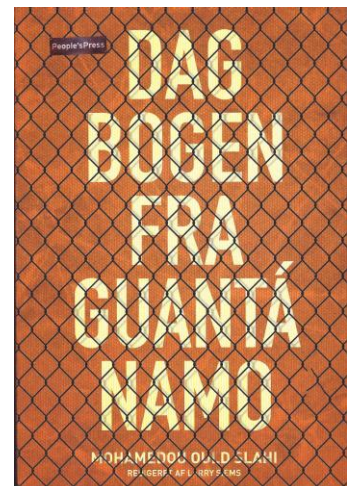
Guantanamo

MOHAMEDOU OULD SLAHI: *"Dagbogen fra Guantánamo"*, People's Press, 2015, 424 sider, 299 kr.

"Dagbogen fra Guantánamo" er skrevet på engelsk af mauretaneren Mohamedou Ould Slahi i en isolationscelle i Guantánamo-fængslet på Cuba i sommeren 2005, hvor forfatteren har siddet siden august 2002 og stadig sidder uden at anklagerne imod ham på noget tidspunkt er prøvet for en domstol.

Manuskriptet er blevet censureret af de amerikanske myndigheder – der er således mere end 2500 sorte overstregninger i bogen, fortrinsvis af navne, men visse "forhørssekvenser" er også udeladt. Det blev først frigivet i 2012 efter en ihærdig indsats og pres og sagsanlæg fra borgerrettighedsforkæmpere.

Hvis man skal tro Slahi, så har han nu været fængslet og tortureret i næsten 14 år fordi han har været på forkerte steder, fx moskeer i Tyskland og Canada, på forkerte tidspunkter, hvor han er blevet set sammen med de forkerte mennesker, selvom han er uskyldig.

Slahi voksede op i en lille landsby som nr. 9 i en søskendeflok på 12. Han søgte og fik et legat i Mauretanien til at studere i Tyskland, hvor han startede på en uddannelse som elektroingeniør i 1988 som 18-årig. I 1991 meldte Slahi sig som frivillig til al-Qaidas kamp mod kommunisterne i Afghanistan. Han deltog i en træningslejr i Khost, Afghanistan og aflagde loyalitetsed til al-Qaida. I 1999 flyttede han til Montreal, hvor han frekventerede al-Sunnah moskeen, der også blev besøgt af al-Qaida medlemmet Ahmed Ressam, som stod bag "millennium-komplottet", en række planlagte attentater, som blev forpurret af myndighederne.

I 2000 vendte han via Senegal hjem til Mauretanien, hvor myndighederne på USA's opfordring afhørte Slahi om millennium-komplottet. Han blev dog løsladt og fik lov til at rejse hjem.

Den 29/9 2001, kort efter det berømte angreb, bliver Slahi igen kaldt ind til afhøring af FBI-agenter i Mauretanien, men nu handler det om 9-11. Han blev løsladt og myndighederne bekræftede offentligt hans uskyld.

Den 20/11 2001 bliver Slahi afhentet af mauretansk politi. Efter en uges afhøringer bliver han fløjet til Amman i Jordan og forhørt i syv måneder, hvorefter han efter et kort ophold i Afghanistan flyves i lænker til Guantanamo-basen, hvor han ankommer 5/8 2002.

Den amerikanske regering anklager ham for at være rekruttør for al-Qaida og for at have deltaget i planlægningen af 9-11.

I bogen skildres en del forskellige "forhørsmedarbejdere" og deres metoder. Slahi beskriver nøjternt, hvordan han udsættes for forskellige former for tortur og andre forsøg på at presse oplysninger ud af ham om terror og terrorister som han altså ikke kender til. Til sidst giver han efter og begynder at finde på falske historier for at skåne sig selv. Han indrømmer fx at han kom til Canada for at sprænge CN-tårnet i luften og angiver nogle medsammensvorne.

"Jeg havde ondt af alle dem, jeg bragte i problemer med mine falske vidnesbyrd (...) I løbet af denne periode skrev jeg mere end tusind sider med falske oplysninger om mine venner. Jeg var nødt til at klæde mig i den dragt, som det amerikanske efterretningsvæsen havde skræddersyet til mig." (s. 335)

"Har det amerikanske demokrati bestået den prøve det blev sat på med terrorangrebene i 2001", spørger Slahi til sidst.

Danmark har som bekendt støttet USA 100 % i kampen mod terrorisme. I hvilke tilfælde bør klienten Danmark kritisere sin patron (!), når vi nu nyder godt af patronens beskyttelse – apropos "bekvemmelighedsflag".

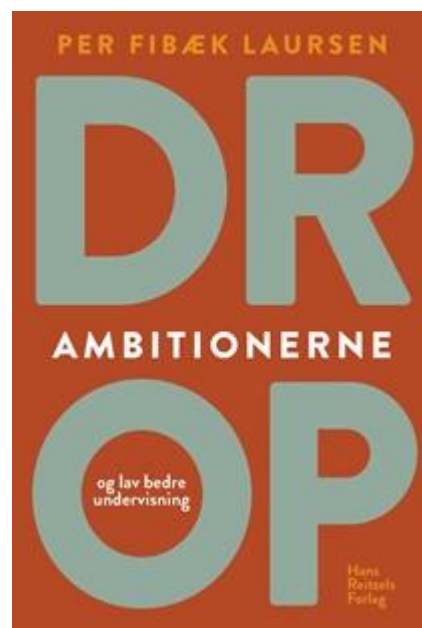
Bogen anbefales til skolens bibliotek og uddrag herfra anbefales i forbindelse med "Danmarks internationale placering" og "nye grænser og konflikter" – ikke mindst til at forstå hvorfor mange i den arabiske verden ikke giver meget for den amerikanske kamp for demokrati og menneskerettigheder.

Lars Henriksen

Drop ambitionerne – og lav bedre undervisning!

PER FIBÆK LAURSEN: *"Drop ambitionerne – og lav bedre undervisning"*. Hans Reitzels Forlag 2015. 125 sider. 200 kr. (m. moms), 160 kr. (u. moms)

Keep it as simple as possible! (Måske kunne det budskab, hvis man nu skulle være lidt pernitten, udtrykkes mere simpelt for et dansk publikum?...). Uddannelsesforskeren og -debattøren Per Fibæk Laursen vil i denne videnskabeligt funderede debatbog på sæt og vis 'back to basics' (for nu at blive i tidens engelske lingo) i grundskoleundervisningen, og til det formål er han af den opfattelse, at god undervisning primært er afhængig af den gode lærer. Denne bør derfor i høj grad fremmes og bakkes op af ikke mindst politikere og embedsmænd, der modsætningsvis ikke udefra eller oppefra illusorisk bør gøre sig til eksperter på skoleområdet og pålægge lærerne mere eller mindre misforståede og urimelige krav. At læreren ikke i nogen nævneværdig grad behøver at blive kontrolleret af formelt højere placerede udefrakommende, ligger ikke mindst i, siger Fibæk, at:

"De fleste lærere bestræber sig på at blive gode til at undervise. De fleste lærere er faktisk besjælet af ideelle ambitioner om at udrette noget for deres elever. Derfor kan man roligt have tiltro til, at lærere bestræber sig på at udvikle håndværket. Det kan man også af den grund, at det er for stor en belastning at arbejde som lærer, hvis man ikke behersker håndværket på i det mindste et middelniveau".

Altså om ikke andet kan man roligt regne med, at læreren af velforstået egeninteresse vil søge at gøre det bedst muligt i sit job; alt andet vil betyde en for stor belastning for ham selv.

Hvad kendetegner imidlertid grundlæggende den gode underviser? Det gør ifølge forfatteren det

"... at have et interessant og relevant budskab til eleverne, at gøre undervisningen forståelig, meningsfuld og velstruktureret og at skabe tillidsfulde relationer med masser af dialog i undervisningen. Forskningsresultaterne peger tydeligt på, at det er disse klassiske kvaliteter, der for alvor får eleverne til at lære noget".

Fibæk bryder sig ikke om bestemmelser, der heteronomt vil lægge sig ind over skolens anliggender, sådan som det fx implicit angives af ordet 'implementere' i lovgivning og bekendtgørelser fra politikere og ministerielle embedsmænd:

"Man skal lægge mærke til ordet implementering. Det er en nærmest ufejlbarlig markør for en tankegang om, at udvikling og kvalitetsforbedring kommer udefra. Lærernes opgave er blot at realisere de forbedringer, der er udtænkt af alle mulige andre end netop lærerne selv. Man bør nære mistanke til enhver, der bruger ordet implementere. Hele den opfattelse, der er forbundet med dette ord, er nemlig

fejlagtig. (...) Men virkeligheden er, at mange af de væsentligste nydannelser kommer og må komme indefra”.

En af de 'ambitioner', som overordnede uddannelsesplanlæggere har forsøgt at 'implementere' i skolen, er den såkaldte undervisningsdifferentiering, om hvilken det hedder i bogen:

”Et projekt fra SFI har undersøgt, hvilke effekter differentieringen har på elevers læring. (...) Svaret er kort sagt: ingen”.

Fibæk kommenterer dette således:

”Når man i undersøgelser sammenligner undervisning med og uden differentiering, bliver der også praktiseret elementære former for differentiering i den undervisning, der officielt betegnes som uden differentiering. Og måske er det netop de elementære former for differentiering, som stort set alle anvender, der virker”

Fibæk plæderer også nuanceret for tavleundervisning og afmonterer overtroen på de digitale mediers undergørende, mekanisk effektiviserende virkninger – i et ellers hidtil teknologifjendsk eller bare teknikkonserverativt skolesystem! – i henseende til elevernes præstationsniveau; også pc'er og tablets er ydre virkemidler, der rigtignok kan gøre gavn, men som på den anden side ikke har væsentlig indflydelse på, om undervisningen bliver god eller det modsatte. Han siger hertil:

”Men teknikker og metoder betyder ikke ret meget for undervisningens kvalitet. Det afgørende er faktorer som dygtige og engagerede lærere, klarhed, ledelse og linje i undervisningen, god dialog med eleverne med mere”.

Til diskussionen om målstyret undervisning hedder det:

”Det er ikke vanskeligt at formulere de vigtigste pointer om mål og undervisning: Lærerens undervisning skal være meningsfuld og målrettet, der skal være høje forventninger til eleverne, og læreren skal søge at få eleverne til at forpligte sig på bestemte læringsmål. Flere ambitioner behøver man ikke have om undervisningsmål. Keep it simple!”

Fibæks credo og budskab er, at undervisningen må være basal:

”Koncentrer undervisningen om det centrale stof. Eleverne skal lære at beherske centrale færdigheder i dansk, matematik, engelsk og så videre. Og de skal lære at forstå og anvende centrale begreber, logikker og tankegange, som kan gøre den naturmæssige, kulturelle og samfundsmæssige verden tilgængelig for dem”.

I denne forbindelse anser Fibæk dybde for mere betydningsfuld for læringen end bredde og overfladisk viden, og derfor har sådan noget som officielle kanoner ikke førsteprioritet for Fibæk.

Hvad er altså den gode undervisningsform? Hertil svarer forfatteren:

”Afveksling, tilpasning til mål, indhold og elever betyder, at der ikke er noget generelt svar på spørgsmålet om, hvad der er den gode undervisningsform. Svaret er i stedet veluddannede, erfarne lærere med et stort repertoire af former og metoder og med frihed til at vælge og improvisere”.

Der er mange gode pointer i denne sympatiske bog, og anmelderen deler forfatterens forsvar for en i høj grad pragmatisk undervisning, for hvilken princippet anything goes synes at gælde, blot undervisningen, set over et vist tidsrum, er inspirerende og personligt, socialt, fagligt og intellektuelt berigende for eleverne i passende grad. Det lyder og er naturligvis også ambitiøst, men det er vel at mærke ambitioner, der ligger iboende i enhver undervisningssituation, mindre synes ikke at kunne gøre det!

Bogen drejer sig altså først og fremmest om folkeskolen/grundskolen og henvender sig derfor primært til dennes interessenter, som vel i grunden er os alle, men vel ikke mindst til folkeskolens lærere, dens beslutningstagere og meningsdannere, eksperter eller ikke. Men også for gymnasielærerens undervisning har bogen, mutatis mutandis, på flere punkter en ret umiddelbar relevans, foruden at læreren jo før eller siden overtager folkeskolens elever med de skolemæssige forudsætninger, de kommer med. Så læs blot bogen, den er et forfriskende indspark med klar retning imod den vel ofte i grunden ret rådvilde og forvirrede kakofoni af især udefrakommende røster med krav til folkeskolen – en skole og en undervisning, som næppe behøver være så kompleks eller i hvert fald kompliceret af for mange og fejlagtige krav udefra.

Poul Ferland

poulferland8@gmail.com

Umyndiggørelse i arbejdslivet

CECILIE ERIKSEN & JOEL HAVIV (red.): *"Umyndiggørelse"*. Klim 2015. 194 sider, 299 kr.

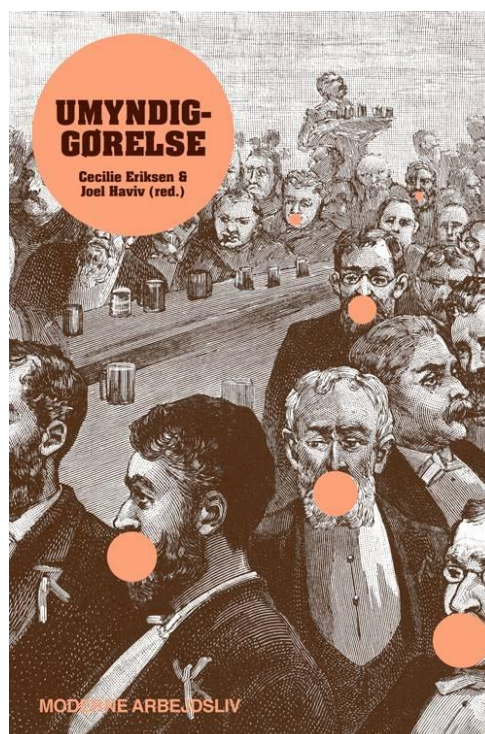
Denne artikelsamlings i alt 10 artikler er allesammen læseværdige, kritiske indslag for ikke at sige (verbale) indgreb i debatten om det, forfatterne er fælles om at opfatte som en aktuel, samfundsmæssig tendens til umyndiggørelse, i artiklerne med særligt henblik på arbejdslivet.

Hvad er da 'umyndiggørelse'? Redaktørerne giver på hele bogens vegne dette bud:

"I denne bogs optik betegner begrebet umyndiggørelse en proces, hvor voksne menneskers kritik afmonteres, hvilket efterlader dem afmægtige, utilstrækkelige og handlingslammede(.). Det er relevant at undersøge umyndiggørelse i moderne arbejdsliv, fordi mulighederne for at kritisere og diskutere de konstante arbejdsmæssige forandringer bliver færre".

Og sociologen Rasmus Willig karakteriserer 'umyndiggørelsesprocesser'

"... som processer, der får en eller flere personer til at frygte repressalier i form af sanktioner",

mens han omvendt definerer en myndig person "... som et menneske, der træffer sine egne valg, dvs. en person, som har medbestemmelse over sit liv. For at have medbestemmelse må personen være i stand til at ytre sig og herved påvirke sine omgivelser. Personen må så at sige være i stand til aktivt at modsige 'de gældende bestemmelser' for at kunne gøre sin medbestemmelse gældende. Det betyder, at vedkommende må kunne ytre sig kritisk".

Medbestemmelse og ikke mindst retten – alles ret, ikke kun (med den altid misvisende, men ikke desto mindre i dag ofte anvendte, betegnelse) 'elitens' – til og den reelle, faktiske mulighed for at øve kritik af sine vilkår, samfundsmæssige såvel som andre, anses således af Willig for at være centrale, i arbejdslivet, men vel utvivlsomt også for den enkeltes mentale trivsel overhovedet.

Hvad er imidlertid motoren, grunden, årsagen, eller hvad man nu vil kalde det, til den hævdede, tiltagende umyndiggørelse af arbejdslivets deltagere? Samme Willig har denne opfattelse af dette forhold – her med særligt henblik på den offentlige sektor, men tendensen er uden tvivl almen for arbejdslivet:

"I de sidste 10-15 år er der skyllet en ideologisk bølge hen over den offentlige sektor, der gør krav på mere service for flere penge. Den ideologiske bølge går under så forskellige betegnelser som 'new public management', 'neoliberalisme' eller 'stærk ledelse'. Fælles for disse betegnelser er, at de sætter den økonomiske rationalitet forud for alle andre former for rationalitet".

Individet tilskrives tilsvarende en de facto objekt- eller tingskarakter, hvis fornemmeste træk er føjeligheden i relationen til økonomiens – læs: markedets – behov:

"(Samfundsteoretikeren) Sennett beskriver (...), hvordan begrebet fleksibilitet gradvist er blevet italesat som vedvarende føjelighed for at tjene den nye kapitalismes interesser i hurtig omsætning og udvikling...", skriver således sociologen Anders Petersen.

Man bibringes igennem samlingens artikler det klare indtryk, at det danske såvel som andre vestlige samfund i dag er præget af en gennemgribende, i grunden almen konflikt, der står imellem primært markedets og dets mekanismers behov og bestemmelse af samfundets indretning på den ene side og så individernes, borgernes, de arbejdende og ikke-arbejdende menneskers autonomi og (med)bestemmelse over egne vilkår på den anden. Kort sagt gives der i bogen et indtryk af et arbejdsliv og et samfund generelt, der er præget af splittelse imellem markedsgivne vilkår og demokratiske beslutningsprocesser.

Og hvad mere er: Markedssystemets logik synes i dag i høj grad internaliseret i medarbejdernes bevidsthed og følelsesliv; således beretter programmedarbejder ved Danmarks Radio Jesper Tynell, der har undersøgt arbejdsforhold på flere kreative arbejdspladser, fx medier:

"Mange medarbejdere mangler selvværd og forklarer hver især deres eget og navngivne kollegers arbejdspress med personlig utilstrækkelighed, mangel på gennemslagskraft eller evne til at sige fra. 'Det er selvfølgelig min egen skyld', som en af medarbejderne eksplicit siger om sine problemer med at nå tingene".

Medarbejdere tager med andre ord systemets iboende uhensigtsmæssighed for ikke at sige inhumanitet på sig og gør den til mål for sine egne forestillede ideale bestræbelser i henseende til arbejdet.

Artiklerne kommer vidt omkring i det danske arbejdsliv; pædagogiske institutioner, uddannelsesinstitutioner, fagbevægelse, arbejderbevægelse og offentlig forvaltning er også nogle af de berørte emner, og det er ligeledes 'depression og arbejde'. Og retorikprofessor Christian Kock udstiller indholdet eller manglen på samme i det nok så bekendte udsagn "Det skal kunne betale sig at tage et arbejde".

Som sagt er bogens artikler alle gode og tankevækkende, om end det er artikler, der tegner et billede af en foruroligende, stadig igangværende forandring af væsentlige dele af primært det danske samfund og dets borgere i disse år.

Selv om artiklerne er skrevet for et alment interesseret publikum, er de dog nok først og fremmest egnede for lærerens, og altså i mindre grad elevernes, orientering om samtidens samfundsmæssige tendenser i Danmark; til dette formål må de til gengæld siges at være særdeles velegnede.

Poul Ferland

poulferland8@gmail.com